

**T.C
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN EĞİTİMİ BİLİM DALI**

**CAMİLERDE KUR'AN ÖĞRETİMİ PROGRAMININ
UYGULAMASININ DEĞERLENDİRİLMESİ
(ADANA ÖRNEĞİ)**

**Hazırlayan
Sabri KARARMAZ**

**Danışman
Prof. Dr. Muhammet Şevki AYDIN**

Yüksek Lisans Tezi

**Eylül 2017
KAYSERİ**

**T.C
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN EĞİTİMİ BİLİM DALI**

**CAMİLERDE KUR'AN ÖĞRETİMİ PROGRAMININ
UYGULAMASININ DEĞERLENDİRİLMESİ
(ADANA ÖRNEĞİ)**

(Yüksek Lisans Tezi)

**Hazırlayan
Sabri KARARMAZ**

**Danışman
Prof. Dr. Muhammet Şevki AYDIN**

**Eylül 2017
KAYSERİ**

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Sabri KARARMAZ

YÖNERGEYE UYGUNLUK ONAYI

“Camilerde Kur’an Öğretimi Programının Uygulanmasının Değerlendirilmesi (Adana Örneği)” adlı Yüksek Lisans tezi, Erciyes Üniversitesi Yüksek Lisans Tez Önerisi ve Tez Yazma Yönergesi’ne uygun olarak hazırlanmıştır.

Hazırlayan

Sabri KARARMAZ

Danışman

Prof. Dr. Muhammet Şevki AYDIN

Prof. Dr. Abduvahap TAŞTAN

Felsefe ve Din Bilimleri ABD Başkanı

Prof. Dr. Muhammet Şevki AYDIN danışmanlığında **Sabri KARARMAZ** tarafından hazırlanan “**Camilerde Kur’an Öğretimi Programının Uygulamasının Değerlendirilmesi (Adana Örneği)**” adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü **Felsefe ve Din Bilimleri** Anabilim Dalında **Yüksek Lisans** tezi olarak kabul edilmiştir.

12/09/2017
(Tez Savunma Sınav Tarihi Yazılacak)

JÜRİ:

Danışman : Prof. Dr. Muhammet Şevki AYDIN

Üye : Prof. Dr. Asım YAPICI

Üye : Yrd. Doç. Dr. Cemil OSMANOĞLU

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 03/10/2017 tarih ve 32 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

03/10/2017
Prof. Dr. Celaleddin ÇELİK
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

3 Mart 1924 tarihli ve 429 sayılı kanunla kurulan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın (DİB) görevi “İslam dininin itikat ve ibadet alanıyla ilgili işleri yürütmek ve dini kurumları idare etmek” şeklinde ifade edilmiştir. DİB'in idaresi altında bulunan kurumlardan biri de camilerdir. Camiler ibadet yerleri olmakla birlikte, yaygın din eğitimi hizmetlerinin yürütüldüğü önemli merkezlerdir.

Yaygın din eğitimi konusunda topluma önemli hizmetlerde bulunan Diyanet İşleri Başkanlığı, Kur'an öğrenmeyi talep eden vatandaşlar için, öğretim yöntemleri ve bilimsel verilerden yararlanarak hazırladığı Camilerde Kur'an Öğretimi Programını 2010 yılında hayata geçirmiştir. Programın hedeflenen amaçlarının gerçekleşmesi için, uygulayıcılarının uygulama sürecinde yaşadıkları problemlerin tespit edilmesi, çözüm önerilerinin ortaya konması bakımından önemlidir. Bu çalışma sonuçları itibariyle Kur'an öğretimi programına, uygulayıcılara ve benzer çalışmalara katkı sunabilir.

Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nın uygulamasının değerlendirildiği bu araştırma beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde araştırmanın problemi ele alınmıştır. İkinci bölümde araştırmanın yönteminden bahsedilmiştir. Üçüncü bölümde teorik bilgiler “Cami Ve Kur'an Öğretimi” başlığı altında toplanmıştır. Dördüncü bölüm, araştırmadan elde edilen bulguların, yorumlandığı ve değerlendirildiği bölümdür. Beşinci bölüm sonuç ve öneriler bölümüdür.

Din Eğitimi Anabilim Dalı'na adaptasyonumda, çalışmalarımı yönlendirmede, araştırmamın her safhasında bilgi, motivasyon, öneri ve emeğini esirgemeyen danışman hocam sayın Prof. Dr. Muhammet Şevki AYDIN başta olmak üzere, Prof. Dr. Süleyman AKYÜREK'e, Doç. Dr. Mehmet KORKMAZ'a, Yrd. Doç. Dr. Cemil OSMANOĞLU'na, çalışmamın yöntemi başta olmak üzere her aşamasına büyük bir sabır ve dikkatle yön veren Ç.Ü. İlahiyat Fakültesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Asım YAPICI'ya teşekkür borçluyum.

Araştırmanın odak grup uygulama aşamasında teknik ve yardımcı moderatör olarak katkıda bulunan oğluma, metnin okunmasında ve süreç içerisinde moral katkılarından dolayı kızıma ve çalışmamın her aşamasında gösterdiği anlayışı ve duaları için eşime teşekkür ederim.

Sabri KARARMAZ
Eylül 2017, KAYSERİ

**CAMİLERDE KUR'AN ÖĞRETİMİ PROGRAMININ UYGULAMASININ
DEĞERLENDİRİLMESİ
(Adana Örneği)**

Sabri KARARMAZ

**Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi, Eylül 2017
Danışman: Prof. Dr. Muhammet Şevki AYDIN**

ÖZET

Bu araştırmada Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 2010 yılında uygulamaya konulan Camilerde Kur'an Öğretimi Programını uygulayan öğretmenlerin, programın uygulanışına ilişkin görüşlerini ortaya koymak ve bu görüşler doğrultusunda programı değerlendirmek amaçlanmıştır.

Yasal ve geniş çaplı bir kurum olan Diyanet İşleri Başkanlığı, görevleri arasında bulunan yaygın din eğitimini Kur'an kursları ve camilerle yerine getirmektedir. Söz konusu din eğitimi faaliyetlerinin amaç ve hedefler doğrultusunda gerçekleşebilmesi günün şartlarına göre yapılandırılmış programlara ve bu programları uygulayacak görevlilere ihtiyaç vardır. Camilerde Kur'an öğretimi uygulayan öğretmenlerin bu programı nasıl planladıkları, uyguladıkları, yönettikleri, karşılaştıkları sorunların tespit edilmesi programda hedeflenen verimin sağlanması açısından önemlidir.

Çalışmada elde edilen veriler, programı uygulayan öğretmenlerle yüz yüze görüşme tekniklerinden olan odak grup görüşmesi aracılığıyla sağlanmıştır. Araştırma, Adana ili kent merkezinde 2016 yılında camilerde Kur'an öğretimi programı uygulayan 34 kişi ile sınırlıdır.

Anahtar Kelimeler: Cami, İmam-hatip, Kur'an öğretimi, Program

**EVALUATION OF THE IMPLEMENTATION OF THE QURAN TEACHING
PROGRAM IN MOSQUES
(ADANA EXAMPLE)**

Sabri KARARMAZ

**Erciyes University, Social Sciences Institute,
Master Thesis, September 2017
Supervisor: Prof. Dr. Muhammet Şevki AYDIN**

ABSTRACT

In this research it was aimed to reveal the opinions of the teachers who applied the Qur'an Teaching Program in Mosques which was put into practice by the Presidency of Religious Affairs in 2010 and to evaluate the program in the light of these opinions.

The Presidency of Religious Affairs, which is a legal and widespread institution, carries out widespread religious education among its duties with Koran courses and mosques. It is necessary to have programs that are structured according to the conditions of the day in which the religious education activities can be realized in line with the goals and targets and the tasks to implement these programs. It is important to determine how the teachers who practice teaching, how they plan to teach the Qur'an, implement, supervise and meet these programs in order to achieve the targeted efficiency of the program.

The data obtained in the study were obtained through a focus group interview which was one of the face-to-face interview techniques with the teachers who were applying the program. The research is limited to 34 people who implement the Quran teaching program in the mosque in Adana city center in 2016.

Key Words: Mosque, Imam-hatip, Qur'anic teaching, Program

İÇİNDEKİLER

CAMİLERDE KUR'AN ÖĞRETİMİ PROGRAMININ UYGULAMASININ DEĞERLENDİRİLMESİ (Adana Örneği)

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	i
YÖNERGEYE UYGUNLUK ONAYI.....	ii
KABUL VE ONAY	iii
ÖNSÖZ	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLO LİSTESİ.....	xi

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1. Problem	1
1.1. Araştırmanın Amacı	4
1.2. Araştırmanın Önemi.....	4
1.3. Sınırlılıklar.....	6
1.4. Literatür Değerlendirmesi.....	7

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

2.1. Evren ve Örneklem	11
2.2. Verilerin Toplanması.....	15
2.2.1 Odak (Fokus) Grup Görüşme	15
2.2.2. Odak (Fokus) Grup Uygulaması.....	17
2.3. Verilerin Analizi Ve Yorumlanması.....	19
2.4. Araştırma Envanterinin Geçerliliği Ve Güvenilirliği	20

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

CAMİ VE KUR'AN ÖĞRETİMİ

3.1. Cami ve Mescit Kavramı	22
3.2. Camilerin Fonksiyonları.....	23
3.3. Kur'an Eğitiminin Tarihsel Gelişimi	27
3.4. Cumhuriyetten Günümüze Cami Görevliliği ve Kur'an Eğitimi.....	36
3.5. DİB Camilerde Kur'an Öğretimi Programı	44
3.5.1. Programın Amaçları	46
3.5.2. Programın Temel İlkeleri	46
3.5.3. Programın Yapısı	47
3.5.4. Uygulama Esasları.....	47

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

4.1. Programın Uygulanmasına İlişkin Öğretici Görüşleri	50
4.1.1. Programı uygulayıp uygulamama konusunda çelişkili ifade belirten öğreticiler	51
4.1.2. Programı uygulamadığını belirten öğretmenler	53
4.1.3. Programı uyguladığını belirten öğretmenler	56
4.2. Programın İçerik, Konu, Dil ve Anlatımı İle İlgili Öğretici Görüşleri	59
4.2.1. Programın içerik/konu, dil ve anlatımını karmaşık ve anlaşılmaz bulan öğretici görüşleri.....	60
4.2.2. Programı içerik/konu, dil ve anlatım olarak ve yeterli anlaşılır bulan öğretici görüşleri.....	62
4.3. Programın Yaygın Din Eğitime Katkıları	63
4.3.1. Sorumluluk Bilinci Ve Manevi Haz	65
4.3.2. Farklı Yaş Grupları ve Programı Uygulama Becerileri	66

4.3.2.1. Öğreticiye Göre Farklı Yaş Gruplarındaki Kursiyerlerin Öğretim Ortamına Katkıları.....	68
4.3.2.2. Öğreticiye Göre Farklı Yaş Gruplarının Öğretim Ortamlarına Olumsuz Etkileri.....	69
4.3.3. Müftülüklerin öğretim sürecindeki rolü ve uygulamada disiplin/ ciddiyet	69
4.3.4. Öğreticiye Göre Ek Ders Ücreti Ödenmesinin Programı Uygulamaya Katkıları	71
4.4. Öğreticilerin Derse hazırlanma Durumları ile İlgili Görüşleri.....	72
4.4.1. Programın uygulanmasına yönelik hazırlık yapanlar	74
4.4.1.1. Kursiyeri programa teşvik etmek amacıyla yapılan hazırlıklar	74
4.4.1.2. Dersin Uygulanmasına Yönelik Yapılan Hazırlıklar	79
4.4.2. Hazırlık Yapmayanlar	80
4.5. Programın Uygulanması Sürecinde Öğreticilerin Kullandıkları Öğretim Yöntemleri ve Teknikler.....	82
4.5.1. Anlatım Yöntemi	84
4.5.2. Gösterip Yaptırma	86
4.5.3. Soru-Cevap Yöntemi.....	91
4.5.4. Öğretimde Kullanılan Diğer Etkinlikler	93
4.5.4.1. Model Sunma	93
4.5.4.2. Mesleki Tecrübeden Yararlanma	94
4.5.4.3. Ders Dışı Etkinlikler (Tekrar ve Ödev)	95
4.6. Programın Uygulanma Sürecinde Öğreticilerin Kullandıkları Araç ve Gereçler	97
4.6.1. Ders Kitapları	98
4.6.2. Yazı Tahtası	100
4.6.3. Fotokopi, Afiş, Slayt, Ayna	101
4.7. Kur'an Öğretimi Ortamı Olarak Öğreticilerin Cami ve Kur'an Kursu Derslikleri İle İlgili Görüşleri.....	103
4.7.1. Öğreticilerin Cami Ortamını Tercih Nedenleri.....	104

4.7.2. Öğreticilerin Kur'an Kursu/Derslik Ortamını Tercih Nedenleri.....	105
4.8. Programda Kur'an Dersi Dışındaki itikat, İbadet, Siyer ve Ahlak Gibi Derslerin Varlığına İlişkin Öğretici Görüşleri	107
4.9. Kur'an Öğretimi Programının Uygulanmasında Sürenin Kullanımı İle öğretici görüşleri	111
4.10. Öğreticilere Göre Programın Kursiyere Sağladığı Faydalar.....	119
4.11. Öğreticilere Göre Programın Uygulanmasında Karşılaşılan Problemler	125
4.11.1. Kurumsal (Müftülükle İlgili) Problemler	126
4.11.2. Programın Uygulama Sürecinde Kursiyerden Kaynaklanan Problemler	128
4.11.3. Kursiyer Kayıt Sistemi Ve Süresi İle İlgili Problemler.....	129
4.11.4. Görev Mahalli ile İlgili Problemler.....	130
4.11.5. Hizmet İçi Eğitim Eksikliğinden Kaynaklanan Problemler ve Öğretimde Yetersizlik İtirafı	133

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç	135
5.2. Öneriler	146
KAYNAKÇA	149
EKLER.....	155
ÖZGEÇMİŞ.....	165

TABLO LİSTESİ

Tablo 1.	Örnekleme Grubuna Katılan Öğreticilerin Özellikleri.....	13
Tablo 2.	Öğreticilerin Eğitim Durumları ile İlgili Sayısal Bilgiler	14
Tablo 3.	Öğreticilerin Katıldıkları Mesleki Eğitim Kursları İle İlgili Sayısal Bilgiler.....	14
Tablo 4.	Kur'an öğretimi programının uygulanıp-uygulanmadığına ilişkin öğretici görüşleri	51
Tablo 5.	Programda İçerik, Konu, Dil Ve Anlatım İle İlgili Öğretici Görüşleri	60
Tablo 6.	Programın yaygın din eğitime katkıları.....	64
Tablo 7.	Öğreticilerin derse hazırlanma durumları ile ilgili görüşleri.....	72
Tablo 8.	Öğreticilerin öğretim sürecinde uyguladıkları yöntem ve tekniklerle ilgili görüşleri	83
Tablo 9.	Programın Uygulanma Sürecinde Öğreticilerin Kullandıkları Araç ve Gereçler	98
Tablo 10.	Öğretici görüşlerine göre Kur'an öğretimi ortamı olarak cami ve Kur'an Kursu dersliğinin tercih nedenleri.....	104
Tablo 11.	Programda Kur'an dersi dışındaki İtikat, ibadet, siyer ve ahlak derslerinin varlığı ile ilgili öğretici görüşleri	108
Tablo 12.	Kur'an Öğretimi Programının Uygulanmasında Sürenin Kullanımı İle öğretici görüşleri	112
Tablo 13.	Öğreticilere göre programın kursiyere sağladığı faydalar.....	120
Tablo 14.	Öğreticilere Göre Programın Uygulanmasında Karşılaşılan Problemler ...	126

KISALTMALAR LİSTESİ

AFAD	: Afet ve Acil Durum Başkanlığı
Ark.	: Arkadaşları
A. Ş.	: Anonim Şirketi
bk.	: Bakınız
Bs.	: Baskı
C.	: Cilt
CKÖP.	: Camilerde Kur'an Öğretim Programı
Çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
DMK.	: Devlet Memurları Kanunu
DİVANTAŞ	: Diyanet Vakfı Neşriyat Pazarlama ve Ticaret A. Ş.
Ed.	: Editör
EHYS	: Eğitim Hizmetleri Yönetim Sistemi/Eğitim Portalı
Hz.	: Hazreti
İHL	: İmam Hatip Lisesi
K.K.	: Kur'an-ı Kerim
KYK.	: Kredi ve Yurtlar Kurumu
md.	: Madde
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MÜİFAV	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları
ort.	: Ortalama
RG	: Resmi Gazete
s.	: Sayı
sh.	: Sahife
ss.	: Sayfalar
SGB	: Strateji Geliştirme Başkanlığı
SÜİFD	: Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Trc.	: Tercüme
T.v.	: Televizyon
t.y.	: Tarihi Yok
öl.	: Ölümü
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğer
vs.	: Ve sair
yy.	: Yüzyıl

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1. Problem

Hz. Peygambere ilk vahyin gelmesi ile başlayan din eğitimi faaliyetleri Medine-i Münevvere’de Mescid-i Nebi’nin inşasına kadar farklı mekânlarda yürütülmüştür. Bu mescidin inşasından günümüze kadar mescitler (camiler), bir ibadethane olma yanında birçok eğitim faaliyetlerinin yürütüldüğü önemli merkezler olmuşlardır. Zaman içerisinde yeni eğitim kurumlarının açılması, camide yürütülen eğitim öğretim faaliyetlerini etkilemekle beraber, caminin eğitim kurumu olma vasfı devam etmiştir. (Aydın, 2010, s. 126).

Günümüzde yaygın din eğitimi kurumlarından biri olan camilerde, cami görevlileri tarafından tefsir, hadis ve ilmihal dersleri yanında Kur’an dersi öğretimi de yapılmaktadır. İslam toplumunda Kur’an’ın öğrenimine ve öğretimine ayrı bir değer verilmiştir. Gerek Kur’an’ın emir ve tavsiyeleri (2. Bakara, 97;57. Hadid, 9;12. Yusuf, 111), gerekse Hz. Peygamber’in müjdeleri (Tecrid-i Sarih, XI,240), Müslümanların Kur’an’ı öğrenme ve anlama gayretlerini etkilemiştir. Mensupları tarafından ilgi ve ehemmiyet gösterilen Kur’an öğretiminde, hedeflenen kazanımların sağlanabilmesi için özenle geliştirilmiş bir programa ihtiyaç duyulmaktadır.

Yaygın din eğitimi konusunda vatandaşlarımızın ihtiyaçlarına uygun çalışmalar yapmayı hedefleyen Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), Kur’an öğretimi tecrübesine dayanarak ve bilimsel gelişmelerden faydalanarak, Kur’an öğretiminin Kur’an kursları yanında gerektiğinde camilerde de uygulanabilir bir şekilde yürütülebilmesi için Camilerde Kur’an Öğretimi Programını 2009 yılında hazırlayarak 2010 yılında uygulamaya koymuştur.

Camilerde Kur'an öğretimi programı ile, daha önce mevzuatta bulunmasına rağmen, Kur'an öğretimi kurslarının açılış kriterlerinin, programının, uygulama esaslarının belli olmaması Kur'an öğretimi için görevlendirilenlere ücret ödenememesi gibi olumsuzluklar ortadan kaldırılması amaçlanmıştır.

Bu maksatla Bakanlar Kurulunun 24 Temmuz 2009 tarihli ve 27298 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren "Diyanet İşleri Başkanlığınca Düzenlenen Eğitim Faaliyetlerinde Uygulanacak Ders ve Ek Ders Saatlerine İlişkin Karar"ı ile Kur'an kursu bulunmayan ve bulunup da ihtiyaca cevap veremeyen yerlerde Camilerde Kur'an Öğretimi Kurslarının açılması ve ders verecek öğretmenlere ek ders ücreti ödenmesi mümkün hale getirilmiştir.

Camilerde Kur'an Öğretimi Programının geliştirilmesinde akademisyen ve ilgili alan uzmanları katkıda bulunmuşlardır. Hazırlanan programda, kursların açılmasından yürütülmesine, öğreticilik yapacak personelden kursun açılacağı mekana dek öğretim sürecine etki edebilecek tüm hususlar riayet gözetilmiş ve bu konularda ilkeler belirlenmiştir.

Camilerde Kur'an Öğretimi Programı, Kur'an kursu bulunmayan ya da bulunmasına rağmen ihtiyaca cevap veremeyen yerlerde açılan bir kursta uygulanır. Bu yönüyle Uzun Dönem Kur'an kursları ve Yaz Dönemi Kur'an kurslarından ayrılır. Öğretime konu olan Kur'an dersleri ve diğer derslere ait ders saati sayısı, hafta içi veya hafta sonu, akşamları dahil günün belirlenen herhangi bir saatinde uygulanabilir olması programı diğer kurslardan ayıran özelliklerdir.

Bununla beraber, kur sistemi, Kur'an-ı Kerim'i okuma bilgi ve becerilerini geliştirme, temel dini bilgileri edindirme yönleri programın diğer kurslarda uygulanan programlarla benzer amaçları taşıdığı söylenebilir.

Bu programın uygulayıcıları DİB din hizmetleri personeli olan imam-hatip ve müezzin kayımlardır. Programın uygulanması aşamasında karşılaşılabilecek sorunlara ve sıkıntılara, muhtemel rahatsızlıklara en yakından vakıf olanlar, programın uygulayıcısı olan görevlilerdir. Programın uygulanması sırasında karşılaşılan sorunları öğretici görüşlerine göre saptayabilmek ve bu doğrultuda programın iyileştirilmesine yönelik öneriler geliştirebilmek, eğitim sorunlarını kaynağında çözenin yolları

arasında yer aldığı için (Çelenk, 2002, s. 42), programın uygulanmasını öğretici görüşleri doğrultusunda değerlendirebilmek amacıyla öğretici görüşlerinin araştırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle araştırmamızın ana problemini, **“Camilerde Kur’an Öğretimi programının uygulanmasına ilişkin öğretici görüşleri nelerdir?”** sorusu oluşturmaktadır.

Bu ana problem çerçevesinde ele alınacak alt problemleri ise şu şekilde sıralamak mümkündür:

- 1- Öğreticiler Kur’an Öğretimi Programını yeteri kadar anlaşılır buluyorlar mı?
- 2- Öğreticiler programın öğreticiye yüklediği sorumluluğu biliyorlar mı?
- 3- Öğreticilere göre programın uygulama saatlerinin esnek olmasının avantaj ve dezavantajları nelerdir?
- 4- Öğreticiler programın uygulanmasında öngörülen süreyi etkin kullanabiliyorlar mı?
- 5- Öğreticiler programın uygulamasına nasıl bir hazırlık yapmaktadırlar?
- 6- Öğreticiler programı uygularken hangi yöntem ve teknikleri kullanmaktadırlar?
- 7- Öğreticilere göre programın uygulama aşamasında kullanılan materyaller yeterli midir?
- 8- Öğreticilere göre programın uygulanmasında mekanla ilgili sorunlar nelerdir?
- 9- Öğreticiler derse hazırlanırken kursiyerlerin dersle ilgili istek ve önerilerini dikkate alıyorlar mı?
- 10- Öğreticilerin programı uygulama aşamasında karşılaştıkları sorunlar nelerdir?

1.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 2010 yılında uygulamaya konulan Camilerde Kur'an Öğretimi Programını uygulayan öğretmenlerin, söz konusu programın uygulanışına ilişkin görüşlerini ortaya koymak ve bu görüşler doğrultusunda programı değerlendirmektir.

Eğitim gibi, hele de din eğitimi gibi bir alanda öğrenmenin etkili bir şekilde gerçekleşebilmesi, öğretilmesi hedeflenen amaca yönelik bir programa bağlıdır. İstenen sonuçlara ulaşmak için zaman zaman uygulanan programda değişiklikler yapılması gerekebilir. Tüm bu çalışmalar için elde edilecek veriler, öğretimi uygulayan öğretmenlerin uygulama faaliyetleri hakkındaki görüşlerinden elde edilebilir. Bu nedenle araştırmaya katılacak öğretmenlerin Kur'an öğretimi programının uygulamasına ilişkin görüşleri doğrultusunda değerlendirilerek;

- 1- Programı nasıl anladıklarını,
- 2- Programın öğreticiye yüklediği sorumluluktan ne anladıklarını,
- 3- Programda ne tür materyaller kullandıklarını,
- 4- Araştırmaya katılan öğretmenlerin programın uygulanması aşamasında karşılaşılan sorunların neler olduğu ve bu sorunlara ne tür çözümler bulmaya çalıştıkları hususunu ortaya koyarak değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

1.2. Araştırmanın Önemi

Yetki ve görevleri yasalarla belirlenmiş olan DİB, topluma din hizmeti sunma anlamında geniş bir çalışma ve sorumluluk alanına sahiptir. Bu sorumluluk çerçevesinde DİB, yaygın din eğitimini, Kur'an kursları ve camilerle yerine getirmektedir. Din eğitimi hizmeti ile dini tanıtmayı, din adına öğrenilen yanlışları düzeltmeyi ve var olan bilgilere derinlik kazandırmayı amaçlar. Ancak bu amaçlara ulaşabilmek için günün şartlarına göre yapılandırılmış programlara ve bu programları uygulayacak görevlilere ihtiyaç vardır. Camilerde Kur'an Öğretimi Programı, yetişkin din eğitiminin daha verimli hale getirilmesi amacıyla DİB tarafından 2010 yılında uygulamaya konulmuş bir programdır. Günümüzde yaygın eğitimden en fazla

yetişkinlerin yararlandığı düşüncesinden hareketle; yetişkin eğitiminin farklılaşması, din konusundaki ilgi ve ihtiyaçların değişmesi, insanların din bilgilerini öğrenebileceği yetkin kaynak arayışı önem arz etmektedir. Halkın din eğitimi ihtiyacı temin/tatmin edilemez ise, halk Başkanlık tarafından sunulan din eğitimi hizmetlerinden şikayetçi olmaya başlar. Bu tavır, DİB'in din eğitimi hizmeti sunan birimlerine yardımcı olmanın gereksizliği kanaatinin halkta oluşmasına neden olabilir. Halkı alternatif arayışlara yöneltebilir (Aydın, 2010, s. 142).

Eğitim programları çağın gerektirdiği ihtiyaçları karşılamak, kullanılmakta olan programın eksikliklerini gidermek, eğitim alanındaki yeni gelişmeleri uygulamaya aktarmak gibi çeşitli amaçlarla zaman zaman düzenlenir ya da bütünüyle yenilenir (Özbay, 1997, s. 34). Değişen/yenilenen bu programların uygulayıcılarının programın uygulanma aşamasında yaşadıkları sorunları, uygulamaya hazırlıktan, programın işlenişine ve sonlandırılmasına dek tutum ve davranışlarını ortaya koymak suretiyle, programın işlenişine dair edinilen malumatlar, programın planlayıcılarına katkı sağlaması açısından önemlidir. Ayrıca programın uygulayıcısı olan imam-hatip ve müezzin kayyımların programı uygulama aşamasında bilgi ve tecrübelerini de yansıtacağından her düzeydeki ilgililerine veri sağlamak açısından da önemlidir. Kur'an öğretimi programını uygulayan görevlilerin bu programı nasıl planladıklarının, uyguladıklarının, yönettiklerinin, değerlendirdiklerinin incelenmesi ve programı uygulamada karşılaştıkları sorunların tespit edilmesi; programın uygulanışındaki etkili veya eksik yönlerin ortaya çıkarılmasına yardımcı olabilir. Böylece mevcut programın geliştirilmesine ve Kur'an öğretimi uygulamalarının iyileştirilmesine katkı sağlanabilir (Altıntaş, 2014, s. 8).

Bu araştırma;

1. Başta DİB olmak üzere bu ve benzeri Kur'an öğretimi programı hazırlayan ilgililere aşağıdaki hususlarla ilgili katkı sağlayabilmesi açısından önemlidir:

2. Kur'an öğretimi programı uygulayacak imam-hatiplerin programı uygulamalarıyla ilgili yeni programların, projelerin hazırlanmasında, alınan kararlar ve düzenlemelerin ortaya konmasında kişi ve kurumlara fikir verebilmesi

3. Programı uygulayan görevlilerin görüşleri ile onların (varsa) derslerinde tutulan gözlemlere ait notların karşılaştırılması, teori ve uygulama ilişkisini açığa çıkarma ve hedeflenenle eylem arasındaki farklılıkları ortaya koymaya yardımcı olabilmesi

4. Camilerde Kur'an öğretimi programının düzenleme şekilleri ayrıntılı ve derinlemesine incelenerek, Kur'an öğretimi açısından daha etkili süreçlerin düzenlenmesine ve yaşanan sorunların ortaya çıkarılmasına ışık tutabilmesi

5. Camilerde Kur'an Öğretimi Programının uygulamasının değerlendirilmesi adlı bu araştırma sonuçları itibariyle, programı uygulayan görevliler için uygulama konusunda önemli örnekler ortaya koyabilmesi; bakış açılarının ve deneyimlerinin gelişmesi, görevle ilgili yaptıkları işlere ve uygulama yaptıkları ortamlara yönelik daha esnek, eleştirel ve yapıcı tavır geliştirmelerine imkân verebilmesi. Bu anlamda:

6. Kur'an öğretimi programı uygulayan öğreticilerin (imam-hatip ve müezzin kayyımların), Kur'an öğretme ile ilgili kullandıkları tekniklerin ve kendi kişisel kabiliyetlerinin eksik ve güçlü yönlerini fark etmelerine; böylece çalışmada ortaya konulan betimlemeler, açıklamalar ve yorumlamalar uygulayıcıların mesleki donanımına katkı sağlayabilmesi

7. Program yapan/geliştiren kişi ve kurumların uygulayıcıların yaptıkları işlerle ilgili daha etkili ve verimli kararlar almasına yardımcı olabilmesi

8. Araştırmanın sonuçları itibariyle Kur'an öğrenim ve öğretim süreçlerine, programa katılan kursiyerlerin program dolayısıyla kazanımlarına katkı sağlaması açısından önem arz etmektedir.

1.3. Sınırlılıklar

Bu araştırma camilerde Kur'an öğretimi programını uygulayan öğreticilerin görüşleri ve 2016 yılında Adana ili kent merkezindeki camilerde Kur'an öğretimi programı uygulaması yapan 34 öğreticiden (imam-hatip/müezzin kayyım) elde edilen verilerle sınırlıdır.

1.4. Literatür Değerlendirmesi

Camilerde Kur'an Öğretimi Programı, Diyanet İşleri Başkanlığınca 2010 yılında Bakanlar Kurulu'nda alınan kararla uygulamaya konulan bir programdır. Kur'an kursları, programları, genel durumları, sorunları, Kur'an kursu öğretici sorunları-yeterlikleri, yaz dönemi Kur'an kursları, bayanlara yönelik Kur'an kursları, yetişkin din eğitimi, yaşlılara yönelik din eğitimi ve sorunları, camilerin eğitim fonksiyonları, camilerde din eğitimi, Türkiye'nin cami profili gibi yakın alanlarda oldukça detaylı çalışmalar yapılmış olup; camilerde Kur'an öğretimi programı uygulamasına yönelik öğretici görüşleri ile ilgili doğrudan bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Bu anlamda Kur'an Kursları ve cami dersleri ile ilgili yapılan tezler, bildiriler ve yakın kaynaklardan bazıları şu şekilde zikredilebilir:

1. Onay, A. (2008). *Türkiye'nin Cami Profili*, İstanbul: Dem Yayınları.

Türkiye'deki camileri fizikî ve sosyolojik açılarından analiz eden eser, girişle birlikte dört bölüm, değerlendirme ve sonuçtan oluşmaktadır. Araştırmamızla doğrudan bir bağlantısı olmamakla beraber, kavramsal anlamda "cami, mescit" ve camilerin tarihsel gelişimi açısından konuyla ilgili yönleri bulunmaktadır. Biz bu kavramların tarihi süreçte işlevlerini ve eğitim öğretimle ilişkilerini değerlendireceğiz.

2. Onay, A. (2008). Cami Eksenli Din Hizmetleri, *DİB I. Din Hizmetleri Sempozyumu* 1, 258-276.

DİB tarafından gerçekleştirilen sempozyumda, "*Cami Eksenli Din Hizmetleri*" başlıklı tebliğle başlıca iki alana dikkat çekilmiştir. Birincisi, din görevlilerinin (imam-hatip ve müezzin kayyımların) mesailerini; ikincisi ise, imam-hatip ve müezzin kayyımların cami içi ve cami dışı uyguladığı din eğitimi faaliyetleri zaman endeksli araştırılmıştır.

Araştırmacı, anket ve görüşme yöntemiyle elde edilen verileri, 2002 yılı DİB bünyesinde oluşturulan Cami Bilgi Bankası'nda toplanan bilgilerden elde etmiştir. Örnekleme, değişik bölgelerden pilot olarak seçilmiş on ilden belli sistem dahilinde seçilen camilerde görev yapan 96 imam-hatip ve 56 müezzin kayyım olmak üzere 152 kişiden oluşturmuştur. Araştırma konumuz olan Camilerde Kur'an Öğretimi Programı

uygulaması ile imam-hatip ve müezzin kayyımların cami içi ve dışı din eğitimi etkinlikleri hakkında fikir vermesi bakımından katkı sağlayabilir.

3. Yılmaz, H. (2013). *Camilerin Eğitim Fonksiyonu*, İstanbul: Dem Yayınları.

Üç bölümden oluşan eserin birinci bölümünde ‘Camiler ve Fonksiyonu’ ana başlığı altında, camilerin tarihsel gelişimi ve camilerin sosyo-kültürel ve eğitsel fonksiyonları ele alınmıştır.

İkinci bölümünde, ‘Cami Eğitimi ve Unsurları’ ana başlığı altında cami eğitimi, cami eğitimini yürütenler, cami eğitiminde hedef kitle ve camideki eğitim etkinlikleri incelenmiştir. Bu bölümde, konumuzla ikinci dereceden ilgili olarak, cami eğitimini yürüten personeller; genç, yetişkin ve kadın olmak üzere hedef kitle ve hutbe, vaaz, sohbet, cami dersleri gibi cami eğitim etkinlikleri araştırma konusu yapılmıştır.

Üçüncü bölümde ise yine araştırmamızla dolaylı olarak ilgili olan cami eğitimini etkileyen faktörler işlenmiştir. Çalışmada, camilerdeki din eğitiminin “mekan, hedef kitle ve eğitim verenler” olarak incelenmiş olması, bizim çalışmamız için önemlidir. Bununla birlikte bu çalışma yaygın din eğitimi kurumu olan camilerle ilgili konuları kapsamlı bir şekilde ele almaktadır.

4. Korkmaz, M. (2012). *Kur’an Kursu Öğreticilerinin Eğitim Öğretim Yeterlikleri*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Kitap Kur’an kursu öğreticilerinin eğitim öğretim yeterlikleri açısından kendilerini değerlendirmelerini konu edinmiştir. Üç bölümden oluşan çalışmanın girişle birlikte ele alınan birinci bölümü araştırmanın problemi, amaç ve önemi, varsayımları, denenceleri, sınırlıkları ve yöntemine ayrılmıştır.

İkinci bölümde, Kur’an Kursu Öğreticilerinin Eğitim-Öğretim yeterliklerine ilişkin bulgular ve yorumlara yer verilmiştir. Öğrenciyi tanıma, öğretimi planlama, öğretimi düzenleme, öğretimi yönetme, öğrenciye rehberlik etme, öğretimi değerlendirme ve mesleki gelişim boyutlarına ilişkin bulgular bu bölümde ele alınıp değerlendirilmiştir.

Sonuç ve öneriler bölümü olan üçüncü bölümde, araştırmada elde edilen sonuçlar ve bu yolla geliştirilen önerilere yer verilmiştir.

Kur'an kurslarında Kur'an öğretimi, öğretici özellik ve yeterlikleri, kullanılan materyal, yöntem ve tutumlarla ilgili bu çalışmadan farklı olarak çalışmamız cami görevlilerinin spesifik bir Kur'an öğretimi programının uygulamasını nasıl gerçekleştirdiklerini ortaya koymaktır.

5. Özler İ. (2007). *Camilerin Zihniyet Değişimindeki Rolü* (Erzurum Örneği), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Bir giriş ve üç bölümden oluşan araştırma, camilerin toplumdaki rol ve fonksiyonlarından hareketle, camilerde yapılan hutbe ve vaazlar ile zihniyet değişimi arasında bir ilişkinin var olduğu kabulüne dayanarak yola çıkmıştır. Bu araştırma, camilerin toplumun zihniyetine yansıma biçimini irdelemek ve bunun bir alan araştırmasıyla nasıllığını ölçmek amacıyla yapılmıştır. Bunun için teorik zemin üzerinde durulmuş, alan araştırmasında ise anket sorularının sayısal değerlere dönüştürülmesi ve konunun mülakat yöntemiyle desteklenmesi amaçlanmıştır.

Birinci bölümde din toplum ilişkilerinin mahiyeti incelenmiş, sosyolojik açıdan DİB'in hizmet alanları ele alınmıştır.

İkinci bölümde, bir olgu olarak zihniyet problemi teorik çerçevede ele alınmış, zihniyet ve din ile din ve değişme konuları incelenmiştir.

Üçüncü bölümde ise, camilerde okunan hutbelerin ve yapılan vaazların, cemaatin dini yaşayış ve tutumu üzerindeki etkilerinin belirlenmesiyle ilgili değerlendirmeler yer almıştır.

Camilerde yürütülen vaaz, hutbe, görevli cemaat ilişkilerini nicel tarzda incelenmesi yöntem ve içerik açısından bizim araştırmamızdan ayrılmaktadır.

6. Akşener, T. (2012). *DİB'e Bağlı Kur'an Kurslarında Yeni Düzenlemeler ve Din Eğitimi (Adana Örneği)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Bir giriş ve dört bölümden oluşan çalışma, DİB e bağlı Kur'an kurslarında kullanılan ders kitaplarının derste takip durumu, kaynak eser olarak faydalanılması, beğenilmesi ve içerik açısından yeterliliği konusunda öğretici ve öğrencilerin görüşleri doğrultusunda, Adana örneğinde tespit etmeyi amaçlamaktadır. Kur'an kursları ile ilgili bu çalışma nicel bir çalışmadır ve Kur'an kurslarında yürütülen derslere yöneliktir. Bizim çalışmamızdaki programda kullanılan materyallerle Kur'an kurslarında kullanılan materyaller aynı ya da benzer materyallerdir. Bu nedenle, Kur'an kurslarında kullanılan söz konusu kitaplar ve materyaller hakkındaki öğretici ve öğrenci görüşleri ile camilerde Kur'an öğretimi yapan öğretici ve bu öğretime devam eden kursiyerlerin konu ile ilgili ifadeleri önemlidir.

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

Bu araştırmada, Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nın uygulanması, öğretici görüşleri ile Adana ili örneğinde ortaya konulmaya çalışılmıştır. Kullanılabilecek yöntem ve kaynakların zengin olması, insan deneyimlerine ilişkin sözlü-yazılı anlatımları ve kayıtları inceleme imkânının olması sebebiyle alan araştırmamızda nitel yöntem tercih edilmiştir (Punch, 2014, s. 165). Nitel araştırma, algıların ve olayların, gerçekçi ve bütüncül biçimde doğal ortamda ortaya konmasına yönelik sürecin izlendiği; bu süreçte gözlem, görüşme, doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı araştırma olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s. 39). Bu araştırmadaki veriler, nitel veri toplama yöntemleri içinde yer alan görüşmenin alt dallarından biri olan odak grup görüşmesi yoluyla elde edilmiştir. Nitel veri toplama araçları kullanılarak elde edilen ayrıntılı ve derinlemesine verilerle, Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nı öğreticilerin nasıl anladıkları, açıkladıkları, yorumladıkları ve uyguladıkları öğretici görüşleri çerçevesinde tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırmada, Adana ili kent merkezinde Kur'an Öğretimi Programı uygulayan 34 din görevlisinin (imam-hatip, müezzin kayyım) araştırmanın alt problemiyle ilgili görüşleri ve uygulamaları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

2.1. Evren ve Örneklem

Bir araştırmada, görüşme yapılan bireylerin seçiminde, evreni temsil etme güçlerinden çok araştırma konusuyla doğrudan ilgili olup olmadıklarına bakılır (Neuman, 2013, s. 320; Yıldırım-Şimşek, 2008, s. 107). Nitel araştırmalarda genellikle amaçlı bir şekilde seçilmiş küçük örneklemle veri elde etme tercih edilir. Nicel araştırmanın aksine tercih edilen amaçlı örnekleme yöntemiyle, genele ait bilgileri ortaya koymak yerine, hem genele hem de özele ait bilgilere ulaşma hedeflenir

(Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 306). Bu nedenle araştırmada amaçlı örneklem yöntemi tercih edilmiştir. Amaçlı örneklem seçme yollarından biri de, birbirine zıt iki ayrı örneklem grubundan oluştuğu söylenebilir. Bu anlamda öğreticilerin demografik özellikleri dikkate alınarak maksimum çeşitlilik tercih edilmiştir.

Alan araştırmalarında bilgi kaynaklarının özelliklerinin bilinmesi önemlidir. Kur'an öğretimi faaliyetlerinin gerçekleştirildiği ortamların ve bu faaliyetleri yürüten öğreticilerin (imam-hatip ve müezzin kayımların) özelliklerinin burada zikredilmesinde yarar olduğu düşünülmektedir (Tosun, 2010, 37). Öğretici özelliklerini ayrıntılı bir şekilde ortaya koyan ayrı tablolar oluşturulmuş olup, bu tablolarda öğreticilere ait unvan, tahsil durumu, mesleki kıdem süresi, katıldığı kurs/seminerler, hafızlık durumu, programı uygulamadaki tecrübe süresi ortaya konulmuş; ikinci tabloda bu bilgilere ait sayısal veriler belirtilmiştir.

Bu araştırmanın evrenini, 2016 yılı Adana kent merkezinde Kur'an öğretimi programını uygulayan 124 imam-hatip ve müezzin kayımdan amaçlı örnekleme yöntemiyle belirlenen 34 imam-hatip ve müezzin kayıym/öğretici araştırmamızın örneklemini teşkil etmiştir. Nitel araştırmalarda genelleme yapmak yerine derinlemesine bilgi elde etme amaçlandığından, görüşme için belirlenen katılımcı/örneklem sayısının yeterli olduğu düşünülmektedir.

Araştırmaya katılan öğreticilere ait kişisel özellikler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 1. Örneklem Grubuna Katılan Öğreticilerin Özellikleri

Kodu	Görevi	Mezuniyet Durumları	Mesleki Tecrübesi	Katıldığı Seminer	Hafızlık Durumu
Ö1	İmam-Hatip	AÖF İlahiyat Ö.L.	28 Yıl	H.İçİ Eğt.	Hafız
Ö2	İmam-Hatip	AÖF İlahiyat Ö.L.	30 Yıl	Vaizlik K.	Değil
Ö3	İmam-Hatip	AÖF İlahiyat Ö.L. AÖF İşletme L. AÖF H. İlişk.Ö.L.	19 Yıl	Yok	Hafız
Ö4	İmam-Hatip	AÖF İlahiyat Ö.L. AÖF İktisat Lisans AÖF Soğutma Ö.L.	4 Yıl	Yok	Değil
Ö5	İmam-Hatip	AÖF İlahiyat Ö.L.	30 Yıl	Yok	Değil
Ö6	İmam-Hatip	AÖF İlahiyat Ö.L.	6 Yıl	Tashih-i H. Med. Eğt.	Hafız
Ö7	İmam-Hatip	AÖF İlahiyat Ö.L.	14 Yıl	Ö. Kıraat D.	Hafız
Ö8	İmam-Hatip	AÖF İlahiyat Ö.L.	7 Yıl	Yok	Hafız
Ö9	Müezzin-K.	İmam-Hatip Lisesi	4 Yıl	H.İçİ Eğt.	Hafız
Ö10	İmam-Hatip	İLİTAM	5 Yıl	Yok	Değil
Ö11	İmam-Hatip	AÖFSos. Bil.Ö.L.	30 Yıl	Yok	Değil
Ö12	İmam-Hatip	AÖF İlahiyat Ö.L.	13 Yıl	Yok	Değil
Ö13	İmam-Hatip	AÖF İş İd. Lisans	29 Yıl	H.İçİ Eğt.	Değil
Ö14	İmam-Hatip	AÖF Sos. Bil. Ö.L.	18 Yıl	Yok	Hafız
Ö15	İmam-Hatip	AÖF İlahiyat Ö.L.	5 Yıl	Med. Eğ.	Hafız
Ö16	Müezzin-K.	AÖF İlahiyat Ö.L.	10 Yıl	Ö. Kıraat D.	Hafız
Ö17	İmam-Hatip	AÖF İlahiyat Ö.L. AÖF K. Yöntm L.	15 Yıl	Tashihi H. Rehber Öğrt	Hafız
Ö18	İmam-Hatip	AÖF Sos. Bil. Ö.L.	29 Yıl	Yok	Değil
Ö19	İmam-Hatip	AÖF Sos. Bil. Ö.L.	20 Yıl	Yok	Değil
Ö20	İmam-Hatip	AÖF İlahiyat Ö.L. AÖF İşltm L.	20 Yıl	Yok	Değil
Ö21	İmam-Hatip	AÖF Sos. Bil. Ö.L.	30 Yıl	Yok	Değil
Ö22	İmam-Hatip	AÖF İlahiyat Ö.L.	12 Yıl	Yok	Hafız
Ö23	İmam-Hatip	AÖF Sos. Bil. Ö.L.	30 Yıl	Yok	Değil
Ö24	İmam-Hatip	AÖF İlahiyat Ö.L.	5 Yıl	Yok	Değil
Ö25	İmam-Hatip	AÖFSos. Bil.Ö.L.	30 Yıl	Yok	Değil
Ö26	İmam-Hatip	AÖF Sos. Bil. Ö.L.	28 Yıl	Yok	Değil
Ö27	İmam-Hatip	AÖFSos.Bil. Ö.L. AÖF İ. Ö.L.	30 Yıl	H.İçİ Eğt.	Değil
Ö28	İmam-Hatip	AÖF İlahiyat Ö.L. AÖF K.Yntm L.	19 Yıl	H.İçİ Eğt.	Hafız
Ö29	İmam-Hatip	AÖF Sosy Bil. Ö.L.	19 Yıl	Yok	Değil
Ö30	İmam-Hatip	AÖF İlahiyat Ö.L.	17 Yıl	Tashih-i H.	Değil
Ö31	Müezzin-K.	İmam-Hatip Lisesi	19 Yıl	Yok	Hafız
Ö32	Müezzin-K.	AÖF İlahiyat Ö.L.	25 Yıl	Vaizlik K. H.İçİ Eğt.	Değil
Ö33	İmam-Hatip	AÖF İlahiyat Ö.L.	30 Yıl	Tashih-i H.	Hafız
Ö34	İmam-Hatip	AÖF İlahiyat Ö.L. AÖF İşltm. L.	25 Yıl	Yok	Değil

Tablo 2. Öğreticilerin Eğitim Durumları ile İlgili Sayısal Bilgiler

No	Eğitim Durumu	N	%
1	İlahiyat Fakültesi + Diğer Lisans	1+7	23.52
2	İlahiyat Ön Lisans+ Diğer Ön Lisans	25	73.52
3	İmam-Hatip lisesi	1	2.94
4	Toplam	34	100

Tablo 3. Öğreticilerin Katıldıkları Mesleki Eğitim Kursları İle İlgili Sayısal Bilgiler

No	Katıldığı Kurslar	N	%
1	Hafız	14	41.17
2	Meslek İçi Eğitim Kursu	5	14.70
3	Tashihi Huruf	4	8.82
4	Vaizlik Kursu	2	5.88
5	Özel Kıraat Dersi	2	5.88
6	Medrese Eğitimi	2	2.88
7	Rehber Öğreticilik Kursu	1	2.94
	Toplam	30	88.23

Araştırmaya katılan öğretmenlerin kişisel özelliklerinin izlendiği tablolar incelendiğinde şu bilgilere ulaşmak mümkündür. Söz konusu araştırmaya Kur'an öğretimi programı uyguladığını ifade eden öğretmenlerden 30 imam-hatip, 4 müezzin kayyım olmak üzere 34 öğretici görevli katılmıştır. Öğreticilerden bir tanesi ilahiyat fakültesi (İLİTAM) mezunu olup, 7 öğretici (Ö3, Ö4, Ö14, Ö17, Ö20, Ö28, Ö34) diğer lisans mezunu, 20 öğretici ilahiyat önlisans ve 11 öğretici de diğer ön lisans mezunudur. Araştırmaya katılan öğretmenlerden 8 kişi (%23.52); Ö3, Ö4, Ö10, Ö17, Ö20, Ö27, Ö28, Ö34) bir lisans eğitimi yanında bir başka alanda ön lisans ya da yine lisans seviyesinde başka bir programı tamamlamışlardır. Bir öğretici (Ö9) imam-hatip lisesi mezunudur.

Katılımcı öğretmenlerden 14 ü (Ö1, Ö3, Ö6, Ö7, Ö8, Ö9, Ö14, Ö15, Ö16, Ö17, Ö22, Ö28, Ö31, Ö33) hafız olup; dört öğretici (Ö6, Ö17, Ö30, Ö33) tashihi huruf eğitimi aldıklarını, ayrıca (Ö17) aynı zamanda rehber öğreticilik kursuna katıldığını belirtmiştir. İki öğretici (Ö7, Ö16) özel kıraat dersi almış, iki öğretici ise (Ö6, Ö15) medrese eğitimi aldığını; öğretmenlerden altı tanesi (Ö1, Ö9, Ö13, Ö27, Ö28, Ö32) hizmet içi eğitime katıldıklarını, (Ö2 ve Ö32) aynı zamanda vaizlik kursuna katıldığını ifade etmiştir.

Mesleki kıdem durumlarını gösteren tablo incelendiğinde öğretmenlerden 5 kişi 1-5 yıl, 2 kişi 6-10 yıl, 13 kişi 10-20 yıl ve 14 kişi 20-35 yıl aralığında mesleki kıdem süresi belirtmişlerdir.

Adana il müftülüğü verilerine göre 2016 yılı Adana ili kent merkezinde ilçe müftülüklerine bağlı 124 öğretici (imam-hatip, müezzin kayyım) Kur'an Öğretimi Programı uygulamasında bulunmuşlardır. Araştırmanın örneklemini içerisinde yer alan 34 öğreticinin kendi ifadeleri çerçevesinde 2016 öğretim yılında kaydettikleri kursiyer yaş aralığı durumu en düşük 7, en yüksek 70 yaş olarak ifade edilmiştir. Ortalama yaş aralığı ise 45-60 arasında yoğunlaştığı belirtilmiştir.

2.2. Verilerin Toplanması

2.2.1 Odak (Fokus) Grup Görüşme

İnsan tek başına yaşayan bir varlık değildir. Her insan değişik nedenlerle mutlaka bir grubun içinde yer alır. İçinde bulunduğu gruba yönelik üretilen mala, hizmete veya programa ilişkin algı geliştiren insan, mutlaka grubun diğer üyelerinden etkilenir. Bu etkileşimin ne ölçüde olduğunu, grup üyelerinin bilinçli, yarı bilinçli veya bilinçsiz olarak sergiledikleri psikolojik ve sosyokültürel özelliklerini, yaptıkları uygulamalar hakkında verdikleri bilgileri, ortaya koydukları davranışları ve bu davranışların nedenlerini saptamak için bilimsel araştırmaların yapılması gerekmektedir. Grup hakkındaki çalışmalarda, en sağlıklı araştırma yöntemlerinden bir tanesi odak grup görüşmesidir (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 119-181).

Odak (Fokus) grup görüşmesi, nitel araştırma teknikleri arasında son yıllarda sıklıkla kullanılan bir tekniktir. Odak grup görüşmeleri, önceden belirlenmiş yönergeler çerçevesinde gerçekleştirilen, görüşülen kişilerin öznelliklerini ön planda tutan, katılımcıların söylemine ve bu söylemin toplumsal bağlamına dikkat edilmesi gereken nitel bir veri toplama tekniği olarak tanımlanabilir (Kumar, 2011, s. 95-107). Odak gruplar genellikle, özellikle seçilmiş veya odaklanılmış konular üzerine 6 ila 10 kişi arasında oluşan gruplarla açık uçlu sorular aracılığıyla mülakatların yapılmasını kapsamaktadır. Bu gruplarda benzer yapılardan gelen ve benzer deneyimleri yaşamış insanlar bir araya getirilir ve onları etkileyen temel konular üzerine grup mülakatı yapılır (Patton, 2014, s. 230-236). Bir başka ifade ile odak grup görüşmeleri, küçük

katılımcı gruplarla yürütülen ve katılımcıların tamamını ilgilendiren bir konuda, görüşlerini, duygularını, konu ile ilgili tecrübelerini, beklentilerini vb. belirlemeyi amaçlayan görüşmelerdir.

Odak grup görüşmelerinde, grupların 6-10 kişiden oluşması en uygun olanıdır. Daha azı güvensiz, daha fazlası ise zordur. Bazı durumlarda birçok kişiden görüş toplamak yerine bir uzmanlar grubundan görüş almak, gerçeğin daha doğru anlaşılmasını sağlar. Odak grup görüşmelerinin olumlu yönleri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Kumar, 2011, s. 95-107):

- i. İnsan işin içine katılmaktadır.
- ii. Nitel veriler kullanılır hale getirilmektedir.
- iii. Grup üyeleri görüşme sırasında etkileşim içinde olmakta, birbirlerinden etkilenmektedir.
- iv. Bir kişinin dile getirdiği bir fikir, bir diğeri tarafından geliştirilebilmekte ve böylelikle detaylı bilgilere ulaşılabilmektedir.
- v. Odak grup görüşmesi, birçok konuda zengin bir bakış açısı ya da geniş bir perspektif sağlayabilmekte ve büyük resmi görmeyi kolaylaştırmaktadır.
- vi. Odak grup görüşmeleri sayesinde araştırma sorularına yanıt oluşturacak zengin bilgiler toplanabilmektedir.
- vii. Bireysel eğitim ihtiyaçlarının belirlenmesine olanak tanımaktadır. Sayılan avantajların yanı sıra odak grup görüşmelerinin bazı olumsuz yönleri de bulunmaktadır. Bunlardan bir kısmını da şu şekilde sıralamak mümkündür:
  - i. Katılımcılardan birinin kullandığı bir kelime/ifade, grubun diğer üyeleri ile çatışma yaşamasına neden olabilir,
  - ii. Bu görüşmelerde baskın bir grup oluşabilir ve bu baskın grup diğer katılımcıların görüşlerini etkileyebilir. Bu duruma, genellikle aynı performans sorunu yaşayan ya da aynı seviyedeki katılımcılar bir araya getirilerek engel olunabilir.

iii. Odak grup görüşmeleri hassas konuların tartışılması için uygun ortamlar değildir.

iv. Verilerin toplanması ve çözümlenmesi uzun zaman alabilir.

v. Araştırmacılar, odak grup görüşmeleri ile üretilen veriler üzerinde, nicel araştırmalara ya da birebir görüşmelere göre daha az kontrole sahiptir.

vi. Odak grup görüşmeleri, doğası gereği açık uçludur ve olacakları önceden kestirebilmek çoğu zaman çok zordur.

Odak grup görüşmeleri, çeşitli amaçlar için eğitim alanında da giderek daha fazla kullanılmaya başlanmıştır. Bu amaçların bir kısmı şöyle sıralanabilir (Kırcaali ve İftar, 2004, s. 1-7):

i. Bireylerin eğitim gereksinimlerini belirlemek.

ii. Çeşitli konulardaki görüşleri ve sorunlarla ilgili çözüm önerilerini belirlemek.

iii. Eğitim kurumlarını, programlarını, uygulamalarını ya da materyallerini değerlendirmek.

2.2.2. Odak (Fokus) Grup Uygulaması

Bu araştırmada Kur'an Öğretimi Programı uygulayıcılarının, odak grup görüşmesine kolaylıkla katılabilmeleri için odak grup uygulamasının yarıyıl tatilinde yapılması tercih edilmiştir. Katılımcıların görev yerlerinden rahat bir şekilde ulaşabilecekleri bir mekan seçilmiştir. Odak grup görüşmesi Seyhan İlçe Müftülüğü'ne bağlı Şifa Hatun Kız Kur'an Kursu'nda gerçekleştirilmiştir. Odak grup uygulamasının gerçekleştirildiği kursun cami ile aynı binada yer alması, katılımcılara/öğreticilere kendi uygulamalarını hatırlatması açısından tercih edilme nedeni olmuştur.

Bu araştırmada Adana ili kent merkezinde görev yapan ve 2016 yılında Kur'an öğretimi uygulayan 124 görevliden çalışmaya katılmayı kabul eden (gönüllü) 34 uygulayıcı, odak grup görüşme oturumuna katılarak bu çalışmaya katkı sağlamıştır. İl müftülüğü ve ilçe müftülüklerinin kısa mesaj ile bilgilendirmesine rağmen bazı öğreticilerin (imam-hatip ve müezzin kayyım), Kur'an öğretimi programı üzerine

yapılacak olan bu çalışma toplantısına katılma konusunda isteksiz oldukları fark edilmiştir. Hiçbir şekilde isimlerinin deşifre edilmeyeceği, bu bilgilerin sadece bilimsel anlamda bir araştırmayla sınırlı kalacağına dair sözlü teminat da bu isteksizliği gidermekte yeterli olamamıştır.

Camilerde Kur'an Öğretimi Programının uygulamasının öğretici görüşleri doğrultusunda ortaya konulmaya çalışıldığı araştırma, 2016 yılında Camilerde Kur'an Öğretimi Programı'nı uygulayan görevlilerden, 2016 yılından önce bu uygulamayı yapan ve 2016 yılından önce bu uygulamayı hiç yapmamış görevlilerle gerçekteşirilmiştir. Görüşmelerde öğreticilerin görüşlerinin alınması amacıyla on bir açık uçlu soru oluşturulmuştur. Bir danışman ve üç uzman görüşü doğrultusunda hazırlanan sorular 6 kişilik bir odak grupla test edildikten sonra gerekli düzeltmeler yapılmış ve bazı sorular sonda sorularla desteklenmiştir. Birincisi test/deneme olmak üzere toplam dört ayrı odak grup görüşmesi yapılmıştır. İlk altı kişi ile yapılan odak grup görüşme ile yarı yapılandırılmış sorular test edilmiş, görüşmenin uygulanacağı mekân, teknik araç-gereçlerin muhtemel problemleri denenmiş ve asıl görüşmelere temel teşkil etmiştir. Bununla birlikte, test/deneme grubundaki verilerin bilimsel kriterlere uygunluğu ve verilerin önemi nedeniyle çalışma verilerine katılması uygun bulunmuştur. Odak grup görüşmeye asıl teşkil eden görüşmeler üç grup halinde düzenlenmiştir. İlk grup oturumda 9 kişi, ikinci grup oturumda 11 kişi, üçüncü grup oturumda ise 8 kişi çalışmaya katılmıştır. Her bir odak grup görüşmesinde bir moderatör ve bir de yardımcı moderatör olmak üzere toplamda iki kişi görev almıştır. Moderatör, grup tartışmasını yöneterek, tartışmaların araştırma konusu odağında yürütülmesini sağlamıştır. Yardımcı moderatör ise görüşme boyunca oturumların gerçekteşirildiği mekânın ısıtma, aydınlatma, görüşme katılımcılarının sıkılmalarını önleyici tedbirleri almak, ses ve görüntü kaydını gerçekteşirmek ve genel düzenin sağlanmasında görev almıştır. Her bir odak görüşme ortalama bir buçuk saat sürmüştür. Görüşme esnasında odak grup görüşmesi avantaj ve dezavantajları dikkate alınmış, görüşmeyi koordine eden moderatör aşağdaki hususiyetlere azami hassasiyet göstermiştir:

- Açık uçlu sorularla tartışma teşvik edilerek, katılımcıların gözlemleri, düşünceleri ve uygulamada karşılaştıkları durumlar hakkında ayrıntılı bilgi vermeleri sağlanmıştır. Söylenenlerin arkasında neler olabileceği hakkında irdeleyici sorularla derinlemesine bilgiye ulaşılmaya çalışılmıştır.

- Her ifadenin ne anlama geldiği araştırılmış, farklı ifadeler arasındaki ilişkilere dikkat çekilmiş; söylenenleri tekrarlayarak yanlış anlaşılmalara önlenmeye çalışılmıştır.
- Katılımcıların, sorulan her soru hakkında düşüncelerini ifade etmesine izin verilmiş, çekingen/sessiz katılımcılarla baskın/egemen katılımcılar arasındaki dengeye azami dikkat gösterilmiştir.
- Katılımcılar görüşlerini ifade ettikleri sırada eleştirilmemiş, kullandıkları ifadelerle ilgili varsayımda bulunulmamıştır.
- Beklenmeyen durumlara karşı hazır bulunulmuş, katılımcıların zamanları, araştırmaya karşı ilgileri konusunda ciddi planlamalar ve gayretler yapılmıştır. Tartışma sırasında ikramlar, ortamın serin ve nezih olması, yaklaşık iki saat süren katılımda bıkkınlık ve sıkılmaları önlemiştir. Zira katılımcılar görev yerlerinden ayrılarak bu tartışmada katılımcı olmanın bilimsel bir katkı ötesinde kişisel beklentilerinin olmayacağını farkında olup, günlük işlerinin yoğunluğu arasında burada bulduklarını ifade etmişlerdir.

Tartışma sonunda bütün katılımcılara konuyla ilgili stratejik noktalar özetlenmiş, katılımları ve katkılarından ötürü teşekkür ederek oturum kapatılmıştır.

2.3. Verilerin Analizi Ve Yorumlanması

Veri analizi: verileri toplama, düzenleme ve istatistiksel işlemler uygulayarak anlamlı kararlar verebilme ve geçerli sonuçlar çıkarabilme süreci olarak tanımlanabilir (Büyüköztürk, 2015, s. 7). Nitel veri analizinde betimsel ve içerik analizi olmak üzere iki veri analiz süreci bulunmaktadır. (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s. 59). Elde edilen veriler, içerik analiziyle derinlemesine bir analize tabi tutulur ve yeni kavramlar keşfedilir. İçerik analizinde birbirine benzeyen veriler, belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirilir ve okuyucunun anlayabileceği şekilde düzenlenerek yorumlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s. 227).

Odak grup görüşmelerinde elde edilen veriler, hiçbir değişikliğe uğramaksızın grup no, grup sayısı, sırası, tarih ve saatleriyle formlara kaydedilmiştir. Bütün gruplara ait verilerin yazıya dökülmesini takiben ses ve görüntü kayıtlarının metin tutarlılığı, ifadelerde önemli fark kalmayınca kadar incelenmiştir. Kavramsal çerçeveden ve

araştırma sorularından hareketle araştırmanın görüşmelerinde elde edilen veriler tekrar tekrar (10 dan defadan fazla) okunmak suretiyle veri analizi için bir çerçeve oluşturulmuş, analiz birimlerine/kodlara ayrılmıştır. Daha sonra kodlar arasındaki benzerlik ve farklılıklara göre kategoriler oluşturulmuştur. Oluşturulan çerçeveye/kategorilere göre temalar düzenlenmiş, bu aşamada önemli bulunmayan (konu ile ilgisi olmayan) bazı veriler dışarıda bırakılmıştır. Düzenlenen veriler tanımlanırken gerekli alıntılarla desteklenmiştir. Katılımcının sorulara verdiği cevaplarda aslında ne demek istediği, vücut dili, söylem tarzı, diğer katılımcılardan etkilenip etkilenmediği gibi faktörler dikkate alınmış ve bu ifadeler aynı zamanda birer söylem analizine tabi tutulmuştur. Bu aşamada elde edilen bilgiler tekrar incelenerek anlamlı bölümlere ayrılmış ve her bölümün kavramsal olarak ne anlam ifade ettiği bulunmaya çalışılmıştır. Böylece kendi içinde anlamlı bir bölüm oluşturan bu bölümler, soyut isimlendirmeler uygulanmış/kodlanmıştır. Bu kodlamalar: Kur'an öğretimi programının öğretmenler tarafından anlaşılabilirliği, yüklenen sorumluluk, program için sürenin uygunluğu, yapılan hazırlıklar, programı uygulamada kullanılan teknikler, program için kullanılan materyaller, kursiyer beklentileri, uygulamada karşılaşılan problemler şeklinde olmuştur. Oluşturulan kodlamalar yorumlanarak bulgular elde edilmiştir. Bu bulgular arasında neden-sonuç ilişkileri irdelenmiş, çıkarılan sonuçlara ait gerekli açıklamalar yapılmıştır.

Bu araştırmada, katılımcıların kimliklerinin gizli tutulmuştur. Görüşme verilerinden aynen alıntılar yapıldığında, görüşme sırasına uygun olarak, her grup ve öğretici için OG1:1, OG2:8, OG4:29 şeklinde birincisinde odak grup ve no, ikinci numaralar ise öğretici sırasını/sayısını belirtmek amacıyla örneğin, odak grup bir öğretici bir, odak grup iki öğretici sekiz ve odak grup dört öğretici yirmi dokuz şeklinde kodlanmıştır. Ayrıca grup haricinde sadece öğretici söz konusu olduğunda Ö1, Ö2 gibi öğretmenlere işaret edilmiştir.

2.4. Araştırma Envanterinin Geçerliliği Ve Güvenilirliği

Bilimsel araştırmada araştırma envanterinin geçerliliği ve güvenilirliği önemli ölçütlerdir. Aynı zamanda araştırmanın planlama/tasarım ve uygulamasında gösterilen özen ve dikkatle yakından ilgilidir. Geçerlik araştırmacının çalıştığı konuyu olabildiğince tarafsız gözlemesidir. Başka bir ifadeyle, ölçülmek istenen özelliğin tam

ve doğru bir şekilde ölçebilme derecesidir. İçerik analizi açısından bakılacak olursa, oluşturulan kategorilerin herkes tarafından kabul edilmesi anlamına gelir. Bunun için uygulanacak bazı ek yöntemler (katılımcı teyidi, meslektaş teyidi, uzman incelemesi v.b.) kullanılması gerekir (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s. 256). Güvenirlik ise; ölçümü rastgele hatadan arındırmak demektir. Kategorilerin açıkça tanımlanması ve nasıl oluşturulduğunun açıkça belirtilmesidir. Bu kapsamda araştırmacının başka araştırmacılar tarafından kontrol edilebilmesine de imkân sağlanması anlamına gelir.

Araştırmada grup görüşmesi sırasında verilen cevapları anında yazarak not alırken, görüşme sürecinin engellenmemesi, eksik ya da yanlış bilgi alınmaması ve verilerin kaybolma ihtimaline karşı görüşme ses/görüntü kayıt cihazları gibi fiziki araçlar kullanılarak kaydedilmiştir. Kayıt cihazlarının kullanımına ilişkin, kaynak kişilerin tutumları göz önünde bulundurularak, görüşme yapılacak katılımcıların izni alınmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

CAMİ VE KUR'AN ÖĞRETİMİ

3.1. Cami ve Mescit Kavramı

Cami, Müslümanların topluca ibadet ettikleri yere verilen isimdir. Arapça “cem” kökünden türemiş, parçaları bir araya toplayan, bir kısmını diğer bir kısmına katan, kaynaştıran ve barıştıran anlamına kullanılmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de cami kelimesi yerine mescit kavramı kullanılmaktadır. İlk zamanlar sadece Cuma namazları kılınan büyük mescitlere cami denmişse de, sonraları Müslümanların ibadet etmek maksadıyla toplandıkları, birlikte namaz kılıp dini bilgiler öğrendikleri yerler için cami kavramının kullanımı yaygınlaşmıştır. Her Müslüman camiye bir kutsallık atfeder. Bu nedenle cami Müslümanlar tarafından “Allah'ın evi” olarak adlandırılır. Müslümanlar, Hz. Peygamberin hayatından, sosyal hayatta en etkin ve verimli iletişimin sağlandığı sosyal kurum mirası olarak camiyi devralmıştır. Hz. Peygamber, camii sosyal hayatın tam bir iletişim aracı saymış ve bu mekanı ümmetin okulu, meclisi, danışma yeri olarak kullanmıştır. (Aydın, 2012:127; Önkal ve Bozkurt, 1993; Yılmaz, 2013:15)

Mescit, Arapça'da “*eğilmek, tevazu ile alını yere koymak*” manasına gelen sücûd kökünden “*secde edilen yer*” anlamında bir mekan ismidir. Kur'an-ı Kerim'de, hadislerde ve ilk dönem İslam kaynaklarında camiye karşılık olarak mescit kavramı geçmektedir. Hz. Peygamberin hadislerinde de mescit kelimesi namaz kılınan yer anlamında kullanılmıştır. İslam'ın ilk yıllarında ibadet yerlerinin mescit, daha sonraları da cami olarak adlandırıldığı bilinmekle birlikte, günümüzdeki kullanış şekliyle bu kavramlar arasında farklılığın olduğu söylenebilir. Kur'an'da ismi geçen mescitler, Mescid-i Haram, Mescid-i Nebi, Mescid-i Kuba, Mescid-i Akse'dir. Bir de Hz. Peygambere suikast tertipleme üzere bina edilen Mescid-i Dırar ayetlerde geçmektedir (K.K, 9/107-108; 17/1). Mescit, minberi bulunmayan, Cuma namazı kılınmayan, camiye göre hacimce daha küçük mekanlardır. Günümüzde, mahalle, iş merkezi, alış-

veriş merkezi, otogar, havalimanı, özel ya da resmi kuruma ait namaz kılmak için kullanılan yerlere de mescit denilmektedir (Yılmaz, 2013:15-17; Önkal ve Bozkurt, 1993).

3.2. Camilerin Fonksiyonları

Hız. Peygamberden günümüze dek cami ve mescitler idare, eğitim ve öğretim merkezi, toplumu ilgilendiren bir çok sosyal faaliyetlerin uygulandığı mekanlar olarak bilinmektedir. Cumhuriyetin kurulmasıyla beraber, 3 mart 1924 tarihinde DİB kurulmuş ve görevleri 429 sayılı kanunla düzenlenmiştir. Bu kanunda DİB görevleri, “İslam dininin itikat ve ibadet alanıyla ilgili işleri yürütmek ve dini kurumları idare etmek” şeklinde ifade edilmiştir. Günümüzde 01.07.2010 tarih ve 6002 sayılı kanunla yeniden düzenlenmiş ve Başkanlığın idari yapısında kapsamlı değişiklikler yapılmıştır. Bu değişiklikler içerisinde yaygın din eğitimi kurumları olan camilerin hizmet alanları genişletilmiş, etkin bir din hizmeti için radyo tv. Gibi teknolojiyi kullanma yanında cami dışı din hizmetlerine ağırlık verilmiştir. Bu hususta hem personelin eğitim içi hizmet eğitimleri hem de uygulanacak faaliyetlerde kullanılması tasarlanan teknolojinin alt yapıları hazırlanmıştır (Url¹).

a) İbadetle İlgili Fonksiyonları

Müslümanların Mekke’de zaman zaman toplu halde namaz kıldıkları vaki olmuştur. Ancak bu sadece Ebu’l Erkam ve Ebu Bekir gibi bazı sahabelerin evlerini mescit olarak kullandıkları yerler olarak kalmıştır. Hicretten sonra ilk inşa edilen mescit Medine’deki Mescid-i Nebi’dir. Başlangıçta idare, eğitim ve öğretim merkezi gibi değişik amaçlara hizmet eden mescidin asıl fonksiyonu bir mabed olmasıdır. Kur’an-ı Kerim’de, “Şüphesiz mescitler, Allah’a ibadet etmek içindir...” buyrulurken, camilerin öncelikle ibadet yeri olduklarına işaret edilmektedir (K.K. 72:18). Ayrıca Hz. Peygamber’in, “Yedi sınıf insan vardır ki yüce Allah onları, ahirette kendi gölgesinde gölgelendirip himayesine alır.” Bunlardan birisi de, “Kalbi mescitlere bağlı kimsedir” müjdesine nail olmuşlardır. Bunun gibi, beş vakit namazı camide kılanlar ve camideki ilim, irşat, imar ve temizlik gibi hizmetlerin peşinde koşanlar da bu grupta olanlardır (Buhari, Sâlât:187; Müslim, Zekat:91; Tirmizi, Zühd: 53). İslam bütün yeryüzünü mescit kabul etmekle beraber, namazların cemaatle camide kılınmasına hem sevap ve hem de sosyal yönden önem vermektedir. Ashaptan bazıları, farz namazları evlerde

kılıp camiye gitmemeyi Hz. Peygamberin sünnetini terk etmek olarak değerlendirmişlerdir. Cuma ve bayram namazları camide cemaatle kılınmaktadır. Aynı şekilde, yılda bir defa her renkten, her sınıf ve zümreden dünya çapında Müslüman cemaatin, tarihte ilk mescit olan Mescid-i Haram'da bir araya gelmesi ve topluca ibadete etmesi İslam'ın emridir. Ramazan ayının son on gününde itikafa girmek yine Hz. Peygamberin camide uyguladığı ve tavsiye ettiği sünnetlerinden birisidir. Camide sohbet ve ders şeklinde yapılan ibadet, ahlak, siyer ve muamelata ait ilmi müzakerelerin ibadet boyutu vardır. Keza Kur'an talimi yapma, zikir ve dua gibi ibadetler de aynı şekilde camilerde uygulanan faaliyetlerdendir. Hz. Peygamber, şeytandan Allah'a sığınarak ve rahmet kapılarının açılmasını dileyerek mescitlere sağ ayağı ile girer ve Allah'ın lütfunu temenni ederek çıkardı (İbn Mace, Mesacid: 13). Mescide girdiğinde iki rek'at "tahiyetü'l-mecid" namazı kıları (Buharî, Sâlât: 60). Hz. Peygamber'in bir hadisine göre, adının anıldığı ve kendisine kulluk görevinin yerine getirildiği yerler olarak mescitler Allah'a en sevimli mekanlardır (Müslim, Mesacid:288). Bu bakımdan orada edeple hareket edilmesi emredilir (Önkal ve Bozkurt, 1993; Yılmaz, 2013:27).

b) Sosyo-Kültürel fonksiyonları

Medine'de inşa edilen Mescid-i Nebi Müslümanlar için hayatın merkezi durumunda idi. Müslümanlara ait pek çok problem burada çözülür, istişare meclisi burada toplanır, toplumun derdine burada derman aranır. Sosyo-kültürel tüm faaliyetlerin tohumları burada atılırdı. İlk nazil olan ayetler burada öğretilirdi. Savaş-barış kararları, savaş malzemeleri ve hazırlıkları, hasta ve yaralıların tedavisi, uluslararası diplomatik münasebetler, karara bağlanacak adli davalar, kısaca sosyal, siyasal, hukuki ve askeri hizmetlerin yönetildiği yer camilerdi denilebilir. Cami, "suffa" adıyla anılan, hem ilim yuvası ve hem de kimsesizlere barınak olarak da hizmet vermiştir. Aynı şekilde camilerin tarihi seyri içerisinde pek çok kültürel faaliyetlere ev sahipliği yapmış oldukları görülmektedir. Edebi eserlerin okunduğu, güreş müsabakalarının yapıldığı, atıcılık eğitiminin verildiği, nikah merasimleri gibi kültürel etkinlikler camilerde düzenlenirdi (Hamidullah,1972:203). Camilerin sosyo-kültürel faaliyetleri reşit halifeler döneminde ve sonraki dönemlerde artarak devam ettiği görülmektedir. Hz. Ömer döneminden itibaren İslam dünyasının önemli merkezlerine inşa edilen camilerin etrafına yapılan çeşitli hayır kurumları bunlardan bazılarıdır. Bu bağlamda kurulan vakfiyelerle cami civarına yapılan külliye ait kültür varlıkları

faaliyet alanları çeşitlenerek artmıştır. Müslümanların maddi manevi gelişmeleri, cami çevresine kütüphaneler, kitapçı dükkanları, okuma evleri kurmalarında etkili olmuştur (Yılmaz, 2013:30-31).

c) Eğitim-Öğretim Fonksiyonları

İslam'da ilk eğitim-öğretim faaliyetleri Mekke'de Darü'l-Erkam'ın evinde başlamış, Medine'de Mescid-i Nebevî'nin inşasından sonra buna hız verilmiştir. Hz. Peygamber'in bir gün mescide girdiğinde cemaatin bir kısmını dua ve zikirler, diğer kısmını ilimle meşgul halde görüp, "Ben muallim olarak gönderildim" diyerek ilimle meşgul olanların yanına oturması (İbn Mace, Mukaddime, 17) Asr-ı saadette mescidin eğitim ve öğretim alanındaki fonksiyonunu göstermeye yeterlidir. İslam eğitim ve öğretim tarihi camilerden ayrı düşünülemez. Bu bağlamda, İslam eğitim-öğretim tecrübesinden bahsederken, İslam eğitim kurumlarının başına cami yerleştirmek uygun olur. İlk asırlarda cami, bütün bilimsel faaliyetlerin, eğitim-öğretim etkinliklerinin temel mekanı durumundadır. Hicretten sonra Mekke'den gelen muhacirler ile Medine'de yaşayan ensar, Hz. Peygamber'in girişimi ile kardeş ilan edilmişlerdi. Çoğu aynı evi paylaşmak durumunda olan bu kardeşler aynı iş yerlerinde çalışıyorlardı. İş yerleri uzakta olanlar, nöbetleşme şeklinde işe gidiyorlar, o gün işe gitmeyenler mescitte kalıyorlar ve akşam Hz. Peygamber'den öğrendiklerini diğer kardeşlerine öğretiyorlardı. Böylece Hz. Peygamber'in sözleri öğreniliyor ve yaşanmaya çalışılıyordu. Bu bağlamda, İslam dünyasında medreselerin kurulduğu döneme kadar, eğitim örgün değil, daha çok mescit ya da cami merkezli olmak üzere, yaygın eğitim niteliğinde gerçekleşmiştir. İlk öğretim kurumları olan kütüphanelerin dışında camiler, alimlerin evleri, kitapçılar, ileri gelenlerin ve hükümdarların sarayları daha ileri düzeyde eğitimin yapıldığı mekanlar olarak öne çıkmıştır. İlim tahsili ve özellikle hadis öğrenmek için uzak diyarlara yapılan seyahatler (rihle), medrese öncesi ve sonrası başvuru öğrenme yollarından biri olmuştur. Bununla beraber ilk dönem ve sonraki dönemlerde de camiler, eğitimin yapıldığı başlıca merkezler olmuşlardır. Camilerde kurulan ders halkalarında tefsir, hadis, fıkıh, kelim gibi dini ilimler yanında, tıp, matematik, astronomi gibi diğer ilim dallarında da önemli çalışmalar yapılmıştır (Zengin, 2014 28-29). Zamanla yeni eğitim kurumlarının açılması, caminin eğitim-öğretim işlevleri ortak olsa da, ibadet yeri olma yanında eğitim-öğretim yeri olma özelliğini cami hep devam ettirmiştir (Ayдын, 2012:126). Diğer taraftan sırf öğretime ayrılan camiler de olmuştur.

Bu tür camilerin ilki olan Ezher Camii, halen bu özelliğini sürdürmektedir (Bilgin, 2007:25).

Devlet eliyle resmi bir eğitim kurumu olarak ilk defa X. Yüzyılda Karahanlılar döneminde kurulan ve Selçuklu vezirlerinden Nizamülmülk tarafından sistemleştirilen medreseler eğitim öğretime başlayıncaya kadar, İslam eğitimi ile ilgili faaliyetler ağırlıklı olarak camilerde yapılıyordu.

Osmanlılar döneminde de camilerin eğitim öğretim faaliyetleri devam etmiştir. Selçuklular döneminde sistemleştirilen medreseler Osmanlılarda camilerin bünyesinde açılmıştır. Medreselerin fiziki anlamda yetersiz kaldığı zamanlarda camiler dersane olarak hizmet vermeye devam etmişlerdir. Medrese programı dışındaki dersler camilerde icra edilmekteydi. Mektep binasının bulunmadığı şehir, kasaba ve köylerde çocuklar camilerde eğitiliyordu. Bu gelenek, 1950'lerden itibaren yaz aylarında ilkokul öğrencilerine camilerde Kur'an, siyer ve ilmihal bilgilerinin öğretilmesi şeklinde devam etmektedir (Kılavuz, 117, Akt. Yılmaz, 2013: 40).

İslam toplumlarında camilerle birlikte kütüphanelerin kurulması gelenek haline gelmiştir. İlmi eserlerin camilerde okunması ve korunmasına hizmet etmesi nedeniyle cami önemli bir eğitim öğretim görevi üstlenmiş durumdadır. Kitaplarını yeni yayınlayan müelliflerin eserlerinden bir tanesini cami kütüphanelerine isteyenlerin okuması için bağışta bulunması ilme hizmet açısından önemli bir gelenektir.

Zaman içerisinde ilimlerin gelişmesi, yeni ihtisas alanlarının oluşumu, camilerde faaliyet gösteren ders halkalarının sayılarının artması, derslerdeki tartışma ortamının halkalar arasında karışıklığa neden olarak sükunet ortamının zorlaşması, ibadetlerin huşunun bozulması gibi nedenler, eğitim öğretim ortamının cami dışına taşınmasına neden olmuştur. Camilerin bu fiziki yetersizlikleri, medreselerin inşasını zorunlu kılmıştır. Buna rağmen camilerin eğitim öğretim özellikleri, medrese ve çeşitli eğitim öğretim binalarının/kurumlarının inşa ve ihdasından sonra da devam etmiştir (Aydın, 2012:126; Ergin, 1977:195-198). Camiler dini, sosyal konuların halka en hızlı ve kolay ulaştırıldığı mekanlardır. Kurulduğu günden itibaren, vaaz, sohbet, hutbe ve çeşitli derslerle yaygın din eğitimi hizmetinin verildiği yegane merkezler camilerdir denilebilir.

Günümüzde camilerin ibadet merkezleri olma yanındaki eğitim öğretim ve sosyo-kültürel hatta sosyo-ekonomik fonksiyonları arttırılmıştır. DİB cami içi ve cami dışı faaliyetlerin, görevlileri aracılığıyla etkin bir şekilde yürütülmesini sağlayıcı projeler geliştirmektedir. Bu projelerle sadece cami cemaati değil, yolu cami kapısından geçmeyen, kendi kapısına bekleyen insanlara da ulaşma çabasındadır. Çeşitli sivil toplum kuruluşlarının desteğini de alarak ama özellikle bünyesinde faaliyet gösteren Diyanet Vakfı aracılığıyla yurt içinde ve dışında kendisine uzanan elleri tutmaya çalışan bir anlayışla, ülkemiz ve farklı ülke gençlerine eğitim öğretim için farklı alanlarda destek sağlamaktadır. Barınma, öğrenme ihtiyaçlarının giderildiği öğrencilerden kendi ülkelerinde olduğu gibi, ülkemizde misafir edilerek tahsilini tamamlaması ve ülkesine dönüp hizmet etmesi amaçlanmaktadır. Ülke sınırları içerisinde eğitim gören gençlerin yurt ve barınma ihtiyaçları başta olmak üzere burslar da sağlanmaktadır. Gençlik ve Spor Bakanlığı ile yapılan protokol gereği KYK'ya bağlı tüm yüksek öğretim yurtlarında görevlendirilecek alanında yetkin personeli ile yurttaki kalan öğrencilere dini konularda rehberlik çalışmaları başlatılmıştır. Söz konusu çalışmaların çoğunluğu camilerde görevli personel (imam-hatip) aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Cami görevlilerinin bu ve benzeri görevleri ifa etmeleri hizmet etme alan ve sınırın kapsamı hakkında bize ipucu vermektedir.

3.3. Kur'an Eğitiminin Tarihsel Gelişimi

a) Hz. Peygamber Zamanında Kur'an Eğitimi

Kur'an-ı Kerim'e göre asıl öğretici, ilim ve hikmet sahibi Allah'tır (2/29,33,129,231; 7/73;22/70;55/1-4) ve Allah, daha öncekilere olduğu gibi son peygamberine de dini öğretme görevi vermiştir. Bu bakımdan Hz. Peygamber de kendisinin, en güzel şekilde eğitildiğini ve yetiştirildiğini "İbn Mace, Keşfü'l-Hafâ,I s.72 (No:164), ifade etmiştir. İslam'ın ilk öğretmeni olan Hz. Peygamber'in, "Ben öğretici/muallim olarak gönderildim" buyurması öğretmenliği kutsallaştırmış, bütün Müslümanları öğrenmeye ve öğretmeye teşvik etmiştir (Aydın, 1996:8; Bilgin, 2007:22). Okuma yazma bilmeyen (ümme) bir peygamberi öğretme/tebliğ etme konusunda eğiten Allah, Kur'an-ı Kerim'de: "*Sen bundan (Kur'an'dan) evvel hiçbir kitap okur değildin. Elinle de onu yazmadın Böyle olsaydı (hak ve hakikati) iptal (ve inkar) edenler elbette şüphelere düşerlerdi*" (29/48) buyurmaktadır. Aynı şekilde, bizzat

Hız. Peygamber de kendisinin okur-yazar olmadığını ifade etmiştir: Vahyin ilk gelişinde Cebrail (a.s.) O'na "Oku!" emrini verdiği zaman O, üç kez tekrar eden bu emre karşılık her defasında "Ben okuma bilmem!" diye cevap vermiştir "Buhari, Bed'ul-Vahy 3; Müslim, iman 252" (Önkal, 1986: 249-260). Görüldüğü gibi ümmî olan Hız. Peygamberin öğretimi Cebrail aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda yeni nazil olan Kur'an ayetlerini öğrenebilmek için Cebrail henüz kendisine talim ederken onu hafızasına yerleştirebilmek için telaşlandığı anlaşılmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de: "(Ey Muhammed!) Onu (vahyi) çarçabuk almak için dilini kımlatma. Şüphesiz onu toplamak ve okumak bize aittir. O halde, biz onu okuduğumuz zaman, onun okunuşuna uy. Sonra onu açıklamak bize aittir" ve "Sana Kur'an-ı okutacağız ve sen onu unutmayacaksın" (K.K. 75/16-19;87/6) buyrulmaktadır. Bu ayetlerden anlaşılan, Kur'an'ı ilk kez peygamberine öğreten Allah (cc.) dır. Vahyini okumayı (ezberlemeyi) O öğretmiştir.

Kur'an-ı Kerim, önce Allah'ın peygamberine, sonra da Allah'ın elçisi sıfatıyla peygamberin 23 yıl boyunca insanlara tebliğ ettiği/öğrettiği ilahi kitaptır. Tarih kaynaklarına göre Hız. Peygamber, kendisine vahiy nazil olduğunda önce erkeklerden oluşan bir topluluğa okuyup tebliğ edip okuyor, sonra da kadınlardan oluşan bir ayrı topluluğa tebliğ/talim ediyordu. Bundan sonra yazıcılardan (vahiy katiplerinden) birini çağırıyor ve ona kendisine vahyedilmiş olan ayetleri ona kaydettiriyordu. Yazılan ayetleri yüksek sesle yazıcıya okutturuyor, yanlış, eksik veya fazla yazılmışsa düzeltiliyordu. Bu ayetler bu şekilde yazılmakla kalmıyor, yine peygamberin isteği üzere çoğaltılıyor ve Müslümanların namazlarda okumaları için yazıcılar tarafından öğretiliyor/ezberletiliyordu. Hız. Peygamber, öğretim işinin yetişmiş ve yetki verilmiş bir muallimin/hocanın huzurunda ısrar ediyordu. Bu muallim çoğu kez bizzat kendisi ya da yetki verdiği bir muallim olmaktadır. Bu tatbikatla/usulle Kur'an öğretimi günümüze kadar devam etmiştir. Bu metot Hız. Peygamber tarafından özellikle ramazan ayında gündüzleri o güne kadar nazil olmuş ayetleri baştan sona tilavet ediyordu. Sahabeler kendilerine ait ayet nüshalarını yanlarında getiriyorlar, topluca yapılan bu mukabele (karşılaştırma) esnasında varsa kelime yanlışları düzeltiliyor, ayet ve sure sıraları bu okuyuşlara göre düzeltiliyordu. Bu yıllık karşılaştırmalar esnasında, Melek Cebrail'in de bulunduğunu haber vererek, ömrünün sonuncu ramazanına rastlayan ay için: "Cebrail bana (bir tedbir olarak) bütün Kur'an-ı Kerim'i baştan sona iki defa

tilavet ettirdi ki ben bundan, kısa bir zaman içinde vefat edeceğimi anladım” demiştir (Hamidullah, 2003: 698).

Hız. Peygamber’in Kur’an öğretimi hicretten önce ve hicretten sonra olmak üzere iki döneme ayrılabilir. Hız. Peygamber’in kendi evi, sahabeden Erkâm’ın Evi (Daru’l-Erkâm) ve Hız. Ebû Bekir’in evinin avlusunda yapılan mescit Mekke döneminde Kur’an okunan, öğrenilen yerlerdi (Bilgin, 2007: 22). Bunun dışında Müslümanların kendi evleri de Kur’an öğrendikleri/öğrettikleri mekanlar olarak değerlendirilmektedir. İbn-i Sa’d, Mekke’de ilk Kur’an talim eden/öğreten kişinin Abdullah b. Mes’ud olduğunu nakletmektedir. Abdullah b. Mes’ud ile sonraki yıllarda Medine’ye muallim olarak gönderilen “kâri” veya “mukrî” denilen Mus’ab b. Umeyr’in böyle bir ortamda yetiştiği belirtilir (Çağrııcı, 2002:423).

Nazil olan ayetlerin öğrenilmesi ve muhafazası incelendiğinde iki yolla gerçekleştiği görülür: Ezberlemek ve yazıyla kaydetmek. Yazılı kültüre uzak Araplar, güçlü ezberleme kabiliyetleri sayesinde nazil olan ayet ve sureleri ezberlemekte bir sıkıntı çekmiyorlardı. Hız. Peygamber’in nübüvvet (tebliğ) görevi başladığı sıralarda toplumda okuma yazma bilenlerin sayısının on yedi olduğu, bu sayıdaki kişilerinde okuma yazma işine meraklı olanlar ve ticaret için gittikleri medeni beldelerden öğrendikleri nakledilir (Çelebi, 1998:23). Kur’an-ı Kerîm’in herhangi bir ayeti/parçası indiğinde, Hız. Peygamber, okuma yazma bilen sahabelerden birini çağırıp, daha önce inmiş ayetlerin içinde nereye yerleştireceğini belirttikten sonra, inen ayetleri dikte ettirdiği belirtilmektedir (Buhari, 66/4 H.No: 2, Hamidullah, 1972:41). Bu dönemde nazil olan ayetlerde Kur’an okumayı, öğrenmeyi teşvik eden içerikler ve mesajlar olduğu fark edilmektedir. Özellikle nübüvvetin beşinci yılından itibaren ezberlemek suretiyle öğrenme ve öğrendiğini koruma/muhafaza etme, özellikle okuma yazma bilenlerce gerçekleştirilmiştir. Öğretim konusunu, Kur’an ayetlerinin öğrenilmesi, anlaşılması; inananları beden, zihin, duygu ve ahlak açısından iyiye, güzele, doğruya yöneltmek ve kötülüklerden arındırmak olarak açıklanmaktadır (K.K. 2/127-129) (Bilgin, 2007:22-23). Bu bağlamda Kur’an öğretimi bir yetişkinler öğretimi olmuştur. Yetişkinler bir taraftan öğrenirken diğer taraftan öğreten olmuşlardır.

Hicretin ardından Medine’de yapılan ilk önemli iş bir mescit inşası olmuştur. Peygamber Mescidi (Mescid-i Nebi) ibadethane olma yanında eğitim başta olmak üzere

birçok faaliyetin gerçekleştirildiği mekan olmuştur. Hz. Peygamber'in gerçekleştirdiği eğitim ve öğretim faaliyetleri esnasında bazen ashabın şahitliğinde ayetler nazil olurdu. Peygamber bir hurma kütüğüne dayanarak vahiyleri müminlere okur, açıklar ve öğrenmelerini sağlardı. Müminler onun çevresinde halka şeklinde otururlar, dinlediklerini tekrar ederek ezberlerdiler (Bilgin, 2007: 24). Hicretin ikinci yılında yaşanan Bedir savaşında esir alınan Mekkelilerin okuma yazma bilenlerinin on Müslüman çocuğa okuma yazma öğretmesi karşılığında Hz. Peygamber'in okumaya, ilme ve öğrenmeye verdiği önemi açıkça işaret eder (Apak, 2011:268).

Okuma ve yazma sayısını öğrenenlerin sayılarının artması sonucu nazil olan ayetleri yazanların sayısının arttığı ve kırk ikiye kadar ulaştığı nakledilmektedir. Zeyd bin Sabit'in bu yolla yazı öğrendiği ve ayrıca İbranice ve Süryaniceyi on yedi gün gibi kısa sürede öğrendiği Yahudilere yazılan mektupları onun yazdığı rivayet edilmektedir (Bayraktar, 1994: 85).

Mescid-i Nebi'nin kuzey tarafında bulunan ve bazı sahabenin aynı zamanda barındığı "suffa" da eğitim öğretim faaliyetlerinin yapıldığı bir yerdi. Sayıları 70 ila 400 arasında değişebilen bu suffa öğrencileri eğitimlerinin ardından İslam'ı diğer insanlara öğretmek için görevlendiren muallim zümresinin çekirdeğini oluşturmuşlardır. *Suffa*'da yapılan en önemli faaliyet Hz. Peygamber'in öğreticiliğinde yapılmaktaydı. Hz. Peygamber'in bazen Kur'an öğretmeye Ubade bin Samit'i görevlendirildiği görülmektedir. Bunun gibi Kur'an okumada mahir olan Abdullah b. Ümmü Mektum'un Medine'ye hicretinde misafir olduğu Mahreme b. Nevfel'in evinde Kur'an öğretiminde bulunduğu nakledilmektedir. Bu nedenle Mahreme b. Nevfel'in evi "*Daru'l-Kurra*" olarak anılır olmuştur. Kur'an-ı Kerim'in öğretildiği, bir bölümünün veya tamamının ezberletildiği ve kıraat vecihlerinin talim ettirildiği mektepler için kullanılmıştır. Söz konusu müesseseler "*Darul-Kur'an*" ve "*Daru'l-Huffaz*" olarak da adlandırılmıştır.

Uzun yıllar camiler Kur'an ve Hadis tahsili konusunda merkezi olma durumlarını korumuşlardır. Bu camilerde ileri seviyede Kur'an öğrenimi için "seb" ve "tasdir" diye adlandırılan ders halkaları oluşturulmuştur. "Meşihatü'l-kıraa" görevinde bulunan kıraat hocalarına "Şeyhü'l-kıraa" adı verilirdi. Şehir camilerinde Kur'an okutma "meşihatü'l-mescid", ordugahlarda yürütülen faaliyetler "meşihatü'l-cünd" diye anılırdı. Hicri beşinci asra kadar yüksek seviyede Kur'an dersleri sadece camilerde

verilmiştir. Bu dönemde ibadet huzurunu bozacağı düşüncesiyle küçük çocuklara “küttab” adı verilen mekteplerde Kur’an öğretilmekteydi (Bozkurt, 1993: 543). Hz. Peygamber zamanında küttab kelimesinin okuma yazma öğretilen yerler hakkında kullanıldığı, Kur’an öğretilen yerler için kullanılmasının daha sonraki dönemlere rastladığı belirtilmektedir. Araştırmalar, küttabın “Kur’an okulu” anlamına kullanılmasına Emeviler’in son zamanlarında başlanıldığını, Abbasi döneminde de yaygınlaşarak günümüze kadar geldiğini göstermektedir (Çelebi, 2013:30-31). Mescidde başlıca faaliyet Kur’an öğrenme ve öğretme faaliyeti olmakla beraber, okuma-yazma öğretimi de gerçekleştirilmekteydi. Buhari’de geçen bir rivayette (“Diyet”, 27), daha Hz. Peygamber zamanında var olduğu anlaşılan ve Osmanlı döneminde sıbyan mekteplerini andıran küttablarda çocuklara okuma yazma yanında temel dini bilgiler ve Kur’an da öğretiliyordu. Bu bağlamda eğitim öğretimin uygulanmasında daha Hz. Peygamber zamanında uzmanlaşmaya gidildiği söylenebilir. İlk öğretmenlerin çoğu Kur’an okumayı bilen karî ve hafızlardı. Okuma-yazma öğretmenleri ise genellikle gayr-ı müslim idiler (Aydın, 1996: 9-10; Zengin, 2014: 27-28). Kur’an öğreten hocalara “muallim” veya “mukri”, yazı öğreten hocalara ise “mükettip” denirdi (Bozkurt, 1993:543).

Hz. Peygamber’in sağlığında, emir ve tavsiyeleri ile kıyamete dek insanlar için bir yol gösterici, rehber olarak kalacak olan Kur’an-ı Kerim’le ilgili olarak şu dört işlem gerçekleştirilmiştir: 1) İtinâlı ve kontrol altında yazıyla tespit, 2) Yetkili bir Kur’an-ı Kerim mualliminin yanında öğrenim görme, 3) Ezberleme (Hıfz), ve 4) Yıllık mukabele. Böylelikle son ilahi metin insanı tatmin eder bir biçimde muhafaza edilmiş oldu. Hz. Peygamber’in hayatının sonuna kadar vahiy devam ettiği için, tam ve kesin bir tedvin faaliyeti ve kitap haline getirilme söz konusu olmadı. Hz. Peygamber Kur’an-ı Kerim ayetlerini, her gün ferden kıldığı namazlarda olduğu kadar cemaatle kılınan namazlarda da okumakta idi. Bu arada her yıl bir defa, vefat ettiği yıl iki kez olmak üzere, bütün Kur’an-ı Kerim metnini, ayetleri koydurduğu sırada ve sûreleri tanzim ettirdiği yerler olmak üzere baştan aşağı tekrar ile tilavet etmiştir. Hz. Peygamberi tebliğ konusunda sahip olduğu yumuşaklık ve hoşgörü dolayısıyla, çeşitli beldelerde oturan kabilelerin, kullandığı farklı ağızlar (lehçeler)’a dayanan arapçalarıyla Kur’an-ı Kerim’i tilavet edilip okumalarına müsaade ettiği görülmektedir (Hamidullah, 2003:699). Bu

farklı lehçeler mü'minler arasında okuyuş hataları olarak değerlendirilmekte, bazen birbirlerini tekfir etme noktasına getirebilmekteydi.

b) Hz. Peygamberden sonra Kur'an Eğitimi

Hz. Peygamber'in vefatından sonra İslam dünyasındaki eğitim öğretim çalışmaları gelişerek devam etmiştir. Ancak İslam camiası, birkaç ay süren "ridde" ya da "irtidad" harpler yaşadı. Sözde peygamber Yemame (Vecd)'li Müseylime'ye karşı verilen bu savaşlarda hafız ilk devir mü'minlerden önemli sayıda şehitler verilmiştir. Hz.Ömer'i telaşlandıran bu iki hadiseyi Hz. Ebu Bekir'le istişare ederek onu ikna etmiş ve Kur'an-ı Kerim'in toplanmasına (cem) karar verilmiştir. Zeyd bin Sabitin başkanlığında kurulan komisyonca parçalar halinde bulunan Kur'an-ı Kerim Mushaf haline getirilmiştir. Halifeler de Hz. Peygamber gibi bir taraftan devlet yönetimini üstlenmişler, diğer taraftan dinin eğitim-öğretim faaliyetlerini aktif olarak sürdürmekteydiler. Hz. Ebû Bekir döneminden başlayarak dört halifeler dönemi içerisinde genişleyen devlet sınırları/İslam coğrafyası bazı yenileşme hareketlerini zorunlu kılmıştır. İlahi mesajın Arap olmayan, dili, kültürü farklı insanlara ulaştırılması daha donanımlı, öğreticilerin yetiştirilmesini zorunlu kıldı. Bu bağlamda Kur'an ve hadis öğretimi için görevlendirilecek öğreticilerin niteliklerinin değiştiği anlaşılmaktadır (Aydın, 1996: 10).

İslam öncesi dönemde yazı öğretilen yerler olarak, az sayıda da olsa, varlığı bilinen bu kurumlar, sonraki dönemlerde de varlıklarını devam ettirmişlerdir. İlköğretim kurumları olan kütaplarda, çocuklara okuma-yazma, şiir, Kur'an öğretimi ve dini bilgiler öğretilmekte idi. Hz. Ömer zamanında ise valilere bir genelge gönderilerek çocuklara, Kur'an ve hadis öğretiminin yanı sıra, yazı binicilik, yüzme ve darb-ı mesel (atasözü) istendiğine yer verilmiştir (Zengin, 2014:28). Cami ve mescitlerde diğer ilimlerle birlikte Kur'an dersleri için de halkalar oluşturulmaktaydı. Bazı küçük mescitlerde sadece Kur'an öğretilirdi. Emeviler döneminden itibaren yöneticilerin çocuklarının eğitimi için saraylarda görevlendirilen ve genellikle "müeddib" denilen hocaların ilk görevleri Kur'an öğretmekti (Çağrı, 2002:424).

İslam dünyasında ilk kurulan medreselerin bir kısmı "dârüssünne" denilen hadis okullarıdır. IV. Yüzyılın ortalarında Nişabur'da kurulan bu medreselerden diğerlerinde darulkurra ve darulhadis gibi bölümlerin varlığı kesin olarak bilinmemektedir.

Medreselerin salt yüksek seviyede Kur'an öğretimi için faaliyet verenlerine Daru'l-Kur'an adı verilmiştir. Hicri IV. Yüzyılın sonlarında ve V. Yüzyılın başlarında banileri ve hocalarının adıyla anılan Dımaşk'ta Sadiriyye (Emir Şücaüddeve Sadir b. Abdullah), Şam'da Rişaiyye (Şam kurasından ve İbn Amir kıraatini iyi bilen Rişa bin Nazif) medreseleri bu bölgede kurulan ilk darulkurralardır. Ayrıca Dımaşk'ta VIII ve IX. Yüzyıllarda da darul kur'an ve darulhadisi müştereken bünyesinde toplayan veya sadece darül hadis olarak zikredildiği halde kıraat-i seb'a da okutulan öğretim kurumlarının mevcut olduğu rivayet edilmektedir. Bununla beraber darulkurralar sadece Şam bölgesi dışında kurulmuş medreselerin varlığını İbn Batuta Vasıt'ı ziyaretinde, Kur'an öğrenmek üzere buraya gelen öğrencilerin kalması için yapılmış 300 odalı büyük bir medresenin varlığını haber vermektedir. Bağdat'ta Mustansiriye Medresesin'nde darulkur'anda bir kıraat hocası ve muidi bulunmaktaydı (Naci Ma'ruf, I, 40-41). Mısır'daki Ezher'de kurulduğu günden beri Kur'an dersleri okutulmuştur (Bozkurt, 1993:544). Kıraat ilminin okutulduğu medreseler Selçuklular döneminde genellikle "darülhuffaz" şeklinde adlandırılmıştır. Timur devri mimarisinde bazı türbelerin çevresinde yer alan külliyelerde hafızların Kur'an okuması için yapılan odalara bu isimler verilmiştir. Çoğunluğu şahıslar tarafından yaptırılan ve çok azı zamanımıza ulaşan söz konusu medreselerden otuza yakını sadece Konya'da bulunmaktadır. Arşiv vesikalarında bazı darülhuffaz vakfiyelerinde vakıf bilgileri, derslerin işlenişi ile ilgili bilgiler ve "reisülhuffaz" denilen şeyhin seçilme prosedürü ile ilgili bilgiler bulunmaktadır (Bozkurt,1993:544).

c) Osmanlılar Döneminde Kur'an Eğitimi

Osmanlılar'da küçük çocuklara Kur'an öğretimi sıbyan mekteplerinde verilmiştir. "Mahalle mektebi, muallimhane, mektephane, taşmektep" gibi isimlerle de anılan bu okullar çoğunlukla mahalle mescidlerinin bitişiğinde, bazı yerlerde ise mahalle aralarında müstakil binalar halinde hayır severlerin yaptırdıkları veya kurdukları vakfiyelerce yönetilen ilk öğretim kurumlarıdır. Çocuklara Kur'an okutmak, bazı dua ve sureleri ezberletmek, basit seviyede dini bilgiler vermek, yazı öğretmek amacıyla kurulan sıbyan mekteplerine başlama yaşı dört-altı arasında değişmekteydi. Ayrıca sıbyan mekteplerinde hafızlık eğitimi de verilmekte idi. Bu mekteplerde genellikle erkek çocukları okurdu. Ancak kız ve erkek öğrencilerin karma olarak okuduğu mektepler yanında, sadece kızların okutulduğu mektepler de var idi. İleri

seviyede Kur'an ve kıraat ilmi ise, "darülkurra" denilen medreselerde verilmiştir. İhtisas seviyesinde Kur'an ve kıraat ilmi verilen merkezlere darülkurra denilmiştir. Medreselerde eğitim gören herkes hemen her meslekte istihdam edilebildiği gibi, müftü ve imam-hatiplerde medreselerde yetiştirilmekteydi. Medreselerin müfredatında imamlık, vaizlik için hitabet dersi ve cer uygulaması da vardı (Aydın, 1996:14; Çağrı, 2002:424; Bozkurt, 1993:544). Osmanlı darülkurralarında ilm-i kıraat öğretilmekteydi. Bu maksatla Yıldırım Beyazıt Bursa Ulu Camii'nde açılan darülkurrada aşare-takrib dersi vermesi için Mısır'dan Muhammed el-Cezerî'yi getirtmiştir. Yine Kanuni Sultan Süleyman zamanında ise, Mısır'da meşhur olan Şeyh Ahmed Mısri Eyüp Sultanda Kur'an dersleri vermiştir. 1591 tarihinden itibaren onun kıraat metodu "İstanbul Tariki" adıyla meşhur olmuştur (Öztürk, 2007:9).

Daha önceki Müslüman toplumlarda olduğu gibi, Osmanlı devleti döneminde de Kur'an eğitim ve öğretimi yapılması zorunluluk olarak görülmüştür. Zira fertlerinin çoğunluğu Müslüman ve Müslümanların günde beş kez ettikleri namaz ibadetinde Kur'an'dan sureler ya da ayetler okunması şarttır. Bu nedenle küçük yaştan itibaren çocuklara ve ihtiyaç duyan herkesin Kur'an öğrenmesini sağlamak devletin görevlerindedir. Bu gerekliliğin bir sonucu olarak her mahallede, her kasaba veya köyde Kur'an öğretimi yapacak mekanlar düzenlenmiştir. Bu mekanlar bazen bir mescit, bazen bir cami bazen de Kur'an eğitim merkezleri olan Darü'l-kurra veya darü'l-huffaz olarak olabilmektedir (Öcal,2004:6).

Osmanlı döneminde sistemli bir şekilde işleyen eğitim kurumu olarak XVIII yüzyıla kadar Sıbyan Mektebi ve Medreseler vardır. Bu eğitim kurumlarından sıbyan mektebi, genellikle camileri bitişiğine, bazen de mahalle aralarında müstakil binalar olarak inşa edilmiştir. Çocuklara Kur'an öğretmek, bazı sure ve duaları ezberletmek, basit seviyede din bilgileri vermek ve yazı öğretmek maksadıyla kurulduğu anlaşılmaktadır. Buna karşılık yüksek ihtisas seviyesinde eğitim veren bir kurum olarak medreselerden bahsedilebilir. Camilerdeki serbest ve sistemsiz öğretimin yetersizliği üzerine kurulan araştırma kurumları olarak da kabul edilen medreseler, daha ileri seviyede, bilgilerin sistematik bir şekilde öğretildiği öğretim kurumları tanımlanır. Genel planlarını camilerden alan medreseler, nasıl başlangıçta camilerde öğretim için yerler ayrılmışsa, medreselerde de ibadet için yerler ayrılmıştır. Cami müstemilatına ek olarak medreselerde öğrenciler için yurtlar, hamam, kütüphane, aşevi gibi sosyal

etkinlik kurumları ile bir külliye yahut kampüstür. Öğretim elemanlarını kendisi yetiştiren medreseler, devletin ihtiyaç duyduğu personelin yetiştirilmesine katkı sağlamıştır. Hekim, mühendis, mimar, hukukçu gibi meslek dallarında eleman yetiştirmiştir. Ayrıca medresenin herhangi bir yerinden ayrılmış olanlar, sıbyan mekteplerine öğretmen olarak atanabilirdi. İmamlar da aynı zamanda sıbyan mektebinde öğretmendi. Medreseyi bitirip, müderris olmak isteyenler (danişmend) ise, “Kazasker defteri” ne kaydolar, sırası gelince en alt sınıftan bir medreseye tayin olurdu (Aydın,1996:10; Bilgin, 2007:26).

Osmanlı devleti eğitim sistemi hususi veya umumi halka açık, örgün veya yaygın eğitim, ilk öğretimden ihtisas eğitimine hemen bütün eğitim kademelerinde basit veya yüksek seviyede Kur’an öğretilmesi ve ezberletilmesi yapılmıştır. Medreselerde hafızlık eğitimi verildiği gibi, çeşitli seviyelerde kıraat ilmi de öğretilirdi. Kur’an öğretim faaliyetinde önce öğrenciye harfler iyice kavratılır, sonra bazı dualar ezberletilir ve belirli Kur’an bölümler okutulurdu. Kur’an’ın doğru bir şekilde okunmasının sağlanmasına eğitim esnasında itina gösterilirdi. Kur’an’ın bir defa hatmedilmesinden sonra tecvit kurallarının öğretilmesine geçilirdi. Belirli bir seviyeye gelen öğrenciye Duha suresi ezberletilir, ardından gelen diğer surelerin ezberlenmesi ile devam edilirdi. Daha sonra ise sesi güzel ve yeteneği yerinde olan öğrenciler hıfza başlatılır, diğer öğrenciler de okulda kalarak kabiliyetlerine göre bazı muteber Türkçe risaleleri okumaya, hüsnü hat ve dini meselelerle ilgili hususları öğrenmeye devam ederdi (Ünsal, 2009: 9-10).

İlk dönemlerinden Tanzimat yıllarına kadarki geniş zaman içerisinde medrese, orta ve yüksek dereceli eğitimin yapıldığı tek kurumdur denilebilir. 1839 Tanzimat Fermanı ile başlayan yeniliklerde yeni mektepler ve yeni bir dizi bilgiler eklenmiştir. Bu mekteplere yapılan yeniliklerde ilave farklı dersler ve din eğitimi dersi de bu dersler arasında bir ders olarak programa konulmuştur. Cami hocalarının sürdürdüğü eğitim bu gün de olduğu gibi camilerde yaz kursları şekline dönüşmüştür (Bilgin, 2007:28).

1869’da çıkarılan bir nizamname ile rüşdiyelere daha iyi öğrenci yetiştirilebilmesi için sıbyan mekteplerinin programı elifba, Kur’an, tecvit, ahlak, ilmihal, yazı, hesap, muhtasar Osmanlı tarihi, coğrafya ve “ma’lûmât-ı nâfia” şeklinde düzenlenmiştir. Bu sıralarda İstanbul’da 360 kadar sıbyan mektebi bulunduğu

belirlenmektedir. Sıbyan mekteplerinin giderek önemini kaybettiği Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde bunların yerlerine açılan ibtidaî mekteplerinin müfredat programlarına da Kur'an dersi konulmuştur (Çağrı,2002:424). Sonuç olarak denilebilir ki, Osmanlı devleti döneminde, Kur'an-ı Kerim'in öğretildiği yerler; günümüzde ilkokul seviyesinde kabul edilen sıbyan mektepleri, yine günümüz orta okul mesabesinde olan rüşdiyeler ve liselerin karşılığı sayılabilecek idadiyeler ve sultanîyelerde ve muallim mekteplerinde de Kur'an öğretimi yapılmakta idi (Mehmedoğlu,2001: 97-195).

3.4. Cumhuriyetten Günümüze Cami Görevliliği ve Kur'an Eğitimi

İslam'ın ilk yıllarında imamlık ve hatiplik hizmeti bizzat Hz. Peygamber'in kendisi tarafından yürütülmüştür. Sonraki dönemlerde Müslümanların sayılarının giderek artması, İslam'ın yayılması, yeni yeni cami ve mescitlerin yapılmasına, yeni dinin esaslarını öğretecek ve uygulamasına rehberlik edecek yetkin kişilere ihtiyaç duyulmasına neden olmuştur. Bu ihtiyacı karşılamak üzere özellikle "suffa" ashabından olan, Hz. Peygamber'in tedrisinden geçmiş, seçkin kimseler yeni Müslümanlara dinlerini öğretmek, onları Kur'an'la buluşturmak üzere görevlendirilmişlerdir (Buyrukçu, 2011:28). Bu sahabeler her ne kadar Cuma namazı kıldırmakla vazifeli değiller ise de, vakit namazlarını kıldırdıkları/öğrettikleri, dini bilgileri öğrenmelerine yardımcı oldukları ve Kur'an öğretmenliği yaptıkları kaynaklarda belirtilmektedir. Daha Hz. Peygamber'in sağlığında belirtilen sahabelerden birçoğunun dünyanın farklı coğrafyalarında İslam'ı tebliğ için memleketlerinden ayrıldıkları bilinmektedir.

İlk dört halife zamanında da devletin merkezlerindeki büyük camilerde bizzat halifelerin kendileri, diğer ülke/şehir merkezlerinde tayin ettikleri valiler veya onları görevlendirdikleri kişiler, mahalle ve köylerde ise, cemaatin veya köy halkının seçtikleri ehliyetli ve liyakatli kimseler imamlık ve hatiplik görevlerini yürütmüşlerdir (Buyrukçu,2011:29). Emevilerle birlikte dini ve idari pek çok konuda ortaya çıkan anlaşmazlıklar, siyasi çekişmeler, devletin idari yapısının hükümdarlık olmasına ve toplumda bir çok idari ve sosyal problemlerin meydana gelmesine neden olmuştur. Bu bağlamda siyasi idare ile dini otoritenin ayrılması gündeme gelmiştir. Başka bir ifade ile Emeviler idareyi ele aldıklarında, halifeler yalnız siyasi hükümdar durumuna gelmişler, dini öğretme ve din hizmetlerine rehberlik etme görev ve sorumlulukları tamamen

alimlere/ilmi otoriteler bırakmışlardır. Bu ayrılmadan sonra halifeler ve onların tayin ettikleri valiler imamlık ve hatiplik için başkalarını görevlendirmişlerdir. İmamların seçilmesi ve tayini de dahil, dini ve idari işlerin yürütülmesinde hükümdar kararlarının dini otoritelerin hükümlerine dayanarak vermeye başlamıştır. Gelenekselleşen bu durum, Abbasi halifeleri, diğer halifeler ve İslam ülkeleri de dahil olmak üzere Osmanlılar döneminde de bazı değişikliklerle beraber devam eden bir uygulama olmuştur (Buyrukçu, 2011: 30; Çelebi, 2013: 293-300). İmam ve hatiplik tayininde en etkili hususlardan bir olması nedeniyle camilerin sınıflandırılması söz konusu olmaktadır. Camiler Cuma namazı kılınan ve kılınmayan olmak üzere iki kısımda incelenmiştir. İmam-hatiplik hizmeti Hz. Peygamber ve dört halife devrinde genelde aynı kişiler tarafından yürütülmüştür. Abbasilerde ise imamdan ayrı hatiplerin tayin edildiği ve bu uygulamanın Osmanlılarda büyük camilerde uygulandığı, vakfiyelerde imamdan ayrı olarak hatiplerden de bahsedilmesinden anlaşılmaktadır. Bununla beraber küçük camilerde ve büyük camilerin çoğunda hatiplik yapanların aynı zamanda imamlık da yaptıkları rivayet edilmektedir. İslam tarihine bakıldığında zaman cami ve medreselerin devamlı birbirleri ile beraber inşa edildiği, bir külliye/kampüs durumunda olduğu görülmektedir. Gerek eğitim ve öğretimin dini ağırlıklı olarak cami ve mescitlerde başlamış ve gelişmiş, dini yeterliğe sahip kimselerin buralarda toplanmış olması, gerekse dini ilimlerde otorite kabul edilen müderrislerin eğitim-öğretim yaptıkları medreselerin genelde cami ve mescitlerin etrafında kurulmuş olması nedeniyle imam ve hatiplik için insan gücüne ihtiyaç duyulmaması ve İslam'da herkesin bilgi edinmesi farz olduğundan imam-hatiplik konusunda resmi bir görevden öte, hemen her yerde bu görev gönüllü olarak üstlenilmiştir. Bu görevin benimsenmiş olarak yürütülmesi bir taraftan resmi bir görev olmasını geciktirirken, diğer yandan kurumsallaşmasını da geciktirmiştir. Diğer taraftan imamların ücret alıp almayacakları hususunun fihhi boyutu ve oturmuş vakıf sisteminin bu geciktirmeye etkisi tartışılan konular arasındadır (Buyrukçu, 2011: 34-45).

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde, siyasi yapının ve yönetim şeklini değişmesi, diğer sosyal ve kültürel müesseselerde olduğu gibi, dini müesseselerde de değişikliği beraberinde getirmiştir. Cumhuriyetin kurulmasından sonra dini hizmetleri yürütmek üzere Şer'iyye ve Evkaf Vekaleti adında bir bakanlık kurulmuştur. Fetva, adalet, eğitim ve irşad bu bakanlığın görevleri olarak tayin ve tespit edilmiştir. Bu haliyle

Şeyhülislamlık görevleri ile birçok benzerlik göstermektedir. Dolayısıyla din işleri söz konusu bakan tarafından yürütülmüştür.

Bu bakanlık 3 Mart 1924 tarih ve 429 sayılı kanunla kaldırılmış olup, din işleri ile ilgili yasama ve yürütme yetkisi hükümete bırakılmıştır. Dinin inanç ve ibadetlerine ilişkin hüküm ve işlerinin görülmesi ve dini kuruluşların yönetilmesi için Başbakanlığa bağlı, bütçesi başbakanlık bütçesine mülhak/ eklenmiş olarak devlet merkezinde bir Diyanet İşleri Reisliği kurulmuştur. 3 Mart 1924 tarih ve 429 sayılı kanun, kuruluş kanunu olup, teşkilat kanunu olmaması ve o dönemin kendine has siyasi, hukuki, idari özellikleri dolayısıyla kanuna dayalı olarak bir teşkilat kanununun çıkartılmaması, Diyanet İşleri Reisliği'nin teşkilat yapısı ve kadrolarının, her yıl değişen bütçe kanunları ile belirlenmesi, kendisinin görev ve çalışmalarını özellikle imam-hatiplik hizmetlerinin (hademe-i hayrat) nasıl yürütüldüğü, kimlerin bu görevlere atandıklarını, atama şartlarını atanacak kişilerde hangi vasıf ve niteliklerin arandığını, eğitim durumlarını ve diğer sosyal ve yasal haklarını, özetle seçim, tayin, yer değiştirme ve görevden çıkarma ile görevle ilgili çalışmalarını düzenleyen bir tüzük ve yönetmeliğin olmaması, bu konuda açıklayıcı bilgiler edinilmesini güçleştirmektedir. Tvhid-i Tedrisat kanununun 2. maddesi uyarınca resmi ve gayr-i resmi bütün medrese ve mekteplerin Milli eğitim Bakanlığı'na bağlanması sonucu olarak medreselerin kapatılması anılan kanunun 4. Maddesi gereği imamlık ve hatiplik gibi dini hizmetleri yürütecek memurları yetiştirecek imam-hatip mekteplerinin öğrenci azlığı nedeniyle kapanması ve oldukça az sayıda olan Kur'an kurslarının dışında din eğitim-öğretimi verecek bir kurumun bulunmaması, imam-hatip yetiştirilmesini engelleyen nedenler olarak görülmektedir. İmam-hatiplik bilgi ve beceriye, liyakate sahip kişilerin zaman içerisinde vefatı nedeniyle bu görevi yapacak kimse bulunamaz duruma gelmiştir. 1945'li yıllarda halkın dini görevleri yerine getirecek bir imam bulamayışı kendisini iyice hissettirmiştir. Halkın yoğun talep ve ihtiyacına cevap vermek üzere 1949 yılına gelindiğinde on ilde on ay süreli imama-hatip kursları düzenlenmiştir. 1951 yılında ise, bu kursların ihtiyaçları karşılamaktan uzak ve çok yetersiz oldukları anlaşıldı. Söz konusu kursları imam-hatip okullarına dönüştürülmesi için bir komisyon tarafından başlatılan çalışma, 13.10.1951 tarihinde toplanan Milli Eğitim Bakanlığı Müdürler Komisyonunda görüşülerek uygun bulundu. I. Devresi 4, II. Devresi 3 yıl olmak üzere ilkokula dayalı 7 yıl süreli İmam-Hatip Okulları 17.10.1951'de zamanın Milli Eğitim

Bakanı Tevfik İleri'nin onayı neticesinde, Adana, Ankara, İstanbul, Isparta, Kayseri, Konya ve Kahramanmaraş illerinde olmak üzere 7 İmam-Hatip Okulu açılmıştır.

23 Mart 1950 tarih ve 5634 sayılı kanun ile hayrat hademelerinin yönetim ve denetiminin tekrar Diyanet İşleri Başkanlığı'na devredildiği ve bu tarihten itibaren hademe-i hayrat kadrolarında az da olsa bir artış görülmektedir. 1961 Anayasasının 154. Maddesi ile hazırlanan Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri hakkındaki 633 sayılı kanun, 22.6.1965 tarihinde kabul edilerek, 15.8.1965 tarihinden itibaren yürürlüğü girmiştir. Bu kanun Diyanet İşleri Başkanlığı merkez ve taşra teşkilatının görev ve çalışmaları ile ilgili büyük yenilik ve değişiklikler getirmektedir. 633 sayılı kanun imam-hatiplik için bir çok yeni şartlar ve imkanlar getirmiştir. İlk defa atanacaklarda, devlet memurluğu için aranan genel şartların yanında, Diyanet İşleri Başkanlığı'nda görev yapacak ortak/özel şartlar da getirilmiştir. Ayrıca kadrolu imam-hatipler için en az İmam-Hatip Okulu birinci devre mezunu olma, köy imam-hatipliği için ise en az ilkokul mezunu olma ve dini bilgi durumunu gösterir, kurslardan alınmış belgelerin olması şartı getirilmiştir. Bu kanunun imam-hatiplik için getirmiş olduğu en önemli değişiklik/yenilik, ilk defa köylerdeki ve bucaklardaki camilere ihtiyaçları karşılanıncaya kadar, her yıl iki bin olmak üzere kadro verilmesi sağlanmış olmasıdır. Atamalarda, yer değiştirilmelerinde il ve ilçe müftülerinin yetkileri belgelere dayandırılarak arttırılmıştır Buyrukçu, 2011: 37-50).

DİB Anayasa hükmü gereği genel idare içerisinde (1961 Anayasası, m. 154) yer alması nedeniyle kuruluş ve görevlerini belirleyen özel kanunu olmasına rağmen, personeli özlük ve sosyal hakları ile ilgili birçok hususlarda 657 sayılı Devlet Memurları Kanununa (DMK) tabidirler. Bu nedenle DMK'da yapılan değişiklikler ve düzeltmelerden, kadrolu imam-hatipler de etkilenmiş veya yararlanmışlardır. Nitekim 657 sayılı kanununun 1897 sayılı kanunla değişik amir hükümleri uyarınca 1.3.1975 tarihi itibarıyla, diğer devlet memurları gibi, kadrolu imam-hatiplerin de kadro şartı aranmaksızın, hizmet süreleri öğrenim durumlarına göre değerlendirilerek intibakları sağlanmış, kadrosuzluk nedeniyle meydana gelen mağduriyetleri giderilmiştir. 633 sayılı DİB Kuruluş ve Görevleri Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesi ve bazı maddelerin eklenmesine dair 26.4.1976 tarih ve 1982 sayılı kanunla, imamların atanmasında yeni düzenlemeler yapılmıştır. Buna göre; kadrolu imamların atanması Personel Dairesi Başkanının inhası üzerine DİB tarafından yapılmaya başlanmıştır. DİB

merkez ve taşra teşkilatındaki bu kurumsal gelişmelere bağlı olarak, yine bu gelişmelerin ve değişmelerin ortaya çıkardığı güçlük ve ihtiyaçlar, imamların devlet memurları statüsü içerisinde yer almaları nedeniyle meydana gelen hukuki zorlamalar, imam-hatiplerin seçimi hususunda da bazı değişiklikler ve düzenlemeler getirmeyi zorunlu kılmıştır. Bu ihtiyaç ve zorunluluklar sonunda “Din Hizmetleri Sınıfındaki Hizmetlere Atanacaklar İçin Yeterlik ve Yarışma Sınavları Özel Yönetmeliği” hazırlanarak 6.7.1977 tarih ve 15988 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmelik uyarınca ilk defa görev alacak imam-hatipler, il müftüsü başkanlığında oluşturulan il imtihan komisyonu tarafından sözlü ve yazılı olmak üzere iki aşamalı bir yeterlik imtihanına tabi tutulmuşlardı. Yer değişikliklerinde ise kadro ve talep durumlarına göre yarışma imtihanları yapılmıştır. Sonraki dönemlerde “DİB Özel Sınav Yönetmeliği” de, DİB bünyesinde meydana gelen değişiklikler ve ortaya çıkan ihtiyaçlar doğrultusunda çeşitli değişiklik ve yenilenmelere gidilmiştir.

1980 sonrası İmam-Hatip mezunlarındaki sayı artmıştır. Bu durum yetkililere, imam-hatiplik hizmetinde bulunacakların seçiminde/yeterlik sınavlarında daha kaliteli eleman seçme imkanı sunmuştur. Buna bağlı olarak sınav yönetmeliklerinde bu gelişmeler doğrultusunda değişiklikler ve düzenlemeler yapılmıştır.(Bu yönetmeliklerden bazıları şunlardır: 11.10.1978 tarih ve 16431 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan yönetmelik. Devlet Bakanlığının 16.6.1986 tarih ve 48749 sayılı onayları ile yürürlüğe konulan yönetmelik 26.10.1988 tarih ve 19971 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan yönetmelik). İmam-hatiplik sınavına gireceklerde İmam-Hatip Lisesi veya dini yüksek öğrenim görmüş olmaları şartı aranmaya başlanmıştır (Buyrukçu, 2013: 49-50).

İmam-hatiplik görevinin tarihi gelişiminden sonra günümüzde imam-hatiplerin eğitim öğretim görevleri hakkındaki faaliyetlerine bakmak yararlı olabilir. Ülkemizde yerleşim yerlerindeki cami ve mescitlerin çoğunda bir din görevlisinin bulunması, İslam’ın hakikatlerini fert ve topluma ulaştırılması bakımında önemli bir avantajdır. Ancak insanlar için mutluluk kaynağı olan dinin öğretilmesi bilgili ve liyakatli görevliler tarafından sunulması halinde ancak dinin hedeflediği mutluluğa ulaştırabilir. Bu nedenle din öğretimi görevine namzet olanlar üstlendikleri sorumluluğun hassasiyetinin farkında olmalıdırlar. Aksi halde tebliğ ettiği dinin taşıdığı misyonun önemini kavrayamamış bir görevli, fertleri İslam’ın hakikatlerine ulaştırmak yerine

sapıklığa sürükleyebilir, dolayısıyla hem görevli ve hem de din açısından istenmeyen sonuçlar ortaya çıkabilir. Bu bakımdan din görevlisinin üstlendiği ünvanın farkında olması, bilgisi ve yaşantısı bu ünvanın gerekleri ile uyumlu olması zorunludur. Din görevliliği, çok saygı duyulan pozisyonudur. Din görevlisine duyulan bu saygı daha çok, hem Peygamber mirası bir görev ifa etmesinden ve hem de cami gibi kutsal bir mekanda (mihrapta) görevli olmasındandır. Cami ile ilgisi nedeniyle din görevlisi onun kutsallığından nasiplenmektedir. Öyle ki, çoğu kez kişilik niteliklerine bakılmaksızın salt cami ile ilgisi, insanların gözünde din görevlisinin ilk etapta değerli sayılmasına neden olmaktadır (Aydın, 2012:127; Yılmaz, 2013: 53). Cami görevlilerine gösterilen bu ilgi, saygı hiç şüphesiz görevlinin sorumluluğunu artırmaktadır. Bu noktada liyakatli bir görevli, Allah rızası üstünde/dışında bir iltifat beklemeyen, mücadelesini Peygamberî bir nitelikte tutan, cübbenin/mihrabın hakkını verme azminde olan; minberden/kürsüden indiğinde, camiden çıktığında aynı olan kimsedir. Din görevlisi, İslam'ın güzelliklerini insanlara ulaştırmak için elbette camilerin dışında da gayret gösterirler. Ama hizmetlerinin esas merkezi camilerdir. Bu anlamda camilerdeki eğitim öğretim faaliyetleri Mescid-i Nebi'nin Medine'deki durumuna benzer bir hale getirilmesi ile mümkündür. O halde camilerin maddi manevi inşa ve ihyası söz konusu olduğunda, maddi mimarları mühendisler. Manevi mimarları ise imam-hatipler, müezzinler ve vaizler başta olmak üzere camileri işlevsel kılmada vazifeli bütün herkestir denilebilir (Keleş, 2012: 58).

Çağımızda bireysel ve sosyal nitelikli pek çok alanda yaşanmakta olan değişim ve gelişimin din görevliliği alanında da yaşanması kaçınılmaz bir zorunluluktur. Çünkü değişim çağında toplumun ilgiyle izlediği alanlardan biri de dindir. İletişim ve teknoloji alanındaki gelişmelerin din hizmetleri alanına da yansıtılması ve din hizmetleri personelinin/gönüllüsünün toplumun beklentilerine cevap verebilecek nitelikte olması artık bir ihtiyaçtır (Yılmaz, 2013: 53). Etkili bir din görevlisi/gönüllüsü, bilgiye ulaşmada, onu kullanmada, beceri geliştirmede toplumun önünde olmalıdır.

Uzunca bir süre görevi mihrap ile minber arasına sıkışmış bulunan imamın yetki ve yetkileri başlangıçta bu kadar kısıtlı değildi. İmam-hatipler, cami görevleri dışında, nüfus ve tapu kayıtlarını tutma, evlenme ve boşanma işlerini düzenleme, devletin bölge halkına ulaştıracağı tebligatları ulaştırma ve defin izni verme gibi görevi de ifa etmekteydiler. Özellikle Osmanlılarda hükümdar beratıyla göreve getirilen

imamlara önemli sorumluluklar verildiği görülmektedir. Muhtarlık teşkilatının kurulduğu 1829'a kadar mahalle ve köy yöneticiliğini de yapan imamlar, bir anlamda kadıların taşradaki temsilcileri idiler. Köy ya da mahallenin düzeninden, halk arasında uyumun, barışın ve güvenliğin sağlanmasından da onlar sorumluydu (Kazıcı, 2013: 262-269). Günümüzde Başkanlığın bazı bakanlıklar düzeyinde yaptığı protokollerle cami dışı hizmetlere hız verdiği görülmektedir. Bununla beraber, bu hizmetler müeyyidesi olmayan, sosyal-psikoloji ağırlıklı hizmetlerdir denilebilir.

Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB) Görev ve Çalışma Yönergesinin, imam-hatiplerin görev, yetki ve sorumlulukları hakkındaki 63. Maddesinde eğitimle ilgili şu hususlar bulunmaktadır:

1. Başkanlıkça veya müftülükçe hazırlanan yahut da müftülükçe incelendikten sonra okunması uygun görülen Cuma ve bayram hutbelerini, zamanında ve usulüne uygun olarak okumak.
2. Cami ve mescit içinde, müftünün izni ile cemaati dini konularda aydınlatmak.
3. İsteyen vatandaşlara müftünün izni ile uygun görülecek yerlerde ve müftülükçe belirlenen esaslar çerçevesinde Kur'an-ı Kerim okumayı öğretmek.
4. Durum ve ihtiyaca göre, vakit namazlarından önce veya sonra Kur'an okumak.
5. Müftülükçe yapılacak bir program gereğince mukabele okumak, gerektiğinde dini gün ve gecelerde düzenlenecek programlarda yer almak.
6. Çağrıldığı kurs, toplantı ve seminerlere katılmak.
7. Görevlendirildiği komisyonlarda çalışmak.
8. Müftülükçe düzenlenecek irşat hizmetlerine katılmak.
9. Yaz kurslarında öğreticilik yapmak (DİB, Görev ve Çalışma Yönergesi, 71-72).

Cami hizmetlerini yönetmek ve cemaate namaz kıldırmak durumunda olan imam-hatipler, buldukları konum itibarıyla cami görevlilerinin en önemlisi durumundadırlar. Bu nedenle imam-hatiplik görevini yapacak kişilerde Müslüman olma, ergenlik, erkeklik, akıllı olma, özürsü olmama ve Kur'an-ı Kerim'i düzgün

okuyabilme gibi şartlar aranmaktadır. Günümüzde imam-hatiplerin sürekli değişen ve gelişen çağın şartlarına ayak uydurabilen, sürekli kendini yenileyebilen, bilgi ve donanımıyla cemaate rehberlik edebilen, kültürlü, sorun çözebilen, cami içi ve dışı sosyal alanda medeni ilişkiler kurabilen olmaları gereklidir (Yılmaz, 2013: 66). Bilgi ve kültür bağlamında yeterliği için, öncelikle İlahiyat fakültesini bitirmiş ve hafızlık yapmış olmaları nitelik açısından önemlidir. Kurumsal anlamda intibaklarının sağlanması, bilimsel çalışmaların yanında tecrübelerden yararlanmaları bakımından zaman zaman hizmetiçi kurslarla desteklenmeleri gereklidir. Toplumun sağlıklı ve dengeli bir şekilde gelişmesinde kurumların iyi ve verimli işleminin ve bu kurumlarda görev alan kişileri başarılı bir şekilde eğitilmelerinin önemli bir rolü vardır. Eğitim ve öğretim; insan ve toplum hayatını kuşatan, hukukî, siyasî, dinî, ahlakî ve teknolojik konuları kapsamı dolayısıyla zor ve karmaşık buna karşılık ciddi ve önemli bir konudur (Buyrukçu, 2011:54). Küreselleşmenin etkisiyle daha da hızlanan değişim, tarihin hiçbir dönemiyle karşılaştırılmayacak kadar büyük toplumsal alt üst oluşlara neden olmaktadır. Hiçbir şey değişim dışında kalamamaktadır. Değişmeyen tek şey, değişimin kendisidir. (Aydın, 2011: III). Her an değişen, başkalaşan bir çağda, toplumun en önemli değeri olan insanı huzurlu, vasıflı, ehliyetli, kendi dindarlığını oluşturabilen bireyler için, şartlara uygun eğitim kurumları ve eğiticiler yetiştirmek gerekir (Aydın,2011: 97; Buyrukçu, 2011: 54). Yaygın din eğitimi uygulayan öğreticiler imam-hatiplerdir. Cami içi ve cami dışı din eğitiminin kalitesi, her şeyden önce gerçekleştirilecek eğitimden sorumlu olan görevlilerin niteliklerine bağlıdır. Yılmaz'a göre, söz konusu görevlilerde bulunması gerekli nitelikler “kişisel”, “genel kültür”, “özel alan” ve “eğitme-öğretme nitelikleri” şeklinde sıralanabilir.

a) *Kişisel nitelikler*, bireylere ilgi ve yeteneklerine göre rehberlik yapabilmek. İbadet ve dini pratikler konusunda topluma sağlıklı bilgiler sunabilme olarak tanımlanan nitelikler şunlardır: Meslek sevgisi, ihlas (samimiyet), sabır, sevgi ve hoşgörü, dürüstlük ve güvenilirlik, güzel ahlak, tevazu, davranışlarıyla örnek olma, iletişim becerisi, kişisel ilişkilerde seviyeli olma, kılık kıyafet düzgünlüğü, tarafsızlık ve gelişmiş zeka düzeyi.

b) *Genel kültür nitelikleri*: Toplumunu tanıma, dini konuları diğer bilimlerle ilişkilendirebilme, gündemi takip etme, ülkenin sosyo-kültürel ve dini yapısını tanıma ve yabancı dil bilme.

c) *Özel alan nitelikleri*: Bilgili olma, mesleğiyle ilgili yasal hükümleri bilme, Kur'an-ı Kerim'i güzel okuyabilme ve Kur'an ve hadis kültürüne sahip olma.

d) *Eğitime ve öğretme niteliklerine sahip olma*: Muhatapları tanıma, plan ve program yapabilme (ya da uygulayabilme), materyal geliştirebilme, rehberlik yapabilme, hitabet yeteneğine sahip olma, teknolojiden yararlanabilme, eğitim-öğretim etkinliklerini değerlendirebilme, öğrenmeye ve kendini yenilemeye istekli olma, yumuşak üslup kullanma, kolaylaştırıcı olma, söz-davranış uygunluğu, başkalarına örnek olma ve yeniliklere açık olma (Yılmaz, 2011:134-182). Etkili bir eğitim öğretim gerçekleştirebilme öğreticilerin belirtilen nitelikleri haiz olmaları ve eğitim öğretim sürecinde bu nitelikleriyle hareket etmeleri gereklidir. Bu niteliklerin kazanılmasında daha önce de ifade edildiği gibi şahsî gayretleri yanında, kurumların hizmet içi programları aktif şekilde uygulaması zorunludur.

3.5. DİB Camilerde Kur'an Öğretimi Programı

Camiler, toplumun ortak değer olarak kabul ettiği kurumlardır. Buralarda görev yapan din görevlileri, eğitici konuşmaları ve davranışları ile birer dini rehber ve eğitici konumundadırlar. Camiler, okul dışı kurumlar olması nedeniyle, herhangi bir okula devam etmeyenlere veya herhangi bir şekilde din eğitimi alma şansına sahip olamayanlara din eğitimi ve öğretimi sağlayan sürekli eğitim kurumlarıdır. Camilerde geleneksel anlamda verilen hutbe ve vaazlar, halkın dini konulardaki farkındalıklarını artırıcı ve dini duygularını geliştirici olmaktadır (Keyifli,2014:371). Cami görevlilerinin ifa ettikleri faaliyetler cami içi ve cami dışı faaliyetler olarak iki kısımda ele alınabilir. Cami dışı faaliyetler/görevler, toplumun acı-tatlı zamanlarında yaşantılarına katılmak suretiyle manevi destek vermektir. Düğün-nişan, sünnet, ad koyma merasimi, iş yeri açılışı, kavuşma anlarında hayır dualarda bulunmak suretiyle manevi destek vermek bazılarıdır. Cenazede taziyelerde bulunmak, asker uğurlama, ayrılık ve boşanmalara varan dargınlıkların tamiri ve huzur evi ziyaretleri, sevgi evleri ziyaretleri, cezaevleri ziyaret ve eğitim görevleri ve hasta ziyareti gibi geleneksel cami dışı faaliyetlerinden bazılarıdır. Günümüzde DİB görevlilerine farklı kurumlarda manevi eğitim verme hususunda kurumlar arası protokoller yaparak hizmet/görev alanlarını genişletmiştir. Sağlık bakanlığı ile yapılan protokolle hastanelerde manevi destek hizmetleri uygulaması, 15 Temmuz 2016'da yaşanan darbe girişimi sonucu önemli dini boşluk

yaşanan üniversite yurtlarında (KYK) din eğitim uygulaması için Gençlik ve Spor Bakanlığı ile yapılan protokol. En son AFAD'la yapılan protokolle mültecilere manevi destek, sel, yangın, deprem vb. gibi afet durumlarında manevi destek faaliyetleri önemli cami dışı eğitim faaliyetlerindedir (Ur1^{4,5}). Cami içi faaliyetleri, namaz kıldırmak, hutbe okumak, sohbet (vaaz) etmek, Kur'an okumak şeklinde sıralamak mümkündür. Günümüzde cami içi faaliyetler sabah namazları öncesi/sonrası Kur'an-ı Kerim ve mealini okumak, öğle namazı öncesi hadis ya da tefsir sohbetleri yapmak, ikinci namazı öncesi ilmihal dersleri yapmak, akşam ya da yatsı namazlarından sonra Kur'an öğretimi faaliyetlerini gerçekleştirmek olarak uygulanmaktadır. Haftanın bir günü zikir, dua, sabah buluşması gerçekleştirmek cami içi faaliyetlerinden bir başkasıdır. "Camilerde Kur'an Öğretimi Programı" uygulaması genellikle yatsı namazlarından sonra uygulanmakla beraber kursiyerlerin durumlarına göre istenilen bir zaman diliminde yapılabilmektedir.

DİB Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü sitesinde "Camilerde Kur'an Öğretimi Programı"nın yapısı ile ilgili şu bilgiler paylaşılmaktadır:

"Yaygın Din Eğitimi konusunda vatandaşların ihtiyaçlarına uygun olarak DİB, Kur'an öğretimi tecrübesinden ve bilimsel gelişmelerden yararlanarak, vatandaşlara yönelik olarak Kur'an öğretiminin Kur'an kursları yanında gerektiğinde camilerde de uygulanabilmesi için "Camilerde Kur'an Öğretimi programı" nı hayata geçirmiştir. Daha önce de mevzuatta olmasına rağmen Kur'an öğretimi kurslarının açılış kriterlerinin, programın, uygulama esaslarının belli olmaması, görevlendirilenlere ücret ödenmemesi vb. nedenlerle hayata geçirilemeyen bu kursları yeni proje kapsamında uygulanabilir hale getirilmesi amaçlanmıştır.

Bu maksatla Bakanlar Kurulunun 24 Temmuz 2009 tarih ve 27298 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren "DİB 'nce Düzenlenen Eğitim Faaliyetlerinde Uygulanacak Ders ve Ek Ders Saatlerine İlişkin Karar"ı ile Kur'an kursu bulunmayan veya bulunup da ihtiyaca cevap veremeyen yerlerde Camilerde Kur'an Öğretim Kurslarının açılmasına ve ders verecek öğreticilerine ek ders ücreti ödenmesine imkan sağlanmıştır.

Söz konusu kurslarının amacına uygun olarak planlanıp gerçekleştirilmesi, verimli ve etkin bir şekilde yürütülmesi amacıyla "Camilerde Kur'an Öğretimi

Programı” geliştirilmiştir. Programın geliştirme aşamasında akademisyenler ve alanla ilgili uzmanlardan oluşan bir komisyon programa katkı sağlamışlardır. Programda, kursların açılmasından yürütülmesine, eğitimi gerçekleştirecek personelden/öğreticiden kursun açılacağı mekana varıncaya kadar öğretim sürecine etki edebilecek tüm hususlar dikkate alınmış ve bu konularda temel ilkeler belirlenmiştir.

3.5.1. Programın Amaçları

- a) Program, Başkanlığımızın yürütmekte olduğu Kur'an kursu hizmetlerinden faydalanma imkânı bulamayan, ama Kur'an-ı Kerim, meali ve gerekli dini bilgileri öğrenmek isteyen bireylerin ihtiyaçlarına cevap vermek amacıyla hazırlanmıştır.
- b) Kursiyerlerin Kur'an-ı Kerim'i hatasız ve tecvit kurallarına uygun bir şekilde yüzünden okumayı öğrenmelerine yardımcı olmak,
- c) Kursiyerlerin ibadetlerini yerine getirirken okudukları sure ve duaları hatasız ve tecvit kurallarına uygun bir şekilde ezbere okumayı öğrenmelerine yardımcı olmak,
- d) Kursiyerlerin öğrendikleri sure ve duaların anlamlarını öğrenmelerine rehberlik etmek,
- e) İslam'ın inanç, ibadet ve ahlak konularını kursiyerlerin öğrenmelerine yardımcı olmak,
- f) Programda yer alan sure/duaların anlamlarından hareketle ve dersler içerisinde yapılan müzakerelerle kursiyerlerin dini duygu ve bilinçlerini geliştirmelerine katkı sağlamaktır.

3.5.2. Programın Temel İlkeleri

- a) Program, Kur'an kursu bulunmayan veya bulunup da ihtiyaca cevap veremeyen yerlerde açılan kurslarda uygulanacaktır.
- b) Program, kur esasına göre hazırlanmış ve 3 kur olarak planlanmıştır. 3. kur nihai öğrenme birimi niteliğinde değildir. Bu anlamda 3. kuru başarı ile bitiren

kursiyerler daha sonra bu kura yeniden kayıt yaptırarak Kur'an-ı Kerim'in hatmine, ihtiyaca göre belirlenecek sure ezberlerine ve dini bilgiler öğrenimine devam edebilecektir.

- c) Programda, katılımcıların Kur'an-ı Kerim okuma bilgi ve becerilerini geliştirmeğe ağırlık verilmiştir.
- d) Programda, kursiyerlerin gündelik hayatlarında özellikle ibadetlerini yerine getirirken ihtiyaç duyacakları temel dini bilgileri edinmeleri ve bu bilgileri anlamlandırabilmeleri öngörülmüştür.
- e) Programda, sadece "Camilerde Kuran Öğretim Kurslarında Görev Alacak Öğreticiler Semineri"ne katılan ve bu hizmeti yapması uygun görülen personel görevlendirilecektir.

3.5.3. Programın Yapısı

Programda, Kur'an-ı Kerim'i temel tecvit bilgilerine uygun olarak yüzünden okuma ve ezbere ilaveten, öngörülen bölümlerin meali ve temel dini bilgiler de yer almaktadır.

50'şer saatlik 3 kur olarak hazırlanan programın her kurunda 34 saat Kur'an-ı Kerim ve 16 saat dini bilgiler dersi öngörülmüştür. Dini bilgiler alanı kendi içerisinde 5 saat itikat, 5 saat ibadet ve 6 saat siyer-ahlak olarak ayrılmıştır.

Haftada 6 saatlik programın 3 saati Kur'an-ı Kerimi yüzünden okuma, 1 saati ezber ve 2 saati dini bilgiler olarak planlanmıştır.

3.5.4. Uygulama Esasları

1. Camilerde Kur'an Öğretimi Programı, Kur'an Kursları ile Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği'nin 33'üncü Maddesi çerçevesince;
  - a. Kur'an kursu bulunmayan veya bulunup da kapasite, çalışma saatleri gibi nedenlerle ihtiyaca cevap veremeyen yerlerde,
  - b. "Camilerde Kuran Öğretimi Kurslarında Görev Alacak Öğreticiler Semineri"ne katılan ve başarılı olan personel bulunduğu takdirde,

- c. Eğitim-öğretime uygun fiziki şartları haiz cami veya müstemilatında,
- d. Yaygın din eğitiminin bir gereği olarak kursiyerlerin talepleri doğrultusunda, hafta içi veya hafta sonu günün herhangi bir zaman diliminde, Müftülüğün teklifi ve mülki amirin onayıyla açılan kurslarda uygulanır.
2. Program uygulanırken, programın bütünlüğünün bozulmamasına dikkat edilerek, kursiyerlerin ihtiyaçlarına göre ders ağırlığında değişiklik yapılabilecektir.
  3. Öğretim sürecinde, din eğitimi talep eden vatandaşların mezhep vb. farklılıkları öğreticiler tarafından dikkate alınacaktır.
  4. Görevli ve kursiyer sayısına göre, bir camide birden fazla kurs düzenlenebilecektir.
  5. Dersler, Kur'an kurslarında okutulan ders kitapları, Başkanlıkça hazırlanan ve tavsiye edilen İslam ilmi halleri vb. kaynaklardan yararlanılarak işlenecektir.
  6. Kursta görevlendirilen personel ders öncesi hazırlıklarını, Başkanlıkça eğitimcilerin eğitimi amacıyla hazırlanan kılavuz kitaplarla görsel-işitsel materyallerden faydalanarak yapabilecektir. Derslerin işlenmesinde grupla öğretim tekniklerinden faydalanılacaktır.
  7. İhtiyaç duyulması halinde Kur'an-ı Kerim alanı derslerine bir personel, dini bilgiler alanı derslerine başka bir personel görevlendirilebilecektir.
  8. Tüm kursiyerlerin katılımıyla dersin birlikte işlenmesi asıl olmakla birlikte, farklı yerleşim yerlerinde, kursiyerlerin ihtiyaçları/talepleri, kursun açıldığı mekân ve kursta görevlendirilecek personelin durumu vb. hususlar göz önüne alınarak ilgili müftülüğün koordinesi ile toplamları en az 15 olan kursiyere aynı gün içinde 2 farklı zamanda gruplar halinde de kurs düzenlenebilir.
- Örnek:** Kayıtlı 15 kursiyerden 8'i günün ikindi vaktinde, 7'si de yatsı vaktinde derslere devam edebileceğini beyan etmesi halinde; müftülüğün koordinesi, görevlendirilecek personelin bu şekilde öğreticilik yapmaya gönüllü olması durumunda her bir grupla günlük 2'şer saat ders işlenecek ve görevliye o gün için sadece 2 saat ders ücreti tahakkuk ettirilecektir.

9. Yürütülen hizmetlerin değerlendirilebilmesi amacıyla, programda yer alan kursun başlangıcında Kurs Başu Bilgi Formu Ek-1, bitişinde ise Kurs Sonu Bilgi Formu Ek-2 doldurulacaktır. Bu formların bir örneği müftülüklerde bulundurulacak, bir örneği de dinegitimi@diyanet.gov.tr elektronik posta adresine gönderilecektir.
10. Programda görev alan personelin rehberlik ve denetimi il/ilçe müftülüklerince yapılacak ve kurs faaliyetleri başarılı görülen personel ile yürütülecektir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

4.1. Programın Uygulanmasına İlişkin Öğretici Görüşleri

DİB tarafından 2010 yılında uygulamaya konulan Kur'an öğretim programının hem öğretici hem de kursiyere yönelik olmak üzere iki yönlü amacı mevcuttur. Öğretici yönünden program, araştırmanın probleminde ifade edildiği üzere hedeflenen amaçların gerçekleştirilmesine odaklıdır. Uygulanacak program, bu kursların açılmasından yürütülmesine, öğreticilik yapacak personelden kursun açılacağı mekâna kadar öğretim sürecine etki edebilecek muhtemel tüm unsurlar dikkate alınmış ve bu konularda belirlenen temel ilkeler doğrultusunda öğretim gerçekleştirilmesi istenmiştir. Kursiyer açısından ise bu program Kur'an-ı Kerimi yüzünden okunabilmesi, Kur'an meali ve gerekli dini bilgileri öğrenilmesi ve Kur'an kursu hizmetlerinden faydalanamayanların taleplerine cevap verilmesi amaçlanmıştır. Bu noktada şu hususu özellikle belirtmek gerekir ki DİB bu programın uygulanması ile görevlilerin yaygın din eğitimi hizmetlerinde aktif rol almalarını hedeflemektedir.

Araştırmada öğretmenlere Kur'an öğretimi programının uygulanmasına yönelik olarak; a) *Kur'an öğretimi programını bu yıl ilk kez mi uygulamaktasınız?* b) *Bu uygulamanız DİB tarafından hazırlanan Kur'an öğretimi programı çerçevesinde mi yoksa tecrübi ya da geleneksel uygulama şeklinde mi gerçekleşmiştir?* şeklinde birbirini tamamlayan üç soru yöneltilmiştir.

Öğreticilerin 34'ü (% 100) daha önceki yıllarda Kur'an öğretimi faaliyeti gerçekleştirdiklerini belirtmişlerdir. Öğreticilerden 14'ü (% 41.17) programı uygulama ile ilgili kursiyerlerin yaş grubu, istek ve ihtiyaç durumuna göre çoğu zaman program dışı, zaman zaman da diğer uygulayıcıların/meslektaşlarının mesleki gelişimlerine

katkısı olacak öneri ve tecrübeleri doğrultusunda öğretim uyguladıkların ifade etmiştir. Öğreticilerden 10'u (% 29.41), Kur'an öğretimi programına bağlı öğretim gerçekleştirdiklerini ifade ederken; diğer 10 öğretici (% 29.41) program dışı öğretim yaptıklarını belirtmişlerdir. Üç öğretici ise (% 8.82) "*müftülüğün bilgisi dahilinde Kur'an öğretimi yapıyordum*"(OG1:3), "*Daha önceki yıllarda da sisteme girmeden Kur'an öğretiyordum*" (OG2:9, 12) şeklinde muğlak ifadeler kullanmışlardır.

Tablo 4. Kur'an öğretimi programının uygulanıp-uygulanmadığına ilişkin öğretici görüşleri

Kur'an öğretimi programının uygulanıp-uygulanmadığına ilişkin öğretici görüşleri	Öğreticilerin program hakkında çelişkili ifadeleri (Programı bilmediği halde Kur'an öğretimi programına dair görüş ve uygulama belirtenler)	Programla ilgili bilgisi olmadığını belirtenler
		Programı internetten aldığını belirtenler
		Programın müftülükçe verilmediğini belirtenler
		Programı resmi kılıf kabul edenler (Programsız öğretim "kaçak" gibi oluyordu diyenler)
		Programın hedefleri hakkında görüş belirtenler (DİB program sayesinde din görevlilerinin aktif görev almalarını sağlamaktadır)
		Program dışı Kur'an öğrettiklerini belirtenler (Geleneksel yöntem uygulayanlar)
	Programı uygulamadığını belirtenler	Programa bakma ihtiyacı duymadığını belirtenler (Programı gereksiz bulanlar)
	Programı uyguladığını belirtenler	Kur'an öğretimini program çerçevesinde yaptığını belirtenler
		Daha önceki yıllarda da programa uyarak Kur'an dersi yaptığını belirtenler.
		Uygulanmaya konulduğundan beri program çerçevesinde Kur'an öğrettiğini belirtenler

4.1.1. Programı uygulayıp uygulamama konusunda çelişkili ifade belirten öğretmenler

Araştırmaya katılan öğretmenlerin önemli bir kısmının (n=14 %41.17), Kur'an öğretimi programının uygulanması ile ilgili çelişkili ifadeler kullandıklarını görmekteyiz. Söz konusu ifadelerden bazıları şunlardır:

"*Bu programla ilgili biz bilgilendirilmedik. Bize program verilmediği gibi programın varlığı ve uygulama usulleri ile ilgili herhangi bir bildirimde de bulunulmadı. Ben internet sitesinden indirmek suretiyle program hakkında bilgi sahibi oldum*"(OG2:12). Öğretici uygulamakta olduğu Kur'an öğretimi programını internetten

araştırarak elde ettiğini ifade etmektedir. Bununla birlikte öğreticinin personeli olduğu birimden (müftülükten), yönlendirilme, uygulama usul ve esasları doğrultusunda bilgilendirilme beklentisi, programın uygulanmasında kurum içi iletişim, bilgi ve koordinasyonun yeterli olmadığını göstermektedir. Bazı öğretici görüşlerinden Kur'an öğretimi programının uygulanıp uygulanmadığına dair net bir ifade elde edilememiştir. Elde edilen ifadeler uygulama konusunda net olmayan/eksik ifadeler olup, sadece Kur'an dersi yaptım/yapıyordum şeklindedir. Şu örnekteki ifadeler bu görüşümüzü teyit etmektedir: *“Camilerde Kur'an dersini geçen yıl da yaptım, bu yıl da başladım”* (OG2:10), *“Üç yıldır cami dersleri yapıyorum”* (OG3:16), *“Geçen yıl ve bu yıl olmak üzere iki yıldır resmi olarak Kur'an dersi uygulamaktayım”* (ÖG2:9). Benzer bir örnekte şu şekildedir: *“Kur'an öğretimi programını resmi olarak geçen yıl yaptım. Daha önce yine Kur'an öğretimi yapıyordum ama kursiyerleri sisteme girmiyordum. Son iki yıldır resmileştirdim”* (OG4:29).

Kur'an öğretimi yaptıklarını belirtmekle yetindikleri bu görüşleri, daha önceki yıllarda Kur'an öğretimi yapmalarına rağmen öngörülen programa bağlı bir uygulama olmadığı şeklinde yorumlamak mümkündür.

Programı bilmediğini ancak Kur'an öğretimini “kaçak” olmaktan çıkararak bir belgelendirme şeklinde anlayan görüş de şu şekildedir: *“Programı görmedim, bilmiyorum. Programsız dönemle şimdi arasında şöyle bir fark var, program olmadığı zamanda yaptığımız dersler sanki kaçak gibi oluyordu. Kursiyerlere ben, “şimdi sizin bilgilerinizi alacağım. Müftülüğe vereceğim, artık size hiç kimse bir şey demez, Kur'an dersi görebilirsiniz. Tecvit dersimizi görebiliriz” diyorum”*. Kur'an öğretmek için izin almasanız, size camide karışan oluyor mu? Sorumuza;

“Eskiden camide de bu tür yasak vardı, şimdi rahat, problem yok. Program ile programsız Kur'an öğretimi, hizmet açısından bizimki aynı değişen bir şey yok” (OG2:15). Programın sadece belgelendirmek amaçlı bir uygulama olduğu anlaşılmaktadır.

Öğreticilerin önemli bir kısmı programı bilmediklerini (programın yapısı hakkında bilgi sahibi olmamaları ve programı uygula(ya)mama nedenleri ile ilgili), itiraf etmekle birlikte bu bilgisizliklerinin sorumluluğunu, yetersiz rehberlik ve denetleme nedeniyle bağlı buldukları müftülüklere atmış gözükmektedirler. Bu bağlamda müftülüklerin programla ilgili (seminer/kurs gibi) hazırlık çalışmalarının

yapılarak öğretime başlanmasını sağlamaları beklenir. Müftülüklerce sağlanacak söz konusu hazırlıklar, öğreticinin rehberlik ve denetleme anlamında kurumsal desteğe sahip olması anlamına gelir. Bu ise öğretimin verimli yürütülmesi hususunda katkı sağlayabilir.

Araştırmaya katılan başak bir öğretici programı uygulayamama nedeni olarak şunları ifade etmiştir: *“Öncelikle benim üzerinde çalıştığım kitle, daha ziyade genç bir kitle. Bu bölge uyuşturucunun, terörün çok yoğun olduğu bir bölge. Aileler çok kalabalık, biz bazen espri olarak “Ramallah” gibi diyoruz. Programa bağlı kalmadan, resmi olmak yerine hasbî olarak yapmaya çalışıyoruz. O gün Kur’an dersini verimli bir şekilde yapmış isek, sohbe geçiyoruz. Çünkü bu bölge siyasi bir bölge. Vatana-millilete ihanetle dolu insanlar var. Biz bu insanlara Kur’an-ı Kerimden önce vatana-millilete karşı sorumlulukları ve değerleri anlatmaya çalışıyoruz. Vatani milleti olmayan Kur’an okusa ne olacak. Sadece tekerlemesini yapmış olacak. Bu manada program hazırlığı yapmak yerine onlarla gönül köprüleri oluşturmaya çalışıyoruz”* (OG3:16). Diğer taraftan öğreticinin programı ilke ve esaslarına göre uygulayamama nedeni olarak, bazı grup ve cemaat faaliyetlerini öne sürmesi geçerli bir neden olarak kabul edilmesi mümkün gözükmemektedir. Aksine program uygulanması halinde söz konusu gruplarla daha etkin mücadele edilmiş, kursiyerlerin gündemi daha birleştirici faaliyetlerle doldurulurken milli ve dini duyguların geliştirilmesi de mümkündür. Program bütün bu öğreticinin uygulamalarından elde edilecek kazanımlara engel teşkil etmeyeceği gibi katkı sunacağı muhakkaktır.

4.1.2. Programı uygulamadığını belirten öğreticiler

Kur’an öğretimi programını uygulamadıklarını belirten öğreticilerin uygula(ya)mama gerekçelerini; *“Program yok”* (OG2:9); *“Programı bilmiyorum”* (OG2:14); *“Elimizde program yok, defteri, günlük ne yaptıksa onlarla dolduruyoruz”* (OG3:18). Şeklinde programdan tamamen habersiz olduklarını belirtenlerin yanında; *“Program olarak “Camilerde Kur’an Öğretimi Programı”nı görmedim. Ancak “Yaz Kur’an Kursları” ile ilgili programı biliyorum”* (OG2:13). *“Bu programla ilgili biz bilgilendirilmedik. Ben internet sitesinden indirmek suretiyle program hakkında bilgi sahibi oldum”* (OG2:12); *“Bu uygulanan/uygulanacak program bize verilmedi. Ben birkaç defa internetten indirmeyi denedim başaramadım.”* (OG3:20); diye aslında uygulanacak bir program olduğu ve bu doğrultuda öğretim faaliyeti gerçekleştirilmesi

gerektiği bilgisine sahip olan öğretmenler, programa ulaşmak için bazı çalışmalar yapmışlardır. Bu anlamda bazı öğretmenler internetten indirerek programa sahip olduklarını ve uygulama yaptıklarını belirtmişlerdir.

Müftülüklerin Kur'an öğretimi uygulaması için öğretmenlerden kursiyer bilgilerini EHYS'ye girilmesini gerekli gördüğü iş ve işlemleri bazı öğretmenler "etkinlik" olarak ifade edilmiştir. Kur'an öğretim programının müftülüklerce görevlendirilen öğretmenler tarafından salt bir etkinlik şeklinde tanımlanması, öğreticinin program hakkındaki bilgi eksikliğinden ya da öğreticinin müftülükle program konusundaki iletişim yetersizliğinden kaynaklanıyor olabilir. Her iki durumda da programın uygulamaya konulan durumda hedeflenen kazanımların elde edilememesi ve problemlerin yaşanması muhtemeldir. Benzer görüşte olan bir öğretici görüşü şu şekildedir: *"Bu derslerle ilgili yönetmelik çıktığında müftülük bize öğrenci kaydı getirin, Diyanete gönderelim etkinliğiniz gözüksün, dedi. Ama bir toplantı yapıp da, bir Kur'an öğretimi programının olduğunu söyleyip, bu programı bize veren olmadı. Şu an resmi belge anlamında, Kaymakamlık Oluru, Ders Programı, Ders Defteri ve Öğrenci Listem var"* (OG3:16).

Öğreticilerden bir kısmı kursiyerlerin farklı yaş gruplarında oldukları, istek, ihtiyaç ve beklentilerinin de buna bağlı olarak değiştiği, bu durumun programı uygulamaya engel teşkil ettiği görüşünü dile getirmişlerdir.

"Uygulamamız program dışı. Yaşlılarla gençler arasındaki öğrenme isteği farklı oluyor; gençler kayıtsız, yaşlılar istekli, bu ikisi arasında programı uygulayamıyorum" (OG1:5).

Bu örnekte öğretici programı uygulamama nedenini kursiyerler arasındaki yaş farkı olarak ifade etmiştir. Kursiyerlerin yaş farkları hazır bulunuşluklarını dolayısıyla uygulamayı engelleyici nedenlerden biri olarak görmektedir. Oysa bu durumu avantaja çevirebilir, yaş farklılıklarını öğretimin amacına hizmet edecek şekilde değerlendirebilmesi gerekirdi. Ayrıca öğretici görüşleri doğrultusunda söz konusu programın hedef kitlenin gelişim durumu, ihtiyaç ve beklentileri hesaba katılarak tekrar gözden geçirilmesi gerekebilir.

"Hep genelde program uyguluyoruz. Zaten programa göre verim alamayız" (OG2:7) diyen bir öğreticiye "Neden verim alamayız?" sorusunu yönelttiğimizde: *"Kursa gelip gelmeme hususunda çok korkak ve tedirgin davranıyorlar. 'Hocam ben*

yapamazsam!’ diye gelmek istemeyenler var. Bir de programa göre ders yaparsak hepten korkarlar” (OG2:7). Şeklinde cevap vermiştir.

Öğreticiler programı uygulamama gerekçelerinden bazılarını yetişkin kursiyerlerin öğretim sürecinde yaşadığı çekingenlik ve mahcubiyet olarak belirtmektedirler. Bu ve benzeri sorunların öğretim sürecinde yaşanmaması için öğretmenlerin yetişkin eğitiminde göz önüne almaları gerekli (söz konusu düşüncelerinin yanlışlığını fark etmeleri gibi) tedbirleri alarak uygulamaları gerekir. Yetişkin kursiyerlerin özelliklerinin farkında olarak, onların kendilerini huzurlu hissedebilecekleri öğrenme ortamını oluşturmaları gerekir (Korkmaz, 2012, s. 278). Yetişkin kursiyerlere saygılı davranmak, onların görüş ve düşüncelerine önem verdiğini hissettirmek, öğretilecek konularda beklenti ve ihtiyaçlarını dikkate almak plansız programsız bir öğretim uygulamak anlamına gelmez. Aksine uygulanacak tüm eğitim-öğretim sürecinin yetişkin eğitimi hassasiyetleri göz önüne alınarak uygulanmasını gerektirir. Hangi yöntem ve tekniklerin kullanılacağına önceden belirlenmesi ve uygulanması öğretimin amaçlarına ulaşmada önemlidir.

Daha önce de belirtildiği gibi, öğretmenlerden bir kısmı programı internetten indirmek suretiyle yararlandıklarını belirtirken, önemli bir kısmı programı bilmediklerini, Kur’an öğretim programı dışında geleneksel öğretim yöntemiyle Kur’an dersi işlediklerini belirtmişlerdir. Öğreticiler, Kur’an öğretimi programını “programı tanımama/bilmeme”; programa katılan kursiyerlerin “yaş”, “eğitim”, “kültür” ve “sosyal hayat” gibi farklılıkları nedeniyle uygula(ya)madıklarını, daha da önemlisi müftülüklerin kendilerini programla ilgili bilgilendirmediklerini ifade etmişlerdir. Öğretim faaliyetinde bulunacak öğreticinin öğretim faaliyeti öncesi uygulayacağı öğretimin konusu ile ilgili bir programa sahip olması ve bu program çerçevesinde öğretimi düzenlenmesi yürütmesi ve değerlendirmesi lüzumludur. Öğretimin ancak bu şartlar altında amacına ulaşması mümkündür. Bireylerin ihtiyaçlarının giderilmesi, düşünüş ve duyuş kabiliyetlerinin geliştirilmesi bu yolla temin edilebilir. Amaç ve ilkeleri olmayan, öğretim dönemi içerisinde planlı bir konu dağılımı bulunmayan, öğrenme ve öğretme sürecinde yöntem, teknik, ders araç-gereçleri temin edilmeyen ve kullanılma gereksinimi duyulmayan bir öğretimin değerlendirilmesi mümkün olmayabilir (Hesapçioğlu, 2011, s. 115-117). Oysa öğretimde istenen çıktının elde edilmesi, gerekli şartların yerine getirilmesine, sürecin kontrol edilmesine, iyi

yönetilmesine ve değerlendirilmesine bağlıdır. Aksi takdirde tecrübe ve geleneksellik adı altında gelişigüzel öğretim sürecine hakim olacaktır. Rastgele uygulanan bir öğretim ise kontrol edilemeyen, yönetilemeyen, hedeflenen amaçların gerçekleştirilemediği, olumsuz sonuçları itibariyle boşa giden emek olabilir (Aydın, 2011, s. 15).

4.1.3. Programı uyguladığını belirten öğretmenler

Öğreticilerden bir kısmı Kur'an öğretimi programı henüz ortaya konmamışken öğretim faaliyetini geleneksel usullerle gerçekleştirdiklerini, ancak programın yürürlüğe konulmasından sonra programa uygun öğretim gerçekleştirdiklerini belirtmişlerdir.

Uygulamalarını Kur'an öğretimi programı çerçevesinde uyguladıklarını ifade eden bazı öğretici görüşleri aşağıdaki gibidir:

"...dersi vereceğim zaman ister büyük ister küçük olsun, elimde bir program olmazsa bu işi nasıl yürüteceğim. Boş-boşuna uğraşıyormuşum gibi olacak. Ben program uygulamaya konulmadan önce kendimce bir şeyler yapardım ama bir şeyleri hep eksik hissedirdim. Bu program dolayısı ile fark ettiğim eksiklikler için müracaat edeceğim yerler oluyor. İnternetten programı aradım ve indirdim. Böylece kendimi daha rahat hissettim" (O.G-2,Ö10). Program, planlı ve disiplinli bir şekilde işlendiğinde Diyanetin ve dolayısıyla kursiyerin öğretimden beklediği amaçların gerçekleşmesinde önemli bir araç olduğu görülmektedir. Ayrıca öğreticinin kişisel arayış ve uygulamalarla gayretli çalışmalarda bulunduğu söylenebilir.

Programı uyguladıklarını belirten öğretmenlerin ifadelerine bakarak bir hususa daha işaret etmek gerekir ki o da, öğretmenlerin programın ayrıntıları hakkında malumat sahibi oldukları hususudur. Aşağıdaki ifadeler Kur'an dersi dışındaki derslerin uygulamayı renklendirdiği, daha çekici hale getirdiği izlenimini vermektedir. Ayrıca programın derslerin işleniş sürecini düzene koyduğu belirtilmektedir. Bu fikrimizi teyit eden görüş şu şekildedir:

"...Müftülük bize camilerde ders yapan arkadaşlar olarak bu programı verdi. Program, gün gün saat saat hangi dersi hangi gün, nasıl işleyeceğim orada belirtilmiş. Yüzünden okuma, dini bilgiler, ahlak, siyer gibi derslerin ayrıntılarını verdi. Biz önceden birkaç sayfa Kur'an-ı Kerim okuyorduk. Bazı ayetlerin meallerini okuyorduk. Sonra bir konu açılıyordu mesela, Peygamberimizin hayatından, ailesinden, ashabından

örnekler veriyorduk, süslüyorduk. Ama son bir iki seneden beri daha düzenli ders işliyoruz” (OG2:11).

Programın uygulanması ile ilgili sorulan soruya verilen cevaplara genel olarak bakıldığında, öğretmenlerden bir kısmının, “*daha önceki yıllarda da yaptım*” ya da, “*sisteme girmeden Kur’an öğretiyordum*” derken, “program” ifadesini kullanmadıkları görülmektedir. Odak grup görüşme sürecinde bu tarz ifadelerin çoğunluğunun mesleki kıdem süresi 10 yıl üstünde olan görevlilerin cevapları olduğu dikkat çekmektedir. Söz konusu ifadelerden, öğretmenlerin yürüttükleri öğretim faaliyetlerinin tecrübi yöntemle yürütülen Kur’an öğretim faaliyeti olduğunu anlamak mümkündür. Bu ve benzeri ifadelerde bulunan öğretmenler, odak grup çalışması esnasında “program” çerçevesinde öğretim faaliyeti söz konusu olduğunda, programı savunan öğretmenlere karşı oldukça kayıtsız kaldıkları da gözlemlenmiştir.

Öğretmenlerden program çerçevesinde öğretim gerçekleştirenlerin, programın ortaya konulmasından önce ve sonrası için kullandıkları ifadelerde farklılık olduğu görülmektedir. Söz konusu öğretmenlerin öğretim faaliyetlerini ayırmak zorunda hissettiklerini şu ifadelerden anlaşılabilir:

“Program olmadığı zamanlarda da Kur’an öğretiyordum. Geçen senelerde programlı yapmaya başladık” (OG3:22), “Yirmi üç yıldır Kur’an öğretiminin içindeyim. Beş yıldır da programlı öğretim yapmaktayım” (OG3:26), “Program olmaksızın geçen yıllarda Kur’an öğretimi yaptım ama programlı olarak üç yıldır yapıyorum” (OG4:31).

Kur’an öğretiminde bir programa bağlı olarak uygulama yapmanın öğreticiye ne öğretmesi gerektiği konusunda rehberlik ettiğini ve öğreticiye zihinsel rahatlık verdiğini vurgulayan bir öğreticinin (OG3:16) ifadeleri şu şekildedir:

“Ben program uygulamaya konulmadan önce kendimce bir şeyler yapardım ama bir şeyleri hep eksik hissederdim. Bu program dolayısıyla fark ettiğim eksiklikler için müracaat edeceğim (kaynak kitap ya da rehber kitap, CD gibi) yerler oluyor”. Öğretici ifadelerinden de anlaşıldığı üzere, program çerçevesinde uygulama yapan öğretmenler “program” sözcüğünü özellikle kullanmışlardır. Daha sonraki sorulara verilen cevaplarda her iki uygulama şeklini ifade edenlerin tecrübi yöntemle Kur’an öğretimi yapanlardan ayrıldığı bu şekilde fark edilmektedir.

Program genel anlamda, öğrenene okul ve okul dışında planlanmış etkinlikler yoluyla sağlanan öğrenme yaşantıları düzeneği, şeklinde tanımlanabilir (Demirel, 2014, s. 4). Kur'an öğretimi programı ifadesinden, '*programlı bir öğretim*' kavramını anlamak mümkündür. Programlı öğretim ise, temelde öğretimin bireyselleştirilmesi ve hatanın en aza indirilmesi gibi iki önemli yenilik getirmektedir. "*Küçük adımlar, etkin katılım, başarı, anında düzeltme, öğrenmenin ilerlemesi ve bireysel hız*" gibi pekiştirme ilkeleri programlı öğretimin temelini oluşturur (Akyürek, 2013, s. 93; Aydın, 2014, s. 65). Eğitim programı, eğitim öğretim faaliyetinin en önemli bileşenidir ve iyi hazırlanmış bir program, nitelikli bir eğitim gerçekleştirmenin ön koşuludur (Aydın, 2010, s. 148).

DİB'in 2009 yılında hazırladığı Kur'an Öğretimi Programı rehberliğinde Kur'an öğretimi faaliyetinde bulunacak öğretmenlere, etkin ve nitelikli bir öğretim sağlamayı amaçladığı açıktır. Böyle olmakla beraber öğretici ifadeleri uygulamada programı gösterdiği hedef ve amaçlar bir tarafa programa rağmen geleneksel yöntemlerle Kur'an öğretimi yürüttükleri anlaşılmaktadır. Programı uygulamama nedenlerini birçok başlık altında ifade etmeleri yanında, kursiyer ihtiyacını önceleyen faaliyet gerçekleştirdiklerini düşünmektedirler. Oysa söz konusu öğretmenlerin programın amaçları doğrultusunda öğretim programını kısa, orta ve uzun vadeli hedefleri gerçekleştirecek şekilde planlamaları beklenir. Program incelendiğinde, belirlenen hedeflerin gerçekleşmesi yolunda, konuların dönem ve ders saatlerine göre belirlenmesi, kur sistemi ile yaş ve seviye farklılıkları konusunda öğretimde büyük kolaylıklar getirdiği görülmektedir. Ayrıca dönem sonunda öğretim faaliyetlerinin değerlendirmeye tabi tutulması halinde, uygulanan programın kazanımlarını gözlemlemek mümkündür.

Camilerde Kur'an Öğretimi Programı (CKÖP), Uygulama Esasları bölümü md. 10: "*Programda görev alan personelin rehberlik ve denetimi il/ilçe müftülüklerince yapılacak ve kurs faaliyetleri başarılı görülen personel ile yürütülecektir*", denilmektedir. Programın temel İlkeleri md.5 başlığı altında ise, "*Programda, sadece "Camilerde Kuran Öğretim Kurslarında Görev Alacak Öğreticiler Semineri"ne katılan ve bu hizmeti yapması uygun görülen personel görevlendirilecektir*" ifadesi ise uygulamada esnetilmiştir. Kur'an öğrenimi için on beş kursiyerin müracaat etmesi halinde isteyen görevli bu programı uygulayabilmektedir. Söz konusu maddelerden anlaşıldığı üzere, görev alan personelin rehberlik ve denetiminin il/ilçe müftülüklerince yapılması ve programın başarılı görülen personelle yürütülmesi istenmektedir. Öğretim

faaliyetlerinin uygulanmasında, programın verimli olabilmesi, hedeflenen başarının sağlanabilmesi için rehberlik ve denetim faaliyetlerinin gerekliliği belirtilmiştir.

4.2. Programın İçerik, Konu, Dil ve Anlatımı İle İlgili Öğretici Görüşleri

Bir programda düzenlenecek içerik, hedef davranışlarla tutarlı, çağdaş bilimsel, öğrencinin hazır bulunuşluk düzeyine uygun, somuttan soyuta ve basitten karmaşığa, kolaydan zora ve birbirinin önkoşulu, bilinenden bilinmeyene, kendi içinde mantıki bir tutarlığı olacak şekilde olmalıdır. Ayrıca içeriğin “soyutlama, düzey, şema, vardama, materyal örgütleme, alıştırma (soru), görsel düzen, değişik öğrenme-öğretme etkinlikleri ve içerik” ilkeleriyle uyumlu olması beklenir. Bu ölçütler içerisinde içerik, hedef davranışlara göre düzenlenmelidir. Yıl içerisinde yayılmış olan hedef bir içerikle (muhtevayla) kenetli olduğundan, hedef, içerikte hangi konular olacağını belirler (Sönmez, 2012, s. 130). Programın içerik boyutu ile öğrenilecek konuların düzenlenmesi söz konusudur. İçerik seçimiyle ilgilenenler, toplumsal fayda, bireysel fayda, öğrenme –öğretme ve bilgi bünyesinde muhtevanın işgal ettiği yeri ve bu ölçütlere yenilerinin ilave edilebileceğini göz önünde bulundururlar (Demirel, 2014, s. 122). Dil, düşünce, duygu ve isteklerin bir toplumda ses ve anlam yönünden ortak olan öğeler ve kurallardan yararlanılarak başkalarına aktarılmasını sağlayan çok yönlü, çok gelişmiş bir dizgedir (Aksan, 2003, s. 55). Anlatımı ve anlaşmayı sağlayan canlı bir iletişim aracı olarak dil, öğretim programının dili, öğrencinin kültür dünyasına hitap edebilecek sadelik ve akıcılıkta olan ifade tarzıdır denilebilir. Anlatım, anlatmak işi, bir duyguyu, bir düşünceyi, bir konuyu söz veya yazı ile bildirme, ifade biçiminde açıklanmaktadır (Url⁶).

Kur’an öğretim programı hedefleri incelendiğinde, her yaştan kursiyerin dini vecibelerini yerine getirebilecek, Kur’an-ı Kerimi yüzünden tecvitle okuyabilecek, mealini okuma, namaz ibadetlerinde ezberden okuyacağı sûre ve duaları öğrenmeleri bir yıl içerisinde dağıtıldığı görülmektedir.

Kur’an öğretimi uygulayan öğretmenlere, “*Kur’an öğretimi programını (içerik, konu, dil ve anlatım tarzı vb. yönlerden) yeteri kadar anlaşılır buluyor musunuz? Varsa anlaşılmayan yönleri nelerdir?*” Sorusu yöneltilmiştir.

Programın içerik, konu ve dilinin anlaşılabilirliğinin ortaya konulmaya çalışıldığı soruya katılımcılardan 24 kişi (%70.58) görüş belirtmiştir. Örneklemimizdeki 10 öğretici (%29.41) konuyla ilgili cevap vermekten kaçınmışlardır. Cevap vermek

istemeyen öğretmenlerin bu konuda isteksiz olmaları, program hakkında yeterli bilgiye sahip olmamalarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Görüş belirten 13 öğretici (% 38.23) Kur'an öğretimi programının içeriği, konusu, dil ve anlatımını hakkında anlaşılabilir bulduklarını ifade etmişlerdir. Öğreticilerin sorulan soruya, program bilgisine sahip olarak değil, uygulama hususundaki düşüncelerini belirterek cevap verdikleri dikkat çekmiştir. Öğreticiler içerisinde 11 öğretici (% 32.35) ise programı anlaşılır ve kolaylıkla uygulanabilir bulduklarını belirtmişlerdir.

Tablo 5. Programda İçerik, Konu, Dil Ve Anlatım İle İlgili Öğretici Görüşleri

Programda içerik, konu, dil, anlatım	Programın içerik/konu, dil ve anlatımı karmaşık ve anlaşılabilir bulanlar	Programı anlaşılabilir bulduklarını ancak anlamak için çaba sarf ettiklerini belirtenler
		Dil ve anlatımdan önce uygulamayı öncelikli ve önemli bulduğunu belirtenler
		Anlam ve içerikle değil Kur'an okutabilmeyi amaçladığını belirtenler
		Programın içeriğini dikkate almaktan çok, kursiyerlerin isteklerini yerine getirmeyi önceliklediklerini belirtenler
	Programı içerik/konu, dil ve anlatım olarak ve yeterli anlaşılır bulanlar	Program yeteri kadar açık hazırlanmış Program anlaşılır, anlaşılmayacak tarafı yok şeklinde görüş belirtenler

4.2.1. Programın içerik/konu, dil ve anlatımını karmaşık ve anlaşılabilir bulan öğretici görüşleri

Programın içerik, dil ve anlatımının söz konusu olan bu başlık altında öğretmenlerin, dersleri kursiyer taleplerini önceleyen bir tercihle uyguladıkları anlaşılabilir. Bu tercih nedenlerini ise programı anlaşılabilir bulmalarına bağlayarak açıklamaktadırlar.

Öğreticilerin, "programın dili" ifadesinden öğretilen konulara ait kavramları anladıkları anlaşılabilir. Örneğin, bir tecvit kuralına ait terimi öğretmekte başarısız olduklarını ifade etmişlerdir. 'İzhar' ya da 'İhfa'yı terim anlamları dışında ifadelerle ancak öğretebildiklerini ifade etmişlerdir. "*Pratikte yaptırıyoruz ama kuralların*

tanımını falan öğrenemiyorlar. İhfa, izhar gibi tecvit terimlerini ve isimlerini öğrenmek istemiyorlar” (OG4:34).

Öğreticiler, *Kur’an öğretimi programını yeteri kadar anlaşılır buluyor musunuz? Varsa anlaşılmayan yönleri nerelerdir?* Sorusuna programın anlaşılmasından çok, programı uygulamama nedenleri üzerinde farklı görüşler belirtmişlerdir. Belirtilen bu ifadeler, öğretmenlerin çoğunlukla kursiyerlerin ihtiyaç belirttikleri doğrultuda öğretim yürüttükleri şeklindeki esnek cevapları söz konusu programı yeteri kadar bilmediklerini akla getirmektedir.

Bir öğretici : *“Program bana göre anlaşılır ama kursiyere biz programdaki gibi anlatmıyoruz. Yani ‘zamir’, örneğin adam zamiri bilmez. Tabî medler, vb. terim ve kavramları öğrenmeleri zor. Mesela ben tecvitte çok önemli gördüğüm belli başlı tecvit kurallarının fotokopisini çektirip dağıtıyorum, ‘hocam çok karışık, ben bunları öğrenemem, ne yapacağım ben bunları’ deyip öğrenmeyi bırakacak oluyor. Bununla beraber (يمنو) harfleriyle birlikte kuralı anlatıyorum ama bunu idğam-ı maal ğunne şeklinde öğrenmiyor. Sadece uygulamasını öğreniyor. Terim ve kavramları öğrenmeleri zor. Programdaki anlatım zor, biz seviyeye düşerek anlatıyoruz. Ona nasıl kolaysa o şekle getiriyoruz” (OG4:33).*

“Aslında program karışık, biz tabi kafa yorarak anlıyoruz ama... Buna rağmen programı uzatarak veya kısaltarak dersleri işliyoruz. Özellikle Kur’an okuma bilen kursiyerler bizden sadece tecvitli ve düzgün bir okuyuş için rehberlik etmemizi istiyor.” (OG1:2). Öğretici programı anlamakta zorlandığını belirtmekle beraber, derse katılan kursiyerlerin Kur’an’ı yüzünden okuyabilen, ancak ikinci kur bir okuyuş düzeyine çıkmak (tecvitli ve daha düzgün okuyuşa sahip olmak) istediğini, öğretimin bu talep doğrultusunda gerçekleştiğini ifade etmektedir. Bu seviyedeki bilgilerin ise, kendi birikim ve tecrübesiyle karşıladığını programın takip edilmesine ihtiyaç duyulmadığını belirtmektedir.

Programı karışık bulan öğretici, *“programı uzatarak veya kısaltarak sadece tecvitli ve düzgün bir okuyuş”* hedeflediklerini belirtmekle aslında programı sadece Kur’an dersinden ibaret saydığı (bildiği) düşüncesini doğrulamaktadır. Ayrıca Kur’an alfabesini öğretmek ve yüzünden okuma becerisi olanlara da kursiyerin ihtiyaç olarak

belirttikleri tecvit bilgisine dair bazı kuralların uygulamasını gerçekleştirmekle yetindikleri anlaşılmaktadır.

“Programa bakmaya fırsat olmuyor. Onu ancak defter yazarken görebiliyoruz. Bundan başka zaten kimi yeni başlamış, kimi tecvit öğrenecek, kimi uygulama aşamasında, kimi ezber yapacak. Bir grup olsun ki, program uygulansın” (OG2:8). Programın salt defter kaydı sırasında fark edilmesi, öğreticinin ilgisizliği yanında uygulamada karşılaştığı problemleri çözmek yerine hakkında bilgisi olmayan programı yeterli görmemesi Kur’an öğretimi uygulamasının sıkıntılarını ortaya koyan ifadeler olarak değerlendirilebilir. Kur’an öğretimine hizmet edecek programın titizlikle hazırlanması, planlanması öğretimde hedeflerin gerçekleştirilmesinde tek başına yeterli gözükmemektedir. Uygulayıcıların da hazırlanan programın uygulanmasına hizmet edecek nitelikleri haiz olmasının yanında programın hedef ve amaçlarını gerçekleştirmekte istekli olmaları öğretimin verimliliği açısından önemli ve zorunludur.

4.2.2. Programı içerik/konu, dil ve anlatım olarak ve yeterli anlaşılır bulan öğretici görüşleri

“Programın dilini anlaşılır buluyor musunuz?” sorusuna, öğreticiler konuların kursiyerlerin seviyelerinin üstünde olmasına rağmen, seviyeye göre uyarlayarak dersleri yürüttüklerini belirtmektedirler. Bu bağlamda öğretici görüşlerinden bir tanesi şu şekildedir: *“Emekli olan çok kimse var. Bunlardan bazıları okuma yazmayı da çok sonradan öğrenmişler. Buna rağmen program dahilinde uzatma ve kısaltmalar yaparak dersi işlemeye çalışıyoruz”* (OG1:2). Programın anlaşılır olması ile “uzatma ve kısaltma” yaparak uygulama yapıldığı şeklindeki ifade, gerekli yerlerde açıklama yapma veya bazı noktaları özet geçme şeklindeki ifade kursiyerin öğrenmiş olduğu konuların daha hızlı geçildiği, öğrenilmeyene daha fazla zaman ayrılabilirdiği ve böylece konuların içeriğinin kursiyerin hazırbulunuşluk durumuna göre düzenlendiği şeklinde değerlendirilebilir.

Öğretim programını anlaşılır bulanlar; *“güzel, anlaşılır, anlaşılmayacak bir tarafı yok bana göre anlaşılır ama derse katılanlara biz programdaki gibi anlatmıyoruz”* (OG4:33), *“pratikte yaptırıyoruz ama tanımını falan öğrenemiyorlar/öğrenmek istemiyorlar”*(OG4:34). Kursiyerlerin öğrenme seviyelerine uygun öğretim yapıldığı belirtilen bu görüşlerden anlaşılan, öğretilen okuyuş

kurallarının neden ve niçinleri dışarıda bırakılarak ezbere yerleştirilen bir okuma becerisi hedeflenmekte ve uygulanmaktadır. Öğreticiye göre kursiyerler okuma yazma konusunda eksiktirler. Genel anlamda okuma alışkanlığının dolayısıyla kültürel birikimlerin zayıf olması, kursiyerlerin yeni kavramaları ve bilgileri öğrenmelerinin güçlüğünü göstermektedir.

Yöneltelen soru ile ilgili bazı öğretmenler işlenen derste içerik ve konunun anlaşılabilirliğinden çok planlanan süreyi nasıl dolduracağından bahsetmektedir: *“Ben dersi vereceğim zaman ister büyük ister küçük olsun, elimde bir program olmazsa ne işleyeceğim, bu işi nasıl yürüteceğim? Boş-boşuna uğraşıyormuşum gibi olacak.”* (OG2:11). Benzer şekilde aşağıdaki öğretici de ifadesinde içerik ve konuya, “planlanan süreye riayet etmek” anlamı yüklediği anlaşılmaktadır. Söz konusu öğretici ifadesi şu şekildedir: *“Programda gün gün saat saat hangi dersi hangi gün, nasıl işleyeceğim orada belirtilmiş”* (OG2:12). Bir başka öğreticinin içerik ve konu ile ilgili ifadesi ise şu şekildedir: *“Kursiyer, hiç değilse o zamana kadar şunları öğrenmeliyim diyor. Program rehaveti önüyor. Hem öğretici (ben mesela), hem kursiyer disipline giriyor”* (OG3:22). Kur’an öğretimi programının planlanan süre, konu ve içeriğe uygulanması halinde etkin ve verimli bir öğretim yürütüleceğinin ip uçlarını veren bu ifade, sadece kursiyer değil öğreticinin de pozitif etkileneceği anlaşılmaktadır.

Öğreticilerden iki kişi (Ö6,Ö7), uyguladıkları program dahilinde imam-hatip lisesi ve ilahiyat ön lisans öğrencileri ile, imam-hatiplik sınavına girecek adaylara alan bilgisi derslerinde yardımcı olduklarını belirtmişlerdir; *“ilahiyat ön lisans ve imam-hatip lisesi öğrencilerinden meslek derslerinden özellikle Arapça ve Kur’an-ı kerim derslerinden başarılı olamayan öğrencilerle ders yapıyoruz”(OG1:6), “kursiyerlerimizde normal cemaatimiz dışında imamlık sınavlarına girecek gençlerimiz de var”(OG2:7)*. Bu ifadelerden programın içeriğinin uygulamada çok dikkate alınmadığı, hedef kitlenin ihtiyaç ve beklentileri doğrultusunda uygulama yapıldığı anlaşılmaktadır.

4.3. Programın Yaygın Din Eğitime Katkıları

Bu başlık altında öğretmenlere, *Programın işe koşulmasında/uygulanmasında siz öğretmenlere biçilen rol ve yüklenen sorumluluklar hakkında neler söylemek istersiniz?* Sorusu yöneltilmiştir. Programın işe koşulmasında/kullanımında öğretmenlere biçilen rol

ve yüklenen sorumluluklar hakkında öğretici görüşlerini belirlemek amacıyla yöneltilen bu soruya 24 (%70.58) öğretici cevap vermiştir. Diğer yaklaşık 1/3 ünün cevap vermekten kaçındıkları görülmüştür. Elde edilen verilerle belirlenen temalar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 6. Programın yaygın din eğitimine katkıları

Programın yaygın din eğitimine katkıları	Sorumluluk bilinci ve manevi haz	Programın öğreticiye sorumluluk bilinci ve psikolojik rahatlık verdiği belirtenler
		Kursiyerin Kur'an öğrenmekten duyduğu mutluluğun öğreticiye büyük haz verdiği belirtenler
	Öğreticiye Göre Programı Farklı Yaş Gruplarına Uygulama Becerileri	Programın öğreticiye genç ve yetişkin eğitim-öğretimi konusunda yöntem ve teknik becerisi kazandırdığını belirtenler
		Programın öğreticiye sınıf yönetimi ve iletişim becerisi kazandırdığını belirtenler
		Programın öğretmenlere, kursiyerlerin öğrenim gereksinimlerini tespit ederek, öğretimin içeriğini kursiyer ihtiyaç ve beklentisine göre düzenleme becerisi kazandırdığını belirtenler
		Program, kursiyerlere eski/önceki bilgileri üzerine yenilerini inşa becerisi kazandırmaktadır, görüşünü belirtenler
	Müftülüklerin öğretim sürecindeki rolü ve uygulamada disiplin/ciddiyet	Öğreticiler, program dolayısıyla, DİB ve müftülüğün destek/rehberlik ve denetiminin öğretimi her boyutta pozitif etkilediğini belirtmektedir
		Öğreticiler program dolayısıyla, Kur'an öğretiminin disiplinli bir şekilde uygulandığını belirtmektedir
		Öğreticiler programın kursiyeri cesaretlendirmede etkili olduğunu belirtmektedirler
		Öğreticiler program dolayısıyla hazırlık yaptıklarını belirtmektedirler
	Öğreticiler programdaki hedeflerin kendilerini planlı hareket etmeye sevk ettiğini belirtmektedirler	
Öğreticiye göre ek ders ücreti ödenmesinin programı uygulamaya katkıları	Program öğretmenleri ek ders ücreti nedeniyle aktifleştirmektedir	

Programın öğretmenlere yüklediği rol ve sorumlulukla ilgili belirtilen görüşleri şu temalar altında toplamak mümkündür: Öğreticilerden 15 (%44.11) kişi Kur'an öğretimi sürecinde ve sonunda kursiyerden aldıkları olumlu dönütlere bağlı olarak büyük mutluluk yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bu çerçevede, öğretmenler (imam-hatip ve müezzin kayımlar), görevli buldukları mahalde dini hayatın gereği olan faaliyetlerin

yerine getirilmesi hususunda ihtiyaç duyulan alanda hizmet verdiklerini çeşitli örneklerle dile getirmişlerdir. Bu ifadelerden öğreticilerin, inanç esaslarının, ibadet ve muamelatla ilgili bilgilerin öğretilmesinde ve günlük hayata uygulanmasında yardımcı oldukları anlaşılmaktadır (Buyrukçu, 2011, s. 260). Öğreticilerin yerine getirdikleri görevler arasında kursiyerleri (cemaati) en çok mutlu eden faaliyetin Kur'an öğretimi programı uygulaması olduğu anlaşılmaktadır. Kursiyerler gibi öğreticinin de en çok haz duyduğu alanın Kur'an öğretimi olduğu vurgulanmaktadır. Bu bağlamda programı planlı bir şekilde uygulayan görevlilerin ifadelerinden, DİB'in beklenti ve hedefleri doğrultusunda görevlileri aktive ettiği ve öğreticide sorumluluklarını yerine getirme rahatlığı sağladığı söylenebilir.

4.3.1. Sorumluluk Bilinci Ve Manevi Haz

Öğreticiler, Kur'an öğretimi programı uygulamaları neticesinde kursiyerlerden gelen pozitif tepkilerden büyük mutluluk duyduklarını, buna paralel olarak bir sorumluluğu yerine getirmenin verdiği manevi rahatlığı yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Konu ile ilgili bazı öğretici görüşleri şunlardır:

“Manevi yönden sorumluluğumuzu yerine getirme hazzı veriyor bize. O hazzı duyduğumuz için güzel oluyor. Ku'an dersi yapmadığım zaman bir boşluk hissediyorum” (OG1:4). Programın her şeyden önce, hedeflendiği gibi öğreticiyi (imam-hatip ve müezzin kayyım) aktifleştirdiğini söylemek mümkündür. Öğreticinin bu tür faaliyetlerde bulunmadığı zaman yaptığı hizmeti yeterli bulmadığını itiraf etmesi bu uygulamanın varlığının ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

“Kur'an öğrenen bir kişinin eşinin vefatı üzerine onun için hatimler ve yasin okumasından duyduğu sevinç benim için çok önemli olmuştur.”(OG3:16).

“Programdan yana, cemaatimiz bize karşı sadece Kur'an-ı Kerim öğretmemizden dolayı büyük bir saygı ve muhabbet duyuyor” (OG4:30). Cemaat ve görevli arasındaki ilişkilerin canlanması, yakın temas sağlanarak cemaat ve görevli muhabbetinin derinleşmesini sağlayan bu programın diğer görevlileri de teşvik edebilir. Çünkü bu görüş esasen programın öncelikli hedeflerinden biri olan öğreticileri program dolayısıyla görevlerinin her alanında aktif ve etkin kılmaktır. Şu ifade bu amaç konusunda olumlu bir sonuç olarak algılanabilir: *“Programlı Kur'an dersi uygulamada*

her şeyden önce vicdanî rahatlık var. Eğer DİB bu programı hazırlamamış olmasaydı, ben eminim bu gün ulaştığımız/ulaşabileceğimiz insan sayısı az olacaktı.” (OG3:17).

Başka bir görüşte halkın bu programa dolayısıyla Kur'an öğrenme isteğini ve programa karşı teveccühünü göstermektedir ki şu örnek bu anlamda önemlidir: *“Bu güne kadar kaldırdığımız namazlar gözlerinde yok, başka hizmetleri görmüyorlar, ama Kur'an öğrendiği zaman “hocam bana bu yaştan sonra bir altın madalya taktın, ” diyor. Çok seviniyor.” (OG4:34).* Görüldüğü gibi, namaz kılmak ve diğer ibadetlerle ilgili ritüeller Kur'an öğrenme faaliyeti ile kıyaslandığında kursiyer tarafından daha anlamlı bulunmaktadır. Diğer yandan kursiyerin gözünde, öğreticinin (imam-hatibin) diğer yaptığı hizmetlerden daha önemli bir yeri olduğu anlaşılan Kur'an öğretimi hizmeti diğer tüm hizmetleri gölgeleyebilmektedir.

Din hizmeti görevlisinin üstlenmiş olduğu misyon gereği, yaptığı din eğitimi faaliyetlerinden mutluluk duyması tabiidir. Bu mutluluğu yaşamak sadece din hizmeti yürütenler için değil, inandığı dinin gereklerini başkalarına ulaştıran her bir kimse için de benzer hazların yaşanabileceği söylenebilir. Çünkü Müslüman öğrenmeyi ve öğretmeyi ibadet bilir. İbadet şuuruyla yapılan bu faaliyetin ibadet hazzı vermesi beklenen bir yaşantıdır. Öğretici ifadeleri dikkate alındığında, DİB in uygulamaya koymuş olduğu program öğreticinin Kur'an öğrenmek isteyenlere ulaşmasına zemin hazırlamış, kursiyer sayısının artmasına katkıda bulunmuştur denilebilir. Kursiyerlerin kendi katılımları dışındaki insanları da Kur'an okumaya teşvik ediyor olmaları programı canlandırmıştır. Asıl maksat bu olmamakla beraber, Kur'an öğrenmenin sonucu olarak kursiyerin sadece vefat eden yakınlarına Kur'an okumasından kaynaklanan mutluluğu yansıtmak suretiyle öğreticiye manevi hazlar yaşatmakta ve mutlu etmekte olduğu görülmektedir.

4.3.2. Farklı Yaş Grupları ve Programı Uygulama Becerileri

Camilerde Kur'an Öğretimi Programında, DİB'in bu program dolayısıyla din görevlilerinin yaygın din eğitimi hizmetlerinde aktif rol almalarının hedeflendiği belirtilmektedir. Programın temel ilkeleri kısmında (CKÖP,2010, s. 4), *“Kursiyerlerin gündelik hayatlarında özellikle ibadetlerini yerine getirirken ihtiyaç duyacakları temel dini bilgileri edinmeleri ve bu bilgileri anlamlandırabilmeleri öngörülmüştür”* ifadesinden, kursiyerin bu bilgileri davranışa dönüştürmesinin hedeflendiği

anlaşılmaktadır. Söz konusu hedeflerin gerçekleşmesi öğreticinin gözetiminde ve uygulamaya dönük öğretimi gerçekleştirilmesiyle mümkün olabilir. Öğreticinin bu hedefi gerçekleştirme hususunda yüklenmiş olduğu sorumluluk, genç ve yetişkin eğitimi özelliklerinin yanı sıra, özel öğretim yöntem ve teknikleri konusunda bilgi ve becerilere sahip olmasını gerektirir. Günümüzde, genç cemaat konusunda geleceğe yönelik ümitli görüntülere tanıklık etsek de, cami görevlilerinin en çok muhatap olduğu kesim yetişkinlerdir. Öğretici ifadelerinden anlaşıldığı üzere Kur'an öğretimine katılan kursiyerler ağırlıklı olarak yetişkinlerden ve yaşlılardan oluşmaktadır. Dolayısıyla yetişkinleri ve yaşlıları tanımadan, onların öğrenme yetenekleri ile ilgili özelliklerini bilmeden gerçekleştirilecek Kur'an öğretimi faaliyeti hedeflenen başarıyı getirmeyebilir.

Bu nedenle yetişkinlere Kur'an öğretimi programı uygulamak durumunda olan görevlilerin, genç, yetişkin ve yaşlılık dönemi genel özellikleri, söz konusu dönemlere ait din eğitimi ilkeleri hususunda bilgi ve beceri sahibi olmaları beklenir. Keyifli (2014, s. 363), yetişkinlerin öğrenme özelliklerini şu şekilde sıralamıştır:

1. Yetişkinlerin öğrenme hızları ve süreleri birbirinden farklıdır.
2. Öğrenme ortamlarını etkileyen fiziksel ve psikolojik çevre önemlidir.
3. Öğretim sürecinde yaşanmışlıkların sonucu olan tecrübeler önemlidir.
4. Yetişkin öğrenmeleri ihtiyaç odaklıdır.
5. Yetişkin öğrenmeleri somut ve pragmatiktir.
6. Yetişkin öğrenmeleri sorun çözücü ve sorumlulukları yerine getirmede rehberlik edicidir.
7. Bunlara ilave olarak Köylü'nün (2000, s. 169-170) yetişkin öğretiminde "zaman alıcılık" hususuna dikkat çektiğini söylemek durumundayız.

Kur'an öğretimi programı uygulanmasında yaş farklılıkları ile ilgili öğretimi etkileyen olumlu ve olumsuz durumları öğreticilerden bazıları şu şekilde ifade etmişlerdir: Araştırmaya katılan öğreticilerin bir kısmı (Ö10, Ö12, Ö13, Ö25, Ö28) (yetişkin kursiyerler ağırlıkta olmakla beraber az da olsa genç kursiyerleri bulunduğu

öğreticiler tarafından belirtilmiştir) genç kursiyerleri uyumlu, aktif ve gayretli bulmaktadırlar. Diğer bir kısmı ise (Ö9, Ö11, Ö15, Ö16, Ö17, Ö18, Ö23, Ö26, Ö27) genç ve yaşlı kursiyerlerin aynı ortamı paylaşımlarını uygulama sürecinde karşılaştıkları problemlerden biri olarak ifade etmişlerdir. Konu ile ilgili öğretici görüşlerini iki başlık altında değerlendirmek mümkündür:

4.3.2.1. Öğreticiye Göre Farklı Yaş Gruplarındaki Kursiyerlerin Öğretim Ortamına Katkıları

Kur'an öğretim programı kursiyerleri eğitimleri ve yaşları farklılık gösteren bireylerden oluşmaktadır. Bu farklılık genel kültür anlamında olduğu gibi Kur'an okuma becerisi anlamında da söz konusudur. Bazen genç yaşta olanlar ileri yaştakilerden/yetişkinlerden Kur'an okuma, tecvit uygulama konusunda daha ileri seviyede olabilmektedir. Bunun aksi de olabileceği gibi dini bilgi seviyesi oldukça iyi olan bir başkası okuma konusunda yeni olabilmektedir. Böyle farklı gruptan oluşan kursiyer ortamını kurlara ayırmak uygun olabilir. Öğretici kursiyer sayısı ve seviyesine göre gruplandırmak yerine birbirlerinden yararlanmalarını hedefleyerek karma bir grupta da uygulama yapabilmektedir. Bu şekilde uygulama yaptıklarını belirten öğretmenlerden birisi şu ifadelerde bulunmuştur:

“Yetişkinler gençleri zamanında öğrenmeleri yönünde teşvik ediyorlar. Motive edici şeyler söylüyorlar. Avantajı bu. Dezavantajı yok denecek kadar, o da ne mesela, bu zaman kadar gördüğüm, yaşlı amcalar biraz yavaş olduğu için, gençler de dersimiz biraz geç bitiyor gibi bir davranış sergiliyorlar. Ama bunu bir sorun olarak söylemediler, bu benim izlenimlerim” (OG2:10).

Görüldüğü gibi yaşlı kursiyerler bazen daha genç olanlara zamanı değerlendirme hususunda tavsiyelerde bulunmaktadırlar. Ayrıca gençlerin gayretleri de yetişkinlere ilham olabilmektedir. Bu ve benzeri durumları öğretici kursiyerlerin bireysel özelliklerini öğretimde fırsata dönüştürebilmelidir.

4.3.2.2. Öğreticiye Göre Farklı Yaş Gruplarının Öğretim Ortamlarına Olumsuz Etkileri

Farklı yaş gruplarının katılımından kaynaklanan problemleri ve çözüm faaliyetlerini ifade eden öğretmenler, uygulamalarını şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Bende öğrenci çok olduğu için iki sınıfa ayırıyorum. Akşamla yatsı arası gençlere, yatsıdan sonra da yetişkinlere ders yapıyorum. Bu büyüklerle küçüklerin karma olduğu bir ders uygulamasını geçmişte yaptım. O zaman küçüklerin abdest alırken ve sair uygulamalarda büyüklerle güldüklerini ve büyüklerin bundan rencide olduklarını, bazen çatışma yaşadıklarını bazen da büyüklerin başka bahaneler üreterek dersi terk ettiklerine şahit oldum” (OG2:11).

“Kur’an derslerine gelenler genellikle emekli kişiler. Aralarında ortaokul, lise çağındaki olan gençler de var. Ama biz onlarla ayrı ayrı zamanlarda ders yapıyoruz. Çünkü yaşlılar ağır hareket ediyor, gençler ise hızlı. Aralarında sürtüşme yaşanmaması için biz ayırıyoruz. Ayrıca çocuklar bazen yaramazlık yapabiliyor. Yaşlılar bu yaramazlıkları hoşgörüsüyle karşılayamayabiliyor, onlara kızabiliyor” (OG2: 12).

Öğreticilerin belirttikleri ifadelerden de anlaşıldığı üzere kursiyerler arasındaki yaş farklılıklarından kaynaklanan problemi çözmek için ilk başvuru yöntemi ayrı gruplar oluşturmaktır. Bu ayrı gruplardan maksat, ayrı zaman dilimlerinde uygulanan öğretim faaliyetleridir. Bu bağlamda kur sisteminden yararlanarak ortamda ayrı gruplar oluşturmak suretiyle öğretim gerçekleştirerek farklı yaş gruplarının olumsuz sürtüşmelerini engellemektedirler. Bununla beraber öğretmenlerin kur sisteminden yeterince yararlandıkları söylenemez. Yaş farklılıkları problemini kur sistemi ile çözümlenmenin çoğu öğretici tarafından kabul görmediği anlaşılmaktadır.

4.3.3. Müftülüklerin öğretim sürecindeki rolü ve uygulamada disiplin/ciddiyet

Öğreticilere programın öğretime sağladığı katkılardan birisi, sorumluluk ve disiplin temasıdır. Bu başlık altında müftülüklerin rehberlik ve illegal gruplara karşı personele verdiği kurumsal destek de öne çıkan hususlardan birisi olmuştur. Araştırmaya katılan 15 öğretici (% 44.11) öğretici programı disiplin ve öğretimde ciddiyeti sağlayan bir unsur olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca öğretmenler, disiplinli bir şekilde sunulan öğretim programının, bir görevi usulünce yerine getirmenin ruhsal

rahatlığını/huzurunu yaşattığını belirtmişlerdir. Program dolayısıyla öğretmenler, bir öğretim yılı içerisinde nelerin öğretime konu edileceği hakkında bilgi sahibi olduklarını ifade etmişlerdir. Bu görüşleri teyit eden bazı öğretici görüşleri aşağıda sunulmuştur:

“Programın uygulanması dersi daha disiplinli hale getiriyor. Önceleri bu dersleri bir işimiz olsa veya derse gelen kursiyer sayısında bir eksiklik olsa o gün ders yapmayabiliyorduk. Ancak şimdi aynı gevşekliği yapamıyoruz ”(OG1:5). Camilerde gönüllülük esasına dayanan bir şekilde yapılan Kur’an derslerinde kursiyer veya öğretici mazereti ile ertelenebilmekte ya da tamamen iptal edilebilmekteyken, resmi bir statüde işlenen dersler için aynı şeyleri söylemek mümkün değil. Bu anlamda programın öğreticiyi bağlayıcılığından söz edilebilir. Bu bağlayıcılıkla kalmayıp, program dersin yıl içerisindeki süreci de disiplin ettiği ifade edilmektedir. *“Program olduğu zaman bir yıl içerisinde ne verilmesi gerektiğini görebiliyor insan. O programı gördükten sonra diyor ki, gayret gösterip daha fazlasını vereyim.” (OG1:2).* Burada belirtilen görüşle programın öğretim dönemine katkısının disiplinle ilgisi olduğu vurgulanmaktadır.

“Belirli konuları plan, program dahilinde takip etmeyi gerektiriyor. İnsanların (kursiyerlerin) bir disiplin içerisinde programa katılmalarını teşvik ediyor. İnsanlar da bu işin resmi olarak yapıldığının bilincinde olunca, bir rahat davranış sergiliyorlar. Mesela program öncesi resmi olmayan birkaç kişinin bir araya gelmesiyle uygulanan derslerde diğerlerinin “ya ne yapıyorsunuz siz böyle camide?” gibi sorularından dahi rahatsız oluyorlardı. Şimdi program sürecinde bu tedirginlik söz konusu değil. Öğretim ortamında psikolojik bir rahatlıktan söz edilebilir” (OG3:18).

İllegal gruplar, din kisvesi altında kendi ideolojilerini yayacak güvenli yuvalar edinirken dini mekânları da kullanmayı ihmal etmemişlerdir. Camiler de kullanılan bu mekânlardan biridir. Öğreticinin söz konusu ettiği durum bu grupların yoğun bulunduğu görev yerlerinden birisidir. Devletin bu çeşit yapılanmalarla çeşitli şekillerde mücadelesi sürmektedir. Uygulanan tedbirlerle söz konusu grupları sindirmekle beraber, halkın bu gruplar tarafından çeşitli baskılarla tedirgin edildiği bilinmektedir. Bu dönemlere ait yaşanmışlıklar cemaatin bilinçaltına işlenen çekingenlik, mabette huzur içerisinde ibadetlerini yapamama, dini vecibeleri öğrenememe gibi korku ve çekinceli davranışlar kazanmalarına neden olmuştur. Söz konusu bu program toplumda oluşan tedirginliği yok edici, isteklilere dini bilgileri rahatça öğrenebilmeleri ve dini sorumluluklarını yerine getirmede huzurlu bir ortam oluşturmada katkı sağlamıştır. Bu

bağlamda programın, kursiyerin ya da cemaatin hiçbir şekilde dışlanmadan, zan altında kalmadan ibadet zamanları dışında da cami ve Kur'an kursu dersliklerini eğitim öğretim maksatlı kullanmaları nedeniyle önemli sonuçlara ulaştığı söylenebilir.

4.3.4. Öğreticiye Göre Ek Ders Ücreti Ödenmesinin Programı Uygulamaya Katkıları

Programın işe koşulmasında öğreticiye yüklenen sorumlulukla ilgili öğretici cevaplarından öne çıkan bir diğer tema, programı uygulayanlara ödenen ders ücreti meselesidir. Bu konuda 9 öğretici (%26.47) görüş belirtmiştir. Öğreticiler, bu kapsamda sadece kendilerine yüklenen sorumlulukla ilgili fikirlerini beyan etmemiş, bununla birlikte diğer sorularda da sıklıkla derslerin ücretlendirilmesinin öğreticiyi pozitif etkilediğini/etkileyeceğini ifade etmişlerdir. Bu ifadelerden hareketle, programın uygulayıcılarına ek ders ücreti ödenmesi, Kur'an öğretimi faaliyetinde öğreticiyi aktifleştirdiği, disipline ettiği, alınan ücreti hak etmenin üstünde bir fedakârlık göstermeye katkısı olduğu söylenebilir. Çünkü derslerin ücretlendirilmesinin, programı uygulamayı teşvik ettiği ısrarla vurgulanmıştır. Bu konudaki öğretici görüşlerinden bazıları şu şekildedir:

“Bu programın bize yüklediği sorumluluk, ek ders ücreti vermesidir. Maddi karşılığını gördüğümüz bir işi daha disiplinli, planlı, saati saatine yapmaya sevk ediyor. Helal ettirmeye çalışıyoruz” (OG3:18). Burada alınan ücretin helal hale gelmesi için sorumlulukların yerine getirilmesi bilinci üstüne vurgu yapılmaktadır. Bu durum bir taraftan ahlaki bir sorun olarak ortaya çıksa da, yapılan işin dini boyutuna temas etmeden motivasyonel bakımdan ek ders ücretinin uygulamaya etkisini göstermesi bakımından önemlidir. *“Geçmişte böyle bir program yok idi, ama biz yine Kur'an öğretiyorduk. Tabi bir de şimdi işin maddi boyutu var. Bu ek ders ücreti bizi isteklendiriyor, teşvik edici oluyor”* (OG4: 31). Benzer şekilde *“işimi iyi yapıyorum ve aldığım parayı hak ediyorum”* (OG4: 32) şeklinde ifadeler de mevcuttur. Hatta aynı öğretici ders ücreti alınmasının kendilerine profesyonellik getirdiği, bunun da kursiyerlere dönüşünün olumlu olduğunu söylemiştir. Bu arada Kur'an öğretimi programını derslerini ücretlendirmeden yaptığını ifade edenlere de rastlanmıştır (OG1:5).

Öğretici görüşlerinin yer aldığı yukarıdaki ifadelerden, programın uygulanması için ek ders ücreti tahakkuk ettirilmesinin, programın hazırlık aşamasından uygulama süreci sonlandırılmaya kadar önemi hissedilen bir unsur olduğu anlaşılmaktadır.

4.4. Öğreticilerin Derse Hazırlanma Durumları ile İlgili Görüşleri

“Programın uygulanış süreci öncesi hazırlık yapar mısınız, ne gibi, bahseder misiniz?” sorusu yöneltilmiştir. Programın uygulanış süresi öncesi yapılan hazırlıklarla ilgili 34 öğretici (% 100), yaptıkları hazırlıklarla ilgili görüş belirtmişlerdir. Bu görüşlerde, a) Programı uygulama dönemi öncesi (cami-derslik dışı) hazırlık yaptıklarını belirten öğretmenler, b) Programla ilgili herhangi bir hazırlık yapma ihtiyacı hissetmediklerini belirten öğretmenler ve c) Programın uygulanma (dersin işlenmesi) esnası/sürecinde yapılan hazırlıklarla ilgili öğretici görüşleri olmak üzere kursu (programı) tanıtmak ve derse hazırlık anlamında üç husus ortaya çıkmıştır.

Tablo 7. Öğreticilerin derse hazırlanma durumları ile ilgili görüşleri

Öğreticilerin Derse Hazırlanma Durumları ile İlgili Görüşleri	Kursiyerleri programa katılmaya teşvik etmek amacıyla yapılan hazırlıklar	Öğreticilerin Kur'an Öğretimi Programına katılımı sağlamak amacıyla afiş ve pankart ve ilan asmaları Öğreticilerin vaaz ve sohbetlerde Kur'an öğrenme programını duyurarak katılımı teşvik etmeleri Öğreticilerin Kur'an öğretimi ile ilgili DİB'in çalışmalarını tanıtmaları
	Dersin uygulanmasına yönelik yapılan hazırlıklar	Öğreticilerin öğretime konu olan tecvit bilgileri ile ilgili öğretim yöntemleri tespit etmeleri Öğreticilerin öğretime konu olan temel dini bilgiler hakkında kısa ve menkıbeler hazırlamaları Öğreticilerin dersin uygulanışı öncesinde kaynak kitap ve materyal temin etmek suretiyle hazırlanmaları Öğreticilerin sonraki güne ait dersi yazarak, konu hakkında kursiyeri derse hazırlamaları Öğreticilerin derse konu ve içerik durumuna göre planlama yapmaları Öğreticilerin sure ve ayetleri meal ve tefsir bilgileri ile sunma hazırlığı yapmaları Öğreticilerin materyal olarak bazı dua ve tecvit kurallarının fotokopilerini çektilerip kursiyerlere dağıtmaları
	Hazırlık Yapmayanlar	Öğreticilerin programa hazırlık konusunda kendilerini yeterli görmeleri nedeniyle hazırlık yapma gereksinimi duymamaları Hiçbir neden göstermeden hazırlığa gerek duymadıklarını belirtenler

Öğreticinin dersin uygulama süreci öncesi yapması gereken hazırlıklar vardır. Dersten önce dersliğin havalandırılması, aydınlatılması, öğrenci ve öğretici tarafından uygulama sırasında kullanılacak materyallerin temin edilmesi ve söz konusu materyallerin kullanma becerisi kazanma gibi süreç içerisinde uygulananlar ve süreç sonrası öğretimin başarısının ölçülmesine yönelik ölçme aracı temin edilmesi gibi hazırlıklar, bu türden hazırlıklar olarak düşünülebilir. Ayrıca öğretici uygulamakta olduğu planda değişiklik yapmak suretiyle dersin etkililiğini kontrol edebilir (Sönmez, 2012, s. 339). Bu anlamda yapılacak hazırlıklar iki kısımda belirtilebilir;

a) Programı uygulayacak öğreticide bulunması gerekli mesleki yeterlikle ilgili (hizmet içi kursa katılmak, programın yürütülmesine/uygulanmasına yönelik müftülük tarafından verilen seminer, bilgilendirme toplantıları vb.) hazırlıklar.

Katılımcıların demografik özellikleri hakkında elde edilen verilere bakıldığında öğretmenlerin, 14'ü (% 41.17) hafız, 4'ü tashihi huruf kursu, 5'i meslek içi eğitim kursu, 2'si vaizlik, 2'si özel kıraat dersi, 2'si medrese eğitimi, 1 öğreticinin de rehber öğretmenlik kursuna katıldıkları anlaşılmaktadır. Araştırmaya katılan 34 öğreticiden 27 (%79.41) tanesi mesleki becerilerini geliştirmesi beklenen kurs vb. den birine katıldığını belirtmişlerdir. Diğer 7 öğretici, bireysel çabalarıyla mesleki anlamda kendilerini geliştirdiklerini ifade etmişlerdir (Bk.Tablo.1) Camilerde Kur'an Öğretim Programı, 'Programın Temel İlkeleri' başlığı, 5. maddede; programda, sadece "Camilerde Kuran Öğretim Kurslarında Görev Alacak Öğreticiler Semineri"ne katılan ve bu hizmeti yapması uygun görülen personel görevlendirilecektir", denilmektedir. Bu ifadeler doğrultusunda katılımcı öğretmenler, programla ilgili herhangi bir seminere katılmamışlardır ancak, uygulamayı gerçekleştirebilecekleri (uygulama talepleri) müftülükçe uygun görülmüştür denilebilir.

b) Öğreticinin programı uygulayacağı ortamın (cami, kurs, derslik) hazırlanması, kullanılacak materyallerin temini, kursiyer profili (yaş, eğitim, meslek, bilişsel, duyuşsal gelişim özellikleri, ilgi, ihtiyaç ve beklentileri) ile ilgili hazırlıklar (Altuntaş, 2016, s. 79). Kur'an öğretimi ve programdaki diğer derslerin uygulanmasından beklenen verimin alınması için öğreticinin söz konusu hazırlıkları yapması gerekir.

Camilerde Kur'an öğretimi faaliyeti belirli bir zaman dilimiyle sınırlı değildir. Kur'an öğrenmeyi talep eden kimselere, cami içinde veya dışında olmak üzere, cami

görevlileri tarafından uygun zaman diliminde Kur'an öğretimi faaliyeti gerçekleştirilmektedir. Bununla birlikte, öğretme yöntem ve tekniklerinin kullanılarak verimli bir öğretim sürecinin yaşanabilmesi, planlı, programlı bir öğretim faaliyetiyle mümkündür. Planlı bir öğretimle öğreticinin neyi, niçin, nasıl okutacağını düşünerek uyguladığı öğretim, verimi artırır (Hesapçioğlu, 2011, s. 147). Kur'an öğretimi uygulayacak öğretmenlerin bu gibi hazırlıkları gerçekleştirmeleri zorunludur. Öğreticiler Kur'an öğretimi faaliyetini çeşitli yollarla görevli bulunduğu çevrede duyurmak, bu faaliyete katılımı teşvik etmek durumundadırlar. Kur'an öğretimi faaliyetine katılacak kursiyer adaylarının, öğreticinin duyurusu ve teşvik etmesi dışında çeşitli etkenler nedeniyle de öğretim ihtiyacı duyması mümkündür.

4.4.1. Programın uygulanmasına yönelik hazırlık yapanlar

4.4.1.1. Kursiyeri programa teşvik etmek amacıyla yapılan hazırlıklar

Bu anlamda, kursiyerlerin programa katılma istekleri ve nedenleri hakkında öğretmenlere, “*Size göre kursiyerlerin bu programa katılma ya da katılmama isteğinin nedenleri neler olabilir? Programa ilgileri nasıl?*” soruları yöneltilmiştir. 29 (% 85.29) öğretici programa katılım için kursiyerlerin görüşlerini yansıtırken, bu anlamda yaptıkları çalışmalarla ilgili faaliyetlerini de şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Bahar mevsim geldiğinde, uygun bir zamanda, sosyal aktivite olması için, özellikle önceki yıl Kur'an öğretimi programına katılan kursiyerlere aileleri ve istedikleri diğer akraba ve komşularını da katarak piknik yapmaya davet ediyoruz. Böylece öncelikle alanı genişletmeyi hedefliyoruz. Pikniğe katılanların sadece Kur'an öğretimine katılmış olanları dâhil ediyoruz ve pikniğin içeriğini ona göre dolduruyoruz. Piknikte kursiyerlere Kur'an'lar okutuyor, dualar yaptırıyoruz. Bu şekilde bir sonraki Kur'an dersi programına (daha Mayıs-haziran ayında) geniş bir kitleyi davet ediyoruz...” (OG3:21). Öğreticilerin görev yaptıkları mahalle sakinleri ile seviyeli yaklaşım ve iletişimi icra edilen görevin verimliliğine pozitif katkı sağladığı muhakkaktır. Bu birlikteliklerin “piknik” gibi sosyal etkinliklerle pekiştirilmesi özellikle dikkat çekmektedir. Sevinçli ve kederli (düğün-nişan, cenaze vb.) günlerinde toplumla olan öğretmenlerin piknik ve gezi organizasyonları gibi sosyal aktiviteleri manevi sosyal etkinliklere dönüştürebilen öğretmenlerin topluma birlik ve beraberlik dinamizmi kazandırması bakımından önemlidir.

Başka bir öğretici, “Mahallede kardeşimiz kendisiyle beraber Kur’an öğrenmek isteyen mahalle sakinlerinden, tanıdıklarından başka kişileri de teşvik ederek grup oluşturdu. Bu kardeşimiz “Akıncılar camiinde Kur’an öğretimi başlamıştır” diye bir yazıyı mahallede birçok görünür yere, bazı dükkânlara asmak suretiyle ilan etmiştir. Camiye ibadet maksadıyla gelenler özenip kursiyer oluyorlar. Hatta bu kursiyerlerden bazıları namaza gelen cemaat değil. Yalnızca Kur’an dersi olduğu zamanlar camiye gelen kimseler bunlar. Bunu bizzat kendileri ifade ediyorlar.” (OG1:2). Programa katılan kursiyerlerin kendileri dışında başkalarını da Kur’an öğrenme programına teşvik etmeleri programdan ve uygulamadan beklenen hedeflerdendir. Bu bağlamda, öğreticiyi etkin kılma ve öğrenmeyi teşvik etme amacı gerçekleşmiş olmaktadır. Bu konuda öğretmenlerin yetişkinlere yaklaşımları öğretimi olumlu etkileyen unsurlardan biridir. Öğreticinin kursiyere öğreneceklerini/öğrendiklerini ihtiyaç olarak hissettirmeleri olumlu yaklaşımlardandır.

“Öncelikle bu programı uygulamaya başlamadan önce cemaate duyuruda bulundum. Ayrıca Kur’an öğrenmeyi teşvik edecek sohbetler yaptım. Bunu yaparken ilçede bir amcamızın 53 yaşında hafız olduğunu da belirterek cesaretlendirici ifadelere de yer verdim. Özellikle yaşlı kursiyerler, ölmeden önce az da olsa Kur’an okumayı öğrenmek istediklerini ifade ettiler” (OG1:4).Kursiyerlerden bazılarının ileri yaşlarda da olsa kendilerini manen rahatlatan dini bir vazifeyi yerine getirme istekleri olumlu bir davranış olarak değerlendirilebilir. İlk bakışta dikkat çekmeyen bu konu aslında yaşlı bireylerin toplumdan dışlanmadan hayatlarını sürdürmeleri toplumun bütün bireyleri ile sağlıklı ilişkiler kurması açısından önemlidir. Bununla birlikte insanların toplumsal hayata kendiliğinden dahil olmaları çoğu kere mümkün olmamaktadır. Bunun için bir çekici/itici gücün olması gereği olmaktadır. Şu öğretici görüşü bu düşüncemizi destekler gözükmektedir: “Bizim halkımızda bir düğmeye basmayınca hareket etmek yok. Her yıl yaptığımız bu dersleri, bir kişi gelip de ne zaman başlayacak bu dersler diyen yok. Eğer ben ocak ayında aktif ve verimli bir şekilde ders yapacaksam, aralık ayından başlayıp her Cuma vaazında tembihlemem gerekiyor. Yani sadece şahsi gayretlerimizle bu derse katılımı sağlayabiliyoruz” (OG1:5).

Burada belirtildiği gibi, bundan başka yerlerde de öğretmenlerin öğrenmeye duyulan ihtiyacı hissettirme yoluyla öğrenmeyi güdüleyici davranış sergiledikleri görülmektedir. Bu hususta en dikkat çeken durum ise, ileri yaştaki bireylerin kendilerini

atıl durumda hissetmelerine engel olacak manevi yaklaşım ve girişimlerin önemi vurgulanmaktadır. İleri yaştaki kursiyerlerin bu yaklaşıma duyarsız kalmadıkları, öğrenme ve öğrendiklerini tatbik etme heyecanı yaşadıkları ifade edilebilir.

Günümüzde artık, yaşlı insanların geçmişe bağımlı, yaşamın dışına düşmüş kişiler olduğunu düşünmenin ve onlara bu şekilde davranmanın yanlış olduğu anlaşılmıştır. Aksine, bugün yaşlıların kendini yenileme yeteneklerine daha fazla inanç ve güven duyulmakta, onların tecrübelerinden, kendi problemleriyle baş edebilme-sorun çözme deneyimlerinden ve birikimlerinden yararlanma tercih edilir olmuştur (Onur, 2014, s. 358). Kuşaklar arasındaki farklardan kaynaklanan yalnızlık hissi, hızla gelişen teknoloji karşısında güncel kalabilmedeki başarısızlıklar yaşlıları mutsuz edebilmektedir. Dış dünyaya yansımaktan hoşlanmadıkları ailevi, ekonomik vb. sorunları paylaşabileceği güvenilir, kendisini dinleyen, teselli eden ve bazen de sorunlarının çözüm kaynağı olarak gördükleri din görevlisi çok yakın sırdaşı olabilmektedir. Bu yaklaşımlar, dostluklarla sınırlı kalmamakta, birey edindiği bu dostluğu aynı görevlinin öğrencisi/kursiyeri olmakla ilmi-manevi kazanca çevirebilmektedir.

Kur'an derslerinin başlama zamanını minberden ya da dışarıdan duyurduğumuz zaman ciddi karşılık buluyor çağrımız. Ancak insanlara bilinçli-bilinçsiz hep Kur'an'ın öğrenilemez bir şey olduğu fikri yerleştirilmeye çalışılmış” (OG2:7). Toplumun dini ihtiyaçlarına cevap verdiklerini belirtmekte olan öğreticiler, her ne kadar öğretime olumlu tepkiler almakta iseler de, özellikle belirli yaş üstü olan kesimin hafızasına öğrenme zorluğu işlenmiş olduğu kanaatindedir. İleri yaş etkisinin göz ardı edilmediği bu değerlendirmede öğreticiler, bu kişilerin zihinlerine daha çok öğrenememe fobisi yerleştirildiğini düşünmektedirler. Şu ifade de benzer şekilde bu fikri ortaya koymaktadır:

“Kursiyerler bu programa katılmaktan dolayı utanacaklarını ifade ediyorlar ve bu utanmadan kaynaklanan çekinceyi biz imamlar gideriyoruz. Şimdiye kadar öğrenememişim, bu yaştan sonra öğrenemem korkusu var. Diğerlerinin yanında mahcup olurum. Hatta harfleri öğrendikten sonra kelime oluşturma aşamasında bırakmak isteyen hayli fazla. Onları bir şekilde ikna ile bazen de zorlayarak öğrenme

noktasına getirdiğimizde, artık çok rahatlıyorlar ve ben kendimden bunu beklemiyordum, diyorlar” (OG2:8).

Bir öğretim faaliyetinde öğrencinin kişisel özellikleri öğrenme kazanımlarını ciddi bir şekilde etkilemektedir. Özellikle yetişkinlerin öğrenmelerinin amaç, meslek, aile, sorumluluk ve sorunlarında yardımcı olacağına inandığı ölçüde gerçekleşir. Öğrenmeyi hızlandırmada zamanın kıymetini dikkate alırlar dolayısıyla ihtiyaç duyduklarına öncelik verirken, ihtiyaç duymadıklarını öğrenmek istemezler. Öğrendiklerinin aile başta olmak üzere toplumla ve hatta meslekleriyle ilişkilendirdikleri, fayda bekledikleri öğrenmeleri öncelerler (Kurt, 2000, s. 157-158). Bu bağlamda Kur'an öğretimi programına katılma isteği yetişkinlerde, öğrendikleri bilgileri hayatlarına derhal uygulamak isteği yanında hayatta karşılaştıkları güçlüklerle başa çıkma amaçlı olarak anlaşılabilir. Öğreticilerle aralarında geçen diyaloglara bakıldığında, bazen aile sorunlarının üstesinden gelebilme, bazen toplumda kabul görme arzusu şeklinde gerçekleştiği görülmektedir.

Hayatın her safhasında insanın en çok ilişkide bulunduğu kişiler ailesi olmaktadır. Aile içinde yaşadığı toplumda kişiyi öğrenme ve davranış geliştirmede en çok etkileyen unsurdur. İleri yaş dönemlerinde sonra gelen kuşakların farklı düşüncelere sahip bireyler olarak gelişmesi, sorumlulukların çeşitliliğinin artması, aile içindeki rolleri değiştirirken, çoğu zaman yükümlülükleri de arttırdığı görülür. Bu noktada yetişkin bireylerin aileye karşı sorumlulukları ve aileden kaynaklanan sorunları kendileri hakkında en ağır sınav olabilmektedir. Aslında bu gerçek tarih boyunca var olagelmiş, somut örnekleri en çok olan bir olgudur. Kur'an'da tüm insanlığa model olarak zikredilen peygamberin de aileleri ile imtihana tabi tutulduğunu görmekteyiz (Köylü, 2014, s. 59). Öğreticilerin yetişkin kursiyerler yaklaşımı, onların hayatlarında karşılaştıkları zorluklarla mücadele konusunda yardımları ve katkısı azımsanamaz. Yetişkinler hem öğrenme hem de öğreticilerden aldıkları moral ve manevi terapi yoluyla hayatlarının ileri dönemlerini mutlu bir şekilde tamamlamaktadırlar. Buradan hareketle programın öğretici kursiyer ilişkisi göz önüne alınarak topluma birçok yararlar sağladığını iddia edilebilir.

Gençlerde öğrenme isteği yaşlı kursiyerlerden farklı nedenlerle açıklanabilir. Aşağıda örneklerini göreceğimiz gibi kursiyerlerin yaşları ne olursa olsun öğrenme istek

ve beklentilerinin oldukça çeşitlilik gösterdiği öğretici görüşlerinden anlamak mümkündür. Bununla beraber, ifade edilen görüşlere göre genç öğrencilerin bazen bir etkene bağlı olmaksızın kendiliğinden öğrenme isteklerinin olduğu söylenebilir: “*Benim görüşüm bu programa katılma, özellikle gençlerin bunca işleri arasında bizim sevk etmemiz nedeniyle değil, kendi istekleri doğrultusunda olduğudur...*” (OG2:9).

“*Bizim vaaz ve hutbelerde duyurmamızdan duygulanarak hemen öğrenme isteklerini belirtenler olduğu gibi, daha önceden çat-pat bir şeyler bilenler bu bilgilerini geliştirmek isteyebiliyorlar. Kendi aralarında bir birini teşvik edenler de bu konuda etkili olabiliyor. Oldukça uzak mesafeden bir defa işi gereği namaza gelmiş birinin dikkatini çekiyor. Sonra mesafe uzak olmasına rağmen yanına bir arkadaş daha bularak bu derslere devam ediyor*” (OG2:9).

“*İnsanların öğrenme ihtiyaçları değişti. Artık tecvit diyor, meal diyor. Çok şükür bunlar değişti artık, “keşke sizin gibi okuyabilsem,” diye (özenti ve beklenti) belirtiyor. Yaz gelip de yaylaya gittiğinde hocanın olmadığı yerde namaz kıldırayım, yahut müezzinlik yapayım, Amene’r-rasulü, lev enzelna, bakara suresinin ilk ayetlerini aşır okuyayım, hatta bir taziye evinde Yasin suresini okuyayım diye Kur’an öğreniminden beklentilerini dile getiriyor*” (OG4:25). Görüldüğü gibi kursiyerlerin katılma isteklerini en fazla etkileyen unsur, öğreticilerin cami içi ve cami dışında teşvik edici çeşitli faaliyetleridir denilebilir. Öğreticilerin bu faaliyetlerini, ‘program öncesi yapılan hazırlıklar’ içerisinde değerlendirmek mümkündür.

Ayrıca öğretici görüşlerinden anlaşılacağı gibi, her yaştan kursiyerin ihtiyaç ve beklentileri farklılık gösterebilmektedir. Bir kısmı sadece Kur’an’ı güzel okumayı hedeflerken, diğer bir kısmı, ölmeden önce Kur’an okumayı bilen biri olmayı amaçlamaktadır. Bir başkası eğitimine katkıda bulunmasını istemektedir. Evindeki problemlerinden kurtulmak maksadıyla, camide daha çok vakit geçirebilmek üzere kursiyer olarak katılma isteği de programa katılma nedenleri arasındadır.

Öğretici görüşlerine göre, istediği halde Kur’an öğrenme derslerine katılmamanın en önemli nedeni, özellikle yetişkin ve yaşlıların mahcup olma korkuları, diğer kursiyerler hatta cemaat arasında aşağılanma korkusu. Bu türden korkularını bastırdıklarında hem başarılı olabilmekteler ve hem de büyük mutluluk yaşayabilmektedirler. Bunu en açık şekilde ifade eden bir görüş şu şekildedir: “*Erkekler*

bilmedikleri halde biliyorum havasındalar. Ancak bu bazen mahcup olma korkusundan kaynaklanan bir bahane de olabiliyor” (OG2:12).

Bir öğretim programında kursiyerlerin öğrenime katılımını ve motivasyonunu etkileyen öğretici davranışlarından bahsedilebilir. Burada da bazı öğretici ifadelerinde programa katılımı sağlayıcı, programın canlılığını ve sürekliliğini hedeflediği görülmektedir. Bunları iki başlıkta görmekteyiz:

a) *Kursiyere özgüven kazandırma çalışmaları.* Öğreticilerin belirttikleri kursiyer davranışlarından bir tanesi, kursiyerin çekinik/korkak davranış sergilemesidir. Öğretici (OG1:1): *“Ya hocam”, dedi. ‘Bize böyle öğretilmedi bunlar. “Küçükken dayakla öğretim vardı. Korkardık. Camiye gelemezdik. Şimdi güler yüz, tatlı dil. Yani öğrenmemek, bilmemek, kavramamak mümkün değil”* diyor. Bir başka öğretici (OG2:15): *“Program başladığında, ‘Bu zormuş, ben öğrenemem, bırakmak istiyorum’ derken, öğrenme gerçekleşmeye başladığında okuyabilmek onları çok mutlu ediyor”,* şeklinde kursiyerlerin duygularını ifade etmişlerdir. Kursiyerlerin öz güvenlerinin artması, kendi yeteneklerini fark etmeleri; öğrenme motivasyonlarını ve başarılarını etkileyebilir.

b) *Kursiyer davranışlarının ödüllendirilmesi.* Kursiyerlerin ödüllendirilmesi öğretici tarafından sözlü ve davranışla olabileceği gibi, kursiyerler arası ikram ve hediyeler şeklinde de olabilir. *“Ders öncesi başarılı olan öğrenciler bazen bizim hatırlatmamız ama çoğu zaman kendi istekleri ve sevinçlerinin göstergesi olarak diğer kursiyerlere çeşitli ikramlarda bulunuyorlar. Bu bir çeşit motive eden faktör oluyor. Ama bazen de ceza olarak ikramda bulunma cezası veriyoruz.”* (OG1:4). Sözlü davranışlar, kursiyerin (öğrencinin) fikir ve davranışlarına atıfta bulunmak, kursiyerlere isimleri ile hitap etmek, kursiyer eksiklerini onun tarzı ile tamamlamaya çalışmak şeklinde olabilir (Özdemir; Yalın ve Sezgin, 2012, s. 104).

4.4.1.2. Dersin Uygulanmasına Yönelik Yapılan Hazırlıklar

Öğretim faaliyetinin karmaşıklığı öğretime kılavuzluk edecek öğreticinin ciddi hazırlıklar yapmasını gerektirir (Aydın, 1996, s.84). Belirlenen hedeflerin gerçekleşmesi, bu ciddi çalışmalarla ancak gerçekleşebilir. Bu çalışmaların (hazırlıkların) ilk kısmı kursiyerleri güdüleme ve onlara kılavuzluk etme durumu olan

dersin içeriğine/konusuna dikkat çekme, işlenecek dersin hedeflerinden haberdar etmek şeklindeki hazırlık ve çalışmalardır. İkinci kısım hazırlıklar ise dersin işlenişine, amaç ve hedeflerine katkı sağlayacağı düşünülen öğretim yöntem ve teknikleri, araç ve gereçlerle ilgili hazırlıklardır (Korkmaz, 2012, s. 189).

Kur'an öğretim programının uygulanmasına rehberlik edecek öğretmenler derse hazırlanma durumlarını şu örneklerle belirtmişlerdir:

"...Her ders işlenen dersi yazıyoruz, sonraki güne ait dersi de yazarak yarına hazırlık yapıyoruz" (OG3:18). Öğretici dersi yazarak (tahtaya) işlediğini, dolayısıyla dersin işlenişinde kullandığı araç hakkında da bilgi verirken, sonraki güne ait dersin konusunu yine tahtaya yazmak suretiyle derse bir başlangıç yaptığını belirtmektedir.

Öğreticilerden bir kısmı siyer dersi için peygamberlerin hayatlarından kesitler anlatma hazırlıklarından bahsederken, diğer bir kısmı bazı dua ve tecvit kurallarının fotokopilerini çektirerek kursiyere dağıttıklarını belirtmişlerdir. Söz konusu öğretmenler dersin işlenişine hazırlık yaptıklarını belirten öğretmenlerdir. Böyle olmakla beraber bu hazırlıkların dersin işlenişine katkı sağlayacak, yöntem ve materyal destekli hazırlıklar olmaktan uzak olduğu görülmektedir. Öyle ki bazı öğretmenlerin, *"Zaten kitaplarımız belli bizim, ilmi hal. Mesela bugün neyi işlemişiz? Abdesti. Yarın neyi işleyeceğiz? Teyemmümü. Evde bir bakın da gelin ha! (Gülerek). Başka hiçbir şey yapmıyorum"* (OG2:15) şeklindeki ifadeleri, uygulamanın ciddiyetine olan bakışlarını göstermek bakımından manidardır. Oysa öğretimi düzenleme ve hazırlık aşaması, teorik düzlemde hazırlanan programın (örneğin Kur'an öğretim programının) uygulamaya konulma aşamasıdır ve buradaki öğretmenlerin tutum ve davranışları, gayret ve ciddiyetleri uygulanacak programın hedeflerinin gerçekleşmesi ile yakından ilgilidir (Korkmaz, 2012, s. 189).

4.4.2. Hazırlık Yapmayanlar

Programın uygulama esasları ile ilgili bölümde, "Kursta görevlendirilen personel ders öncesi hazırlıklarını, Başkanlıkça eğitimcilerin eğitimi amacıyla hazırlanan kılavuz kitaplarla görsel-işitsel materyallerden faydalanarak yapabilecektir" ifadesi yer almaktadır.

Görüşmeye katılan öğretmenlerden 18 kişi (%52.94) program uygulama öncesi herhangi bir hazırlık yapmadıklarını ifade etmişlerdir. Bu soru ile ilgili ilginç olan husus, ilk iki odak grup görüşmesi katılımcıları öğretmenlerin hemen hepsi program öncesi ön hazırlık yaptıklarını ifade etmişlerdir. Sonraki iki odak grup katılımcılarından iki katılımcı (OG4: 32,34) dışında tüm katılımcılar hiçbir şekilde hazırlık yapmadıklarını, buna ihtiyaç duymadıklarını belirtmişlerdir.

“Bu programın uygulayıcısı olarak, derse hazırlık anlamında neler yapmaktasınız, biraz bundan bahsedebilir misiniz?” şeklindeki soruya verilen cevaplardan bazıları aşağıdaki gibidir:

“Zaten kitaplarımız belli bizim, ilmi hal. Mesela bugün neyi işlemişiz? Abdesti. Yarın neyi işleyeceğiz? Teyemmümü. Evde bir bakın da gelin ha! (Gülerek). Başka hiçbir şey yapmıyorum” (OG2:15).

“Uyusturucu ve terörle mücadele ediyoruz. Biz bu insanlara Kur’an-ı Kerimden önce vatana-millete karşı sorumlulukları ve değerleri anlatmaya çalışıyoruz. Vatani milleti olmayan Kur’an okusa ne olacak. Sadece tekerlemesini yapmış olacak. Bu manada program hazırlığı yapmak yerine onlarla gönül köprüleri oluşturmaya çalışıyoruz. Elhamdülillah bunun da verimini alıyoruz” (OG2:16).

“Genel olarak bilgilerimiz yetiyor. Kursiyerlerimiz yaşlı olduklarından, onları fazla detaylarda boğmadan hafif bilgilerle, yani ihtiyaçlarından hareketle uygulama yaptığımız için hazırlık gerektirecek bir durum olmuyor” (OG4:31).

İfadelerden anlaşıldığı gibi Kur’an öğretimi programı uygulayan öğretmenler kendi birikim ve tecrübelerinin yeterli olduğunu düşünmektedirler. Bu anlamda program dışı mesleki bilgi ve kabiliyetleri doğrultusunda öğretim faaliyeti gerçekleştirdikleri anlaşılmaktadır. Bunun nedenini de, yetişkinlerin öğrenme beklentilerinin sadece Kur’an öğrenmeyle sınırlı olduğu, gençlerin ise milli ve ahlaki değerlerin yerleştirilmesinin daha öncelikli olduğu şeklinde izah etmektedirler. Daha öncede ifade edildiği gibi, araştırmaya katılan görevlilerden programa hazırlık yapma ihtiyacı hissetmediklerini ifade eden öğretmenlerin çoğunluğu, odak grup görüşme grubunun üç ve dördüncü gruplarıdır. İlk iki grup görüşmesindeki katılımcılar/öğreticiler (programa hazırlık yaptıklarını ifade edenler), nasıl

birbirlerinden etkilenmişler ise, üç ve dördüncü gruptaki katılımcıların da birbirlerini etkiledikleri düşünülebilir. Odak grup görüşmesi sırasında her ne kadar farklı görüş ve düşüncelerin ortaya çıkarılması hedefler arasında olsa da, homojen yapıda olan grupların etkileşiminin aynı yönde olması kaçınılmaz olabilmektedir. Geleneksel yöntemlerle Kur'an öğretimi uygulamak suretiyle 'program'ı bilmeyen, ihtiyaç duymayan, faydasına inanmayan birden fazla kimsenin aynı ortamda konuyla ilgili karşılaştıkları soru(n)lara verdikleri tepkilerin birbirini onaylar tarzda olması doğaldır. Daha farklı veri elde edebilmek amacıyla moderatörün irdelemesi etkili olmayabilmektedir. Çünkü katılımcının konu hakkındaki bilgisi ya hiç yoktur ya da çok sınırlıdır. Burada da benzeri bir durumdan söz edilebilir. Bununla beraber, ders sürecinde işlenen konu hakkında süre yetişmemişse, sonra devam edileceğine işaret etmek için ya da sonraki gün yeni bir konuya geçilecekse, konu ile ilgili bir hazırlık oluşturması için tahtaya yazarak bilgilendirdiklerini belirtmektedirler. Konuyla ilgili öğretici görüşü şu şekildedir:

Bir başka öğretici benzer şekilde cemaatin bilgi seviyesi düşük olduğu gerekçesiyle hazırlığa ihtiyaç duymadığını ifade etmiştir. *“Yok, onu yapamıyoruz. Niye, çünkü cemaatimizin bilgi seviyesi çok düşük. Onların istek ve beklentilerine fazlasıyla cevap verebildiğimi biliyorum.”*(OG4:33). Bu ifadenin sahibi olan öğreticinin görev mahallinde Kur'an öğretimi hususunda adından söz ettiren, hafız, tashih-i huruf okumuş, ilahiyat ön lisans mezunu ve otuz yıllık görev tecrübesi olan bir öğreticidir. Buradan hareketle öğretmenlerin uygulamada yöntem ve tekniklere önem vermedikleri dersin işlenişi sonrası programdan beklenen hedeflerin gerçekleşip gerçekleşmediği hususunda bir değerlendirme gereği duymadıkları anlaşılmaktadır.

4.5. Programın Uygulanması Sürecinde Öğreticilerin Kullandıkları Öğretim Yöntemleri ve Teknikler

Kur'an Öğretimi Programı içerisinde, Kur'an-ı Kerimi yüzünden tecvit kurallarına uygun okuyabilme becerisi, belirli sureleri ezberden okuyabilme, Kur'an mealinden okuduğunu anlayabilme; ibadet, itikat, ahlak ve siyer gibi dersler yer aldığı için çok yönlü bir program olarak kabul edilebilir. Bu programın uygulanmasında kullanılan yöntemlerin temel işlevi belirlenen hedeflerin gerçekleşmesine katkı sağlamaktır. Bu hedeflerin gerçekleştirilmesi ise öğretimin belirli ve elverişli

yöntemlerle gerçekleştirilmesi ile mümkündür. Yöntemli öğretimde bütün çabalar, bir düzene girmiş ve denetim altına alınmış olacağı gibi; yöntemsiz öğretimde her türlü etkinlikler rastlantılara, gelip geçici ilhamlara, hatta heveslere bırakılmış demektir (Aydın, 1996, s. 98).

Programın öngördüğü öğrenme bilişsel, duyuşsal ve devinişsel olmak üzere üç temel alanda meydana gelmektedir. Her üç alandaki öğrenme faaliyeti farklı özellikler taşıdığından, kursiyerlerin bu özellikleri fark edebilmeleri ve öğrenme türleriyle ilgili davranışları kazanabilmeleri için programın uygulanmasında yöntem çeşitliliğine gidilmesi gerekir. Zira hiçbir öğretim yöntemi tek başına yeterli olmayabilir. Öğreticinin birden fazla yöntemi bir arada kullanması zorunluluk arz edebilir. Bu nedenle öğretici hangi ders/konu için hangi strateji, yöntem ya da tekniği kullanacağını; öğretim yöntemlerinin sınırlılıklarını, kullanım ilkelerini ve maksimum katkı sağlayacağı durumları bilmelidirler (Akyürek, 2013, s. 14-124; Altıntaş, 2016, s. 103).

Programın işlenişine yönelik yöntem ve tekniklerin araştırıldığı bu başlık altında katılımcılara; *Programın uygulanış sürecinde kullandığımız yöntem ve tekniklerden bahseder misiniz? Bununla ilgili ders üzerinden örnek verecek olursanız, genelde dersleri nasıl işlersiniz? Ayrıca size özgü yöntemleriniz var mı?* soruları yöneltmiştir.

Tablo 8. Öğreticilerin öğretim sürecinde uyguladıkları yöntem ve tekniklerle ilgili görüşleri

cilerin öğretim sürecinde uyguladıkları yöntem ve tekniklerle ilgili görüşleri	Alatım yöntemi	Kıssalarla derse dikkat çekme
		Tecvit kuralını anlatma, kuralla ilgili örnekler verme
		Dersi kursiyer seviyesi gözetilerek anlatma
	Gösterip yaptırma yöntemi	Harflerin çıkışlarını yaparak gösterme
		Kur'an öğretiminde okutarak hatalarını düzeltme
		Anlatılan konunun tatbikini/uygulamasını yaptırma (İbadetlerin yapılışını göstererek öğretme)
	Soru-cevap yöntemi	Kursiyerden gelen sorularla derse giriş yapmak
		Öğretilen tecvit kurallarının sorularla pekiştirilmesi
	Model sunma/alma	Kursiyerlerin okuma yaparken birbirlerini takip etmelerini sağlama suretiyle öğretme
		Dua ve surelerin koro halinde okutmak suretiyle öğretme
Kendi okuyuşunu kayıt cihazından dinleterek öğretme		

4.5.1. Anlatım Yöntemi

“Takrir” ya da “Düz anlatım” yöntemi olarak da bilinen anlatım yöntemi, monoton, fazla hazırlık gerektirmeyen bir yöntem olarak kabul edilebilir (Aydın, 1996, s. 129). Kur’an öğretimi programını uygulayan öğretmenlerin bu yöntemi ciddi bir ön hazırlık yapmaksızın, herhangi bir sunuş stratejisi geliştirme ihtiyacı duymadan kullanmaları, 1) tamamen geleneksel yöntemle (kendi dini bilgilerinin kursiyerden fazla olduğu özgüveni ile), 2) anlatım yöntemini belirli bir yöntem olmaktan çok diğer öğretim yöntemlerini (gösterip yaptırma, soru-cevap vb.) destekleyen bir yöntem olarak düşündüklerinden olabilir. Anlatım yönteminin kullanılan dersin aşamalarına göre belirlenen hedef ve davranış beklentileri gözetilerek uygulanması; yöntemde yakından uzağa, bilinenden bilinmeyene, kolaydan zora sıralanması öğrenmede etkin rol oynayabilir. Ayrıca içerik özelliğine bağlı olarak öğrenci katılımının sağlanması, belli başlı tekniklerin, gerekli ve uygun materyallerin kullanılması konunun anlaşılmasına katkı sağlayabilir (Akyürek, 2013, s. 125-127). Bununla beraber öğrenme psikolojisi alanında yapılan araştırmalarda, öğrenim kazanımlarının % 83’nün görerek, % 11’nin işiterek, % 3.5’i koklamak suretiyle, % 1.5 ‘inin dokunma ve % 1’inin de tatma duyuları yoluyla gerçekleştiği sonucuna ulaşılmıştır (Korkmaz, 2012, s. 290). Kur’an öğretimi programının uygulanması konusunda anlatım yöntemi sonucu gerçekleşebilecek maksimum öğrenim düzeyi % 10 gibi düşünüldüğünde, diğer duyuların öğrenmeye katkı sağlamak üzere aktif hale getirilmesi zorunlu hale gelir. Bu nedenle öğretim yöntemleri uygulanması sürecinde görsel işitsel unsurların kullanılması önemli bir husustur.

Yukarıdaki tablodan da izlenebileceği gibi Kur’an öğretiminde kullanılan yöntemlerden en çok ifade edilen yöntem, anlatım yöntemidir. Katılımcı öğretmenlerin tamamı (34 kişi, %100) Kur’an öğretiminde anlatım yöntemi kullandıklarını ifade etmişlerdir. Yapılan odak grup görüşmede bu yöntemle ilgili elde edilen verilere ait bazı örnekler aşağıdaki gibidir:

“Öğrenme konusunda bazen kıssadan hisseleri anlatarak onların dikkatlerini topluyorum. Tecvit konusunu anlatıp uygulamaya geçiyorum” (OG1:2).

“Önce kuralı anlatıyoruz. Sonra örnekler veriyoruz” (OG2:8).

“Tecvit kurallarını tahtada anlatıyorum. Bu bilgileri tekrarlayarak, anlaşılmasını sağlıyorum. Anlamadıysanız tekrar anlatayım diye öğrenmeyi gerçekleştiriyoruz. Bunu onların anlayacağı şekilde anlatmak bir yarım saat kırk beş dakikayı buluyor. En düşük seviyede, onların anlayabileceği şekilde anlatmaya çalışıyoruz” (OG2:7). Anlatım yönteminin genellikle tecvit kurallarının anlatımında kullanıldığı, bir öğreticinin (OG1:2) derse giriş ve motive amaçlı anlatım yaptığı anlaşılmaktadır. Anlatım yönteminin salt teşvik etme, öğrenmeyi motive amaçlı kullanıldığı anlaşılan öğretici ifadeleri de vardır. Onlardan bir tanesi şu ifadedir: “...Zorlandığında da Allah’ın bu zorlanmaya kat kat sevap vereceğini anlatıyoruz. Böylece üzerine durarak, onları teşvik ederek, bu işin kolay olduğunu, zor olmadığını anlatıyoruz ve onları buna inandırıyor, ikna ediyoruz” (OG4:31).

Dersin uygulamasına geçişte kursiyeri derse hazırlamak dersin devamı ve verimliliği açısından önemlidir. Dolayısıyla öğrencilerin, öğretime hazırlık aşamasında kursiyerlerin ilgilerini çekmeleri, dersin amaç ve kazanımlarından haberdar etmeleri, kursiyerlerin konu ile ilgili ön bilgilerini kontrol etmeleri, işlenecek konu ile ilişkilendirmeleri ve bu bilgileri hayatta nasıl kullanacaklarına kılavuzluk etmeleri önemlidir (Korkmaz, 2012, s. 191-200). Diğer yandan kursiyerin öğrenime istek ve ihtiyacına rağmen öğrenmede özgüven eksikliği yaşaması mümkündür. Öğretici bu konuda da bazı durum ve kişileri örnek göstermek suretiyle söz konusu özgüven eksikliğini anlatım ya da telkin yoluyla gidebilir/gidermelidir. Yukarıdaki öğretici ifadesinden anlatım yönteminin kursiyeri motive etme amaçlı kullanıldığı anlaşılmaktadır. Ders içeriğine geçilmeden kursiyerin öğrenememe korkusunu aşmasına yardımcı olunmaya çalışıldığı söylenebilir.

Bazı öğretici görüşlerinde Kur’an dersi dışındaki diğer dersler için anlatım yöntemi ile birlikte yazı tahtasından ve teknolojik (tepegöz, CD, DVD gibi) araçlardan yararlandıkları söylenebilir. “Diğer derslerle ilgili, mesela bir peygamberden bahsedeceksek, o peygamberin yaşadığı ortam, coğrafyaya ait görüntüleri göstererek konuyu anlatarak işlemeye çalışıyoruz” (OG4:32). Buna mukabil anlatım yönteminde araç-gereç kullanımını dışlayan, anlatım becerisinin mutlak zorunluluk olduğu ifade edilen başka bir görüş de şu şekildedir: “Anlatım yöntemi çok önemli. Bu yöntem öncelikle gerekli. Görevli arkadaşlardan bir tanesi birçok araç-gereç kullanıyordu. “Ne öğrettiniz”, diye sordum. “Hiç hocam”, dedi. “Öğreticinin etkili konuşması, anlatma

becerisi başka öğretim yollarından daha önemli diye düşünüyorum” (OG4:30). Bu ifadeye göre anlatım yöntemi tek başına yeterli görülümüş, öğretime etki eden diğer unsurlar ve yardımcı gereçler göz ardı edilmiştir.

Öğretimde anlatımın sohbet şeklinde uygulandığının ifade edildiği başka bir öğretici görüşü şu şekildedir: *“Bu programa katılanlar dua öğreniyor, namaz kılma şeklini öğreniyor, yapacağı ibadetlerin birçoğunu burada öğreniyor. Camide sorularını rahat soramıyor. Ama ders ortamında her türlü soruyu soruyor. Bu programı uyguladığımız üç günün birinde sohbet ağırlıklı bir ders yapıyorum. Bu sohbetlerin daha etkili olduğu kanaatindeyim” (OG1:1).*

Öğretici görüşleri doğrultusunda yukarıdaki ifadelerin; a) Kur’an öğretimi/tecvit bilgisi verme aşamasında kullandıkları anlatım, b) İbadet, ahlak ve siyer gibi derslerin anlatımı ve c) Gerek derslere teşvik, gerekse kursiyere ait özel soru ve durumların sohbet tarzında anlatımı şeklinde gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Öğreticilerin kendi ifadelerinden uyguladıkları programlarda anlatım yönteminden yararlandıkları anlaşılmaktadır. Ancak öğretmenler kullandıkları yöntemleri hangi ders ya da konunun daha iyi anlaşılması için ve kursiyerlere katkısının ne olduğu hususunda bir görüş belirtmemişlerdir. Anlatım yöntemi “Etkili olmuştur” diyenler ise, yöntemin amacına ulaşma derecesini nasıl test ettiklerini belirtmemişlerdir. Belirtilen görüşlere göre, öğretmenler, kendilerine yöneltilen sorulara cevap teşkil edecek sohbetler ve diğer öğretim yöntemlerine katkı sağlayacak ifadelerle dayalı anlatımları, anlatım yöntemi olarak kabul etmektedirler. Program uygulamalarını da bu kabule göre gerçekleştirmektedirler.

4.5.2. Gösterip Yaptırma

Gösterip yaptırma yöntemi, bir işlemin uygulamasını, bir araç gerecin çalıştırılmasını önceden gösterip açıklama sonra da öğrenciye alıştırmaya ve uygulama yaptırarak öğretme yoludur. Başka bir ifade ile öğretmenin veya öğrencilerin herhangi bir konuyu sınıfta, laboratuvarlarda veya atölyelerde öğrenciler huzurunda fiilen yaparak, yaşayarak, deneyerek veya araç gereç kullanarak ve göstererek anlatmaları şeklinde gerçekleştirilen yöntemdir. Gösterip yaptırma yöntemi bilişsel-duyuşsal öğrenmelerin etkisi sonucu, psiko-motor/devinişsel becerileri geliştirmede uygulanan bir yöntem olarak da tanımlanabilir. Din eğitimi ve öğretiminde uygulanabilen gösterip yaptırma

(demonstrasyon) yöntemi, ders öncesi yöntemin uygulanmasına ilişkin bazı hazırlıklar yapılmasını gerektirir. Gereksinim varsa ihtiyaç duyulabilecek materyal (CD, tv, tepegöz, şema, pankart vb.) temin edildikten sonra, belirli adımlar takip edilerek abdest, gusül, namaz, hac gibi ibadetlerin yapılışını gösterip, yaptırma yöntemi uygulanabilir. Bunun gibi Kur'an okuma becerisi kazandırmada, Kur'an harflerinin doğru telaffuzu ve tecvit kurallarının öğretilip uygulanmasında bu yöntem kullanılabilecek en önemli yöntem gibi durmaktadır (Akyürek, 2013, s. 203-204; Aydın, 2014, s. 274; Öcal, 2003, s. 224).

Kur'an öğretimi uygulayan öğretmenlerin tamamı (34 kişi, %100), anlatım yöntemi uygulamalarının yanında gösterip yaptırma yöntemi uyguladıklarını belirtmişlerdir. Kur'an öğreniminde harflerin okunuşunu (ağızdan çıkış noktaları) öğrenmek, tecvit kurallarını öğrenmek ve bunları uygulamak bir öğreticinin rehberliğini zorunlu kılar. Gösterip yaptırma yöntemi uyguladıklarını belirten öğretmenlerden bir kısmına ait görüşler şu şekildedir:

“Önce kuralı (tecvit) anlatıyoruz. Artık o gün okuduğumuz bütün yerlerde o kuralla ilgili örnekleri vurguluyoruz” (OG1:6). Harflerin teleffuzlarının öğretilmesi gibi, kelime ya da cümle içinde kurallı (tecvitli) okuma becerisinin de bir öğretici tarafından göstermesi kazanılmaktadır. Öğretici o gün yapılan tüm okumalarda öğrettiği kuralla ilgili örneklerle uygulamaktadır. Benzer şekilde ezberlenecek dua ve surelerin de doğru ezberlenebilmesi, önce doğru bir okuyuş kazandırmakla başlar. Öyle ki, hatalı okuyuşlara öğretici değil ya diğer kursiyerler müdahale ediyor ya da kursiyerin hatalarını kendisinin fark etmesi bekleniyor. Şu öğretmenlerin ifadesi buna işaret etmektedir: *“Sure ve dua ezberlerinde de önce ben kendim okuyorum. Sonra öğrenciye okutturuyorum. Arada hatalara müdahale etmiyorum”* (OG1:3).

“Biri yüzüne okurken, diğerleri onu takip ediyor. Yanlış okuduğu zaman yine diğerleri düzeltiyor. Okuyan kişi söylemekte zorlandığı bir kelimedeki bekletiliyor” (OG4:31).

Kur'an dersi dışındaki derslerle (ibadet dersi) ilgili olarak öğretici, gösterip yaptırma yöntemi ile gerçekleştirdiği öğretimi şu şekilde ifade etmiştir: *“Örneğin dün yatsı namazından sonra derse biraz geç gelen iki arkadaş hemen yatsı namazlarını kıldılar ve derse öyle katıldılar. Ben de bunlardan birine yatsı namazının sünnetini nasıl*

kıldığını, diğerine de vitr namazını nasıl kıldığını anlatmalarını istedim. Anlattıklarında bazı yanlışları ortaya çıkararak sıcağı sıcağına uygulama yaparcasına o yanlışların gidermeye, doğrusunu yerleştirmeye çalıştım” (OG1:1).

Kur’an öğretimi ile ilgili çalışmalarda öğretici okumaları, özellikle harflerin okunuşları, tecvit kurallarının tarifinden sonra uygulaması öğreticinin talimini gerektirmektedir. Bu maksatla öğrencilerin bu seslerin çıkarılmasını ve kuralların kelime ve cümlelerde okunuşlarını göstererek öğretim gerçekleştirdikleri belirtilmektedir: *“Benim en çok üzerinde durduğum husus harflerin çıkışları. Harflerin ağızdan-boğazdan nerelerden çıktıklarını kendimiz yaparak gösteriyoruz. Onlara çok itina gösteriyoruz. Mesela “ح”, mesela “خ” harfleri, bunlara çok çalışıyoruz göstermek suretiyle” (OG4:30).*

Bu uygulama dışında öğrencilerin dikkat çeken çalışmalarından birisi şu şekildedir: *“Ben tecvit öğretirken o tecvit kuralının ismini fazla zikretmiyorum. Onun uygulamasını yapıyorum, kendisine okuturken “yumuşatacağın”, diyorum. “Yumuşat” orayı diyorum. Adam ihfa yapıyor. Mesela diyorum ki, “aç arasını” diyorum. Bunun adını bilmiyor ama, uygulamada izhar yapıyor. İdğam-ı Maal Ğunne de, “و-ن-م-ى” var. Bunları da “vurdur” diyorum. Uygulamasını bu şekilde öğrettiğim için onu aynen yapıyor” (OG2:8).* Bu ifadelerde öğretime konu olan dersin dilinin kullanılmadığı; bir başka ifade ile alanın terminolojisini yabancı kalındığı bunun yerine öğreticinin kendine özgü söylem ve üslubu ile öğretim gerçekleştirilmeye çalışıldığından söz edilebilir. Üstelik öğretici bu uygulamasını öğretimde kullanılabilecek bir yöntem olarak değerlendirebilmektedir.

Göstererek yaptırma yöntemi uygulamasını görsellikle desteklemek suretiyle yazarak uygulama yapan öğretici, bu çalışmasını şöyle belirtmektedir: *“Tahtada yazıyoruz ve uygulamasını yapıyoruz, uygulama aşamasında öncelikle kendimiz okuyoruz.” (OG2:13).*

Bir öğreticinin (OG4: 32) söz konusu yöntemde öğretim araç-gereçlerinden, CD ve DVD kayıtlarından yararlandığı belirtilmektedir. Öğreticiler tarafından ifade edilen azdan çoğa, kolaydan zora doğru parça parça gerçekleştirilen öğretim kursiyeri olumlu etkileyebilecek tekniklerdir. Bu tekniklerin kullanılması Kur’an öğretim programı açısından olumlu uygulamalardır denilebilir. Öğreticinin kendi uygulamaları yanında

kursiyerin uygulamalarından hareketle doğru okuyuşa ulaşmayı hedeflemesi dikkat çeken bir diğer uygulamadır. Ayrıca kabiliyetli kursiyerlerin daha az kabiliyetli olanlara örnek olarak gösterildiği belirtilmesi öğrenmeyi hızlandırabilir. Şu örnekler bu hususlara işaret etmektedirler: “*Kısa sureleri okurken tamamını değil ayet ayet hataları düzeltmeye çalışıyorum. Özellikle küçük kursiyerlere yanlış okuduğu veya okuyabileceği yerleri önceden belirterek, şurasını şurasını dikkatle oku diyorum. Bu teknikle büyüklerin olası hatalarını çocuk üzerinden düzeltmiş oluyorum.*” (OG2:14).

“*Ben önce sadece beş harfi yazdım ve bunları yaz dedim. Üç gün buna çalışacağız dedim. Sonra beş tane daha, beş tane daha... Bu şekilde parça parça, sindire sindire öğrendi. Dersleri zaten cami ortamında yapıyoruz. Cami uygulama açısından daha pratik. Minberde, müezzin yerinde uygulama yaptırabiliyorsun. Cübbeyi sarığı giydiriyorsun, tam uygulama yaptırıyor. Mikrofonu eline veriyorum, müezzinlik yaptırıyorum.*”(OG4:33).

“*Önce F. ÇOLLAK hocamdan, bilgisayar, projeksiyonla hem görsel, hem işitsel. Önce okuyucudan dinliyoruz. Sonra yine ona söyletiyoruz, sonra biz tekrar ediyoruz. Daha sonra da ben söylüyorum, onlar tekrar ediyorlar*” (OG4:32).

Gösterip yaptırma yöntemi uyguladıklarını ifade eden öğretmenlerden elde edilen veriler, uygulanan yöntem için CD ve DVD hazırlığı dışında başka bir hazırlık yapılmadığını göstermektedir. Bununla beraber öğretmenlerin, kıraat konusunda yetkin kişilerden dinletilmesi, tahtaya yazarak anlatma, öğrenim (anlaşıncaya) gerçekleşinceye dek tekrar etme, kursiyer seviyesini gözetme gibi belirtilen hususlara bakıldığında, bilişsel ve duyuşsal özelliklerin geliştirilmesine katkıda buldukları söylenebilir. Bazı kursiyerlere okutup, diğerleri okuma seviyesine ulaşıncaya dek eylemin bizzat kursiyerlere yaptırılması psiko-motor davranışların öğretilmesine ve alınan dönütlerin değerlendirildiği bir ders işlendiğinden söz etmek mümkündür.

Öğreticilerden bir kısmı (Ö8, Ö33 ve Ö34), öğretim esnasında bazı tecvit kurallarının adlarından ziyade uygulamalarını öğretmeye çalıştığını, bunu da kursiyerlerin anlık kavrayışlarını gerçekleştirebilmek için böyle bir yol seçtiğini ifade etmişlerdir. Bu konudaki öğretici ifadeleri şu şekildedir:

“Öğrenci kuralların isimlerini öğrenemiyor. “Zamir” örneğin adam zamiri bilmez. Tabî medler ve medd-i muttasıl, med-i munfasıl, isim olarak kursiyer bunları sadece uzatması gereken yerler olarak biliyorlar. İdğam-ı maal ğunne’yi mesela, harflerini veriyor nasıl yapacağını öğretiyoruz. Ama (-س و-ن-م) harflerini öğretip bu idğam-ı maal ğunne şeklinde öğrenmiyor. Sadece uygulamasını öğreniyor. Terim ve kavramları öğrenmeleri zor. Mesela, ben tecvitte çok önemli gördüğüm belli başlılarının fotokopilerini çektirip dağıtıyorum. “Hocam bunlar çok karışık, ben bunları öğrenemem ne yapacağım ben buları”, deyip öğrenmeyi bırakacak oluyor” (OG4:33).

Öğretici Kur’an öğretimi faaliyetini gerçekleştirirken öğretilen derse ait terimlerin öğretilmesinin zorluklarını belirtmektedir. Bu maksatla söz konusu terimleri değil kursiyere kolay gelen adlarla ancak öğreterek kursiyeri zorlamadığını düşünmektedir.

Bilim dili, en genel anlamda bilimi oluşturan veri ve bilgileri, sözlü ve yazılı olarak başkalarına aktarmak için kullanılan, bilim dalları ile ilgili özel kavramları taşıyan sözcük ve terimlerdir. Bilim ve sanatla ilgili kavramlar söz dizimi olarak diğer sözcüklerden farklı olmamakla beraber, anlamları kesin olup kişiden kişiye değişiklik göstermezler, böylelikle bilim ve sanat dalında iletişimi kesin olarak sağlar (Saritosun, 1995, s. 16). Öğrenme faaliyeti ile birlikte sözcük ve kavramların bireyin zihinsel kavrayışlarının gelişmesine ve olgunlaşmasına katkıda bulunduğu kabul edilir. Düşüncenin taşınmasında olduğu kadar yeniden yapılandırılmasında da bu terim ve kavramlar önemli rol oynarlar. Din eğitim ve öğretim faaliyetinde bulunan öğreticilerden, Kur’an (kıraat-okuma-tecvit) bilgisi, ibadet, itikat, siyer ve ahlak derslerini, bu alanlardaki terim ve kavramları kullanarak gerçekleştirmeleri beklenir. Kursiyerin öğrenme seviyesi ne olursa olsun, bilimsel geçerlik kazanmış terim ve kavramların kişiselleştirilmesi/yerelleştirilmesi uygun olmayabilir. Bu nedenle öğretime konu olan terimin ve kavramların çeşitli yöntem ve tekniklerle doğru bir şekilde öğretilmesi öğretimin hedefleri arasında olmalıdır. Tecvit kurallarının da genel kabul görmüş adları ile öğretilmesi ve uygulanması beklenir. Söz konusu öğreticilerin ifadelerinden uygulamalarındaki,

“kursiyerlerin seviyesine inme”, kuralını algılamalarında sorun olduğu düşünülebilir.

Camilerde Kur'an öğretim programı (CKÖP), “Kur'an-ı Kerim öğrenme alanı detaylı programı 1. Kur”, başlığı altında, Kur'an öğretimi faaliyetinde bulunacak öğreticiye dersin süresi ve içeriği ile ilgili bir plan sunulmuştur. Planda belirtilen saat başlığı altında; harfler, hareketler ve harflerin kelime içindeki durumlarının gösterilmesi/öğretilmesi için 8 saat uygulama hedeflenmektedir. Uygulayıcının harflerin sadece çıkış yerleri ve telaffuzunun öğretilmesi için kullanmayı hedeflediği süre en az bir hafta ya da ona denk gelecek altı saat olması gerektiğini belirtmektedir. Öğreticilerin süreyi de dikkate almak şartıyla, öngörülen içeriği belirtilen hedefler doğrultusunda gerçekleştirmeleri beklenmektedir. Öğreticilerin uygulamalarında ise, Kur'an öğretiminde hedeflenen içeriğin gerçekleştirilmesi için uygun yöntem ve tekniklerin kullanılması ile birlikte program planlayıcılarının öngördüğü kur sistemini bilmedikleri ya da uygulamaktan kaçındıkları söylenebilir. Söz konusu yöntem ve tekniklerle uygulamaya hazırlanması istenen öğretici görüşlerine bakıldığında öğreticilerin öğretim yöntemi ve tekniğinden yoksun kişisel bilgileriyle yetindikleri, öğretimin hedef ve amaçlarına uygun bir hazırlıklarının olmadığı anlaşılmaktadır.

4.5.3. Soru-Cevap Yöntemi

Planlanan öğretimin içeriğine bağlı olarak hazırlanan sorularla, öğretimi etkin kılmanın hedeflendiği bu yöntem de, diğer bazı yöntemlerde olduğu gibi bir ön hazırlık yapmayı gerektirir. Bu yönüyle öğreticiyi aktive eden rolünden bahsedilebilir. Bununla birlikte geçmişte belirli soru ve cevapları ezberleme amacıyla kullanıldığı, dolayısıyla anlamlı öğrenme yerine ezber öğrenmeyi sağlayan bir yöntem olarak değerlendirilmekteydi. Günümüzde değişen eğitim anlayışıyla birlikte bu yöntem, özellikle de kursiyerin sorarak ve soruları tartışarak öğrenme gerçekleştirmesi bakımından sıklıkla tercih edilen bir yöntem olarak kabul edilmektedir (Akyürek, 2013, s. 129). Soruların anlatılan konuya yönelik olması beklenir. Uygulanan dersle ilgili konuyu pekiştirme maksatlı olabileceği gibi,

öğrenilen bilgilere farklı yaklaşabilme becerisi kazandırılabilir. Öcal, soru cevap yöntemini iki kısma ayırır (2013, s. 210):

a) *Serbest sorular ve cevaplar: Serbest sorularla, işlenen konu ile ilgili kursiyerlere sorular yöneltilerek belli bir süre düşünme fırsatı tanınır. Sonra da cevaplar alınır. Diğer bir sorma yöntemi ile kursiyerlere öğretilmesi hedeflenen bilgiler bir bilmece ile ilişkilendirilerek öğretilir.*

b) *Karşılıklı soru sorulup, cevaplar alınması: Sorular karşılıklı konuşma şeklinde, genellikle öğretici tarafından ve konu ile ilgili olarak sorulur. Bu şekilde hem kursiyerlerin düşünme melekelerinin ve hem de cevap verme becerilerinin geliştirilmesi amaçlanır.*

Odak grup görüşmesinde 11 öğretici (%32.35), programın uygulamasında soru-cevap yöntemi kullandıklarını belirtmişlerdir. Kullandıkları yöntemle ilgili olarak bazı öğretilere ait ifadeler şu şekildedir:

“...Genelde soru cevap şeklinde yapıyoruz. Özellikle kendilerinin sorularına binaen konu açılıyor ve soru da soruyu açıyor. İbadet konularını genellikle böyle işliyoruz” (OG2:13). Öğreticiden kursiyere sorulan sorular değil, kursiyerden öğreticiye sorulan sorular doğrultusunda pratik bilgilendirme söz konusu. Özellikle ibadetlere ait ihtiyaç ifade eden kursiyer soruları cami ve benzeri mekanlarda cemaatin gününbirlik soruları şeklinde bir soru cevap olduğu anlaşılmaktadır. Programın amaçladığı gerek Kur’an, gerekse diğer derslere yönelik öğretimde soru cevap yönteminin kullanıldığı ders işleme şekli öğreticinin yukarıda ifade ettiğinden ayrı/uzak bir yöntemdir. Uygulanan derslerde konuyla ilgili soruların kursiyer tarafından sorularak anlamasını/öğrenmesini sağlayan bir durum söz konusu değildir. Aşağıda öğreticinin ifade ettiği yöntem ve benzeri araç-gereçlerle desteklenen soru ve cevaplar örnek olarak gösterilebilir:

“Okurken neyin ne olduğunu, neden olduğunu sormak şeklinde uyguluyorum” (OG1:6).

Kur'an öğretimi programı uygulayan öğretici, derse ya da konuya göre soru cevap yöntemini uygulayabilir. Özellikle ibadet (ilmihal) derslerinde sorunun kursiyerden gelmesi beklentisi içerisinde olduklarını ifade eden öğretmenler, bu tür soruların derse giriş ve kursiyeri güdüleme fırsatı olarak gördüklerini belirtmektedirler. Araştırmaya katılan bazı öğretmenler ise, konunun anlaşılıp anlaşılmadığını tespit, sorarak tekrar edilmesini sağlamak ya da kursiyerin öğretime konu olan dersi kendi ifadesi ile anlatabilmesini sağlamak amacıyla soru cevap yöntemi kullandıklarını ifade etmişlerdir. Okunan, anlatılan bilgileri kursiyerlere sormak suretiyle pekiştirdiklerini belirtmekle beraber, uygulanan bu yöntemle derse hazırlık yapmaktan çok, kursiyerlerin sorması muhtemel sorularla dersleri işledikleri anlaşılmaktadır.

4.5.4. Öğretimde Kullanılan Diğer Etkinlikler

4.5.4.1. Model Sunma

Kur'an-ı Kerim'i hatasız ve tecvit kurallarına uygun bir şekilde yüzünden okuyabilme becerisi kazanabilmede model (fem-i muhsin/güzel ağız) önemlidir. Kursiyerlerin harfleri doğru telaffuz etmelerinde, sesi/nefesi doğru ve güzel kullanmalarında, tecvit kurallarını uygulamalarında, seda ve makam becerileri kazanmalarında modelleri örnek olarak daha iyi ve kolay öğrenim gerçekleştirebilirler (Korkmaz, 2012, s. 219). Kur'an öğretimi yöntemlerini anlatan öğretmenlerin ifadelerinden öne çıkan bir başka tema model almadır. Öğreticilerden bir kısmı iyi bilen kursiyerle Kur'an okumaya yeni başlayan kursiyerlerin usta-çırak/model alma tekniği ile öğretime katkı sağladıklarını ifade etmişlerdir. Öğreticilerden bir kısmı önce kendi okuyuşlarıyla örnek olduklarını, bazıları ise CD ve DVD gibi materyallerden yararlandıklarını belirtmişlerdir.

Kendisini model olarak örnek veren bir öğreticinin ifadesi, "*Sure ve dua ezberlerinde de önce ben kendim okuyorum. Sonra öğrenciye okutturuyorum*" (OG1:4). Şeklinde dir.

Bazı öğretmenler örneklemlerini kursiyerlerden seçtiklerini belirtmişlerdir: "*Bir dersi iyi bilen birine okutur, sonra diğerine ve böylece okuma becerisi olan herkese bazen birer ayet ve bazen de her birine yarım sayfa olmak suretiyle tamamına okuturum*"(OG1:5). Örneklemin kursiyerden olması, örnek olan kursiyerin özgüvenini

pekiştirebilir. Ayrıca diğer kursiyerleri daha gayretli olmaya teşvik edebilir. Bu örneklerle beraber öğretici bazen Kur'an'ı daha iyi okuyan kişileri kursiyere dinlettirebilir. Öğretici kursiyerin çeşitli okuyuş farklılıklarını görmesini isteyebilir. Bunun için teknolojiden yararlanmak mümkündür. Şu öğreticilerin uygulamalarında olduğu gibi: *“Önce Kur'an-ı Kerim'i kıraat usullerine uygun olarak okuyan ülke çapında beğeni toplayan hocaların (F. Çollak vb.) ses kayıtlarından, bilgisayar, projeksiyonla hem görsel, hem işitsel gereçlerden yararlanmaktayız. Daha sonra da ben söylüyorum, onlar tekrar ediyorlar”* (OG4:32).

“Cep telefonlarından dünyaca tanınmış karileri dinletiyorum. Okuyuş hatalarının düzeltilmesi, nefes alıp verme ve durakların öğretilmesinde cep telefonlarından istifade ediyorum” (OG2:15).

Öğreticiler, yukarıdaki ifadelerinde model olarak öğretme tekniğinden yararlandıklarını belirtmişlerdir. Bu uygulamayı bazen kendileri, bazen okuyuşu diğerlerinden iyi olan kursiyerler, bazen de CD, DVD, ses kayıt cihazları vb. yollarla yaptıklarını ifade etmişlerdir. Ancak öğreticilerin çok az bir kısmı model alma yoluyla Kur'an öğretimi faaliyeti gerçekleştirmektedir. Odak grup görüşmesine katılan önemli bir öğretici grubunun model alma/sunma yoluyla Kur'an öğretimine yeteri kadar yer vermedikleri söylenebilir. Gösterip yaptırma yönteminde kendi okuyuşları ile örnek/model olma durumunu tercih ettiklerinden söz edilebilir. Kur'an öğretiminde model sunmak okuyuş çeşitliliği açısından önemlidir. Kursiyer söz konusu modelleri kendisine örnek seçmek suretiyle gayretini arttırabilir. Hedeflenen öğrenmeyi süresinden önce gerçekleştirebilir. Hatta kursiyerin beceri ve kabiliyetini ortaya koyacak ciddi çalışmalarına ilham olabilir. Öğretici bu motivasyon tekniğinden yararlanmayı ihmal etmemelidir. Model alma tekniğinin öğreticiye katkısı da göz ardı edilmemelidir.

4.5.4.2. Mesleki Tecrübeden Yararlanma

Öğreticilerin programı uygulamada kullandıkları yöntemlerin dışında ifade edilen bir tema da, mesleki tecrübelerden yararlanmadır. Kur'an öğretimi yürüten öğreticilerden bazıları ön görülen programı geleneksel yöntemlerle yürütmekte olduklarını çeşitli vesilelerle ifade etmişlerdi. Programın uygulanmasında öğretim yöntem ve tekniklerinin uygulanmasının öğretimin kalitesini arttıracağı ve belirlenen hedeflere ulaşmakta katkısı olacağı muhakkaktır. Bununla beraber öğretime katkı

sağlayacağı düşünülen etkenlerden birisi de diğer öğretmenlerle işbirliği yapmak olabilir. Böyle bir işbirliğinin faydasına inanan öğretmenlerden bir tanesi (Ö15), uygulama aşamasında programı uygulayan diğer öğretici meslektaşlarının tecrübesinden yararlandığını ifade etmiştir.

“Ben bu programı uygularken daha önceki tecrübelerimi kullanırken şunu da yapıyorum; Bu programı uygulayan başka hocalarımın uygulamalarından da yararlanıyorum. Bu uygulamayı yapanlarla istişare yapıyorum” (OG2:15).

Öğretici, öğrencilere (özellikle yetişkin kursiyerlere) karşı bilgiçlik taslamayan, meslektaşlarıyla ve kursiyerlerle işbirliğine ve paylaşımına açık olan bir kişi olmalıdır (Aydın, 2010, s. 232). Yine öğretici, Kur'an öğretimi programını uygulayan diğer meslektaşlarının düşüncelerinden ve uygulamaları ile ilgili tecrübelerinden faydalanabilmeli. Aynı şekilde kendi tecrübe ve yöntemlerini diğer öğretmenlerle paylaşabilmelidir (Kurt, 2000, s. 67). Öğreticiler öğretimde güçlü ve zayıf yönlerini görebilmeleri için meslektaşlarının görüş ve düşüncelerinden yararlanmalıdır. Benzer ortamlarda benzer programları uygulayan öğretmenlerin mesleki tecrübelerini paylaşmaları öğretime katkıda bulunabilir (Korkmaz, s. 2012, 364). Bu anlamda (Ö15)'in uygulaması ve programı uygulamada verimli olma arayışı, öğretmenler arasında bir kişi olmasına rağmen önemli kabul edilebilir

4.5.4.3. Ders Dışı Etkinlikler (Tekrar ve Ödev)

Öğretim yöntem ve teknikleri başlığı altında dikkat çeken ifadelerden ikisi de tekrar ve ödev teması olmuştur. Öğreticiler, uygulanan derslerde yapılan tekrarları, kursiyerlerin evde de tekrar ederek öğrenmeyi, pekiştirmelerini istediklerini belirtmişlerdir. Böylece öğretici, kursiyere bir taraftan ders dışı etkinlik olarak ödev tekniği uygularken; aynı dersi hem öğretim esnasında ve hem de ders dışında tekrar etmesini isteyerek, ders dışı etkinlikleri ödev ve tekrarlamak şeklinde gerçekleştirdiğini belirtmiştir.

“Benim tekniğim, kursiyere ödev veriyorum. Okuması gereken yeri okuyorsa geçiyor, okuyamıyorsa orayı tekrar ettirmiyorum devam ediyor. Hedef, ödev yerini çalışsa da çalışmasa da Kur'an'ı bir kez baştan sona bitirmek” (OG2:12).

Öğreticinin verdiği ödevin amacı, kursiyerin Kur'an-ı Kerim'i en az bir defa yüzüne tamamını okuyarak bitirmesidir. Okutulan bölümlerde karşılaşılan yeni kuralların öğretilmesi ve uygulanması ile gerçekleşecek bu tekrara dayalı okuma kursiyere hedeflenen öğretimi kazandırmada yararlı olabilir.

“Kullandığım okutma yöntemi ben tek sayfa üzerinde çalışıyorum. Bu şekilde kursiyerler yaşlı olmaları nedeniyle evde de bir tek sayfayı tekrar tekrar okumaları gerektiğini düşünüyorum. Böylesi daha kalıcı oluyor” (OG1:6).

“...Ödevlerde de yarım sayfadan başlıyoruz. Ertesi gün herkes sadece o yarım sayfayı okuyor. Bu şekilde genelde tekrara dayalı bir öğretim oluyor...” (OG2:13).

Ödev, kursiyerin ders sürecinde öğrenmeyi gerçekleştirdiği okuma veya konuları derslikte ya da evde tekrar etmek suretiyle öğrenmeyi pekiştirmesi olarak tanımlanabilir (Öcal, 2003, s. 238). Ödevle hedeflenen diğer bir kazanım, kursiyerin ders esnasında öğrendiklerini yeniden anlamlandırarak pekiştirmesi olabilir. Hedeflenen kazanımın sağlanması temel bilgilerin öğrenen tarafından özümlemesini gerektirir. Ayrıca öğretici, kursiyere dersle ilgili yükleyeceği ödevi hazırlıklı ve amaçlı bir şekilde uygulamalıdır. Bu amaçla ev ödevleri farklı biçimlerde gerçekleştirilebilir: a) Herhangi bir derse hazırlık olarak, b) Uygulanacak bir dersin geliştirilmesi amacıyla yönelik olarak ve c) Uygulanan bir dersin belirli bir kısmının sonuca götürülmesi amacıyla bağlı olarak (Hesapçioğlu, 2011, s. 316). Kursiyerlerin seviye ve ilgi alanlarına uygun olarak verilen ödevlerin faydaları yadsınamaz. Ödevler, yeni öğrenilen bilgileri kursiyere kullanma becerisi kazandırmak suretiyle davranışa dönüştürebilir. Kursiyerler ödevleri kendi kendilerine yapabildikleri oranda becerileri ve öz güvenleri artabilir. Kurs saatleri dışında da yeni bilgiler öğrenme azmi ve zevki kazandırır. Öğrenmede bireysel gayretlerin toplu öğrenmelere göre farklı olduğunu öğretir ve azmetme gücü verir (Öcal, 2003, s. 253). Öğretici ifadelerine göre, öğrenilen dersin tekrarlanması öğretime esas konuların kursiyer tarafından zihne yerleştirilmesi ve yeni konularla ilişkilendirilmesine katkı sağlamanın amaçlandığı söylenebilir. Yaşlı kursiyerlere sadece bir sayfa üzerinde çalışma yapmaları istendiği öğretici görüşünden, uygulanan ev ödevlerinin içerik ve hacim olarak kursiyerlerin beceri gücüne ve bireysellik ilkesine uyulduğu sonucu çıkartılabilir. Öğreticiler her ne kadar ödev konusunun teorik bilgisine sahip

olmasalar da, uygulamalarında Kur'an öğretimine katkısı olacağı düşüncesiyle kursiyere ödev verdikleri anlaşılmaktadır.

4.6. Programın Uygulanma Sürecinde Öğreticilerin Kullandıkları Araç ve Gereçler

Kur'an öğretimi programında, öğretim sürecini yöneten öğretmenlerin kursiyerin hedeflenen öğretim yaşantılarını geçirmelerini sağlayacak biçimde düzenleme yapması beklenir. Düzenlenmesi gereken öğretim ortamının en önemli unsurlarından biri, eğitim yaşantılarını zenginleştirmek, öğrenilecek konuların anlaşılmasını kolaylaştırmak ve öğretmenin etkinliğini arttırmak amacıyla geliştirilmiş öğretim ve öğrenme yardımcıları olan araç-gereçlerdir. Öğretimde kullanılacak araç gereçlerle ilgili olarak öğretici söz konusu araç gereçleri kullanma nedenlerine, kullanımı sınırlayan nedenlere, araçların seçiminde uyulması gerekli ilkelere uygun öğretim yapabilmelidir (Aydın, 1996, s. 91; Korkmaz, 2012, s. 221-222; Aydın, 2011, s. 410-413).

Kur'an öğretimi için kullanılabilir oldukça zengin materyalden bahsedilebilir. Bu programın uygulanmasında Kur'an kursu öğretmenleri tarafından da kullanılan temel ders kitapları ve materyallerden bazıları şunlardır: Kur'an-ı Kerim, Kur'an Okumaya Giriş, İncim, İbadetlerim, Ahlakım, Peygamberim, Diyanet Dergisi, bilgisayar, projeksiyon, ilgili DVD ve CD'ler, yazı tahtası vb. araç gereçleri kullanılabilir. (Usl⁷)

Araştırmaya katılan öğretmenlere Kur'an öğretimi programında kullandıkları araç-gereçleri belirleyebilmek amacıyla, "*Programın uygulanış sürecinde ne tür araç-gereçlerden faydalanmaktasınız? Bu araç-gereçleri kullanım şeklinizi bir örnekle açıklayınız?*" sorusu yöneltilmiştir.

Kur'an öğretim programında öğretmenlerin kullandıkları araç gereçlerle ilgili görüşlerde öğretmenlerin tamamı (34 % 100) DİB'in tavsiye ettiği kitapları kullandıklarını belirtmişlerdir. 19 (% 55.88) öğretici öğretimde yazı tahtası kullandığını, 7 öğretici (% 20.58) öğretim sürecinde fotokopi, afiş, slayt gibi materyallerden yararlandıklarını, 6 öğretici (% 17.64) ise ses kayıtlarından (CD, DVD benzeri teknolojik ürünlerden yararlandıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 9. Programın Uygulanma Sürecinde Öğreticilerin Kullandıkları Araç ve Gereçler

Programın Uygulanma Sürecinde Öğreticilerin Kullandıkları Araç ve Gereçler	Ders Kitapları	Temel Ders Kitapları
		Mealli Kur'an-ı Kerim (DİB tavsiyeli kitaplar)
		Kur'an Dili Kur'an okumaya giriş (DİB tavsiyeli kitaplar)
		İlmihal kitapları (DİB tavsiyeli kitaplar)
		İbadetlerim (DİB tavsiyeli kitaplar)
		Ahlakım (DİB tavsiyeli kitaplar)
		Peygamberim (DİB tavsiyeli kitaplar)
	Yazı Tahtası	Dinimizi öğreniyoruz (DİB tavsiyeli kitaplar)
	Fotokopi Afiş Slayt Ayna Ses Kayıt Araçları	Yazı tahtası, kalem silgi gibi yazma araçları
		Tepegöz, bilgisayar
		DİB tarafından hazırlanan görsel işitsel materyalleri kullanma
		Özet bilgileri fotokopi ile çoğaltma
		Harflerin çıkış yerlerini gösteren afişler
		Ayna: Harflerin çıkışını kendi görüntüsünde göstermek
Bilgisayar, telefon vb. araçlarla CD, DVD benzeri kayıtlara ses kayıtları yapmak, ses kayıtlarını dinletmek		

4.6.1. Ders Kitapları

Kur'an öğretimi programında kullanılan araç-gereçlerle ilgili verilerden en çok ifade edilen tema ders kitapları olmuştur. Öğreticilerin tamamı (34 %100), uyguladıkları öğretim faaliyetlerinde kitaplardan yararlandıklarını belirtmişlerdir. Konuyla ilgili bazı öğretici görüşleri aşağıdaki gibidir:

“Zaten kitaplarımız belli bizim, ilmihal” (OG2:15).

“Araç-gereç olarak rahle, Kur'an Dili ve Kur'an-ı Kerim kitabından başka kullandığımız bir şey yok. Kur'an kitabını mealli Kur'an'lardan seçiyoruz. Kur'an okurken meallerini de okutuyoruz” (OG4:29).

“Mesela DİB in önerdiği Kur'an eğitim CD leri, Okuyucular. Diğer kitapları da burada yüklenmiş ihtiyaç duyduğumuz bölümleri buradan takip etme imkanımız var ” (OG4:32).

Kur'an öğretimi programında Kur'an- Kerimi yüzünden hatasız, tecvit kurallarına uygun okuyabilme hedefleri yanı sıra, ibadet, akait, siyer ve ahlak dersleri de konulmuştur. Söz konusu bu dersler kursiyerlerin Kur'an öğrenimi gerçekleştirmelerine ilave olarak, inandıkları dine ait malumatları ayrıntıda

boğulmadan öğrenebilmelerini amaçlamıştır. Öğretici ifadelerinden Kur'an-ı Kerim, Kur'an dili gibi Kur'an okumayı temin edecek kitaplardan bahsedilmekle beraber, Kur'an mealleri ve yardımcı kitaplarından nasıl yararlandıkları hakkında görüş belirtmemişlerdir. Araştırmanın başka verilerinde öğretmenlerin bu programı uygulama sürecinde en çok Kur'an öğretmeye odaklandıklarını, kursiyerin ihtiyacı doğrultusunda program uygulamaları nedeniyle, programı uygula(ya)madıklarını belirtmişlerdir.

“Programdan istenenlerle karşıımızdakilere vereceğimiz eğitim çok farklılık arz edebiliyor. Kursiyerin beklentileri farklı olabiliyor. Beklentilere cevap verebilme adına o an neyi gerektiriyorsa ona göre ders yapmak bana daha cazip geliyor” (OG1:1). Öğretici program içeriği ile öğretim sürecinde kursiyerlerin talep ve beklentilerinin farklı olduğunu ifade etmektedir. Bir ders içeriğinin tamamının öğrencinin/kursiyerin seviye ve beklentilerini birebir karşılaması beklenemez. Öğrenim sürecinde içeriğe bağlı olarak kursiyerin de sorularının, derse ait beklentilerinin olması olumlu bir durumdur. Aksi durumda, söz konusu dersin konusu ve içeriği hakkında kursiyer ilgisinden bahsetmek anlamsız olur. Bu nedenle programın uygulanması noktasında kursiyer beklentileri karşılanmaya çalışılmalıdır.

“Yaşlılar sadece Kur'an öğrenmek istiyorlar. Yaşlılara siyer konusunda ancak yaptığı savaşlar vb. konular anlatılabiliyor. Çocuklara siyer anlattığımızda, örneğin Peygamber efendimizin ailesinden bahsettiğimizde bu onların hoşuna gidiyor. İlgi alanları farklı” (OG2:11). Programda ağırlıklı ders Kur'an-ı Kerim'dir. Bunun dışındaki dersler ise, örneğin siyer dersi haftada bir saattir. Bu bir saatlik dersin işleniş plan yapıldığında kursiyerin beklentileri göz önüne alınarak yapılabilir. Nihayetinde program siyer Hz. Peygamber'in doğumundan vefatına tüm hayatından bahsetmese bile, öğretici peygamberin hayatına dair tüm bilgileri istenilen şekliyle sunabilmelidir. Dolayısıyla Hz. Peygamberin hem çocukluğu, hem de savaşlarından kesitler bir ders içerisinde bölümler halinde işlenebilir.

Ancak öğretmenlerden bir tanesi *“Eğer imam isem, yaptığım hizmetlerin en iyisi Kur'an öğretimidir. İster yaz, ister kış olsun bir imamın yaptığı en etkin görev Kur'an öğretimidir”* (OG2:12)

Öğreticiye göre Kur'an'ı öğretmek en ulvi, en önemli görevdir. Oysa programda öngörülen diğer dersler Kur'anı anlamaya katkısı olan derslerdir. Kur'an öğrenmeyi ve öğretmeyi bu bağlamda değerlendirmek ve konu ile ilgili "Sizin hayırlınız Kur'an'ı öğrenen ve öğretenidir" hadisini Kur'an öğrenmeyi Kur'an eğitimine tabi kılınmış bir öğrenme olarak değerlendirmek gerekir.

4.6.2. Yazı Tahtası

Yazı tahtası, geleneksel öğretim ortamında her öğretmenin en çok kullandığı araçlardan biridir denilebilir. Yazı tahtası, öğrencilerin kursiyerlere etkili bir sunum yapmalarına katkı sağlayabilir. Bu amacın gerçekleşmesi ise öğreticinin tahtayı kullanma şekline bağlıdır. Kursiyerlerin rahatça görebileceği büyüklükte ve herkese hitap edecek ortamda olmalı. Yazılanların okunaklı olması, tahtanın genişliği nispetinde anlaşılır büyüklükte olmasına dikkat edilmelidir. Öğreticilerin tahtaya okunaklı-güzel yazı yazabilme, anlaşılır resim ve şekiller çizebilme beceri ve kabiliyetleri tahtayı kullanma tercihlerini etkileyen unsurlardır. (Aydın, 2014, s. 408, Korkmaz, 2012, s. 229; 2014, s. 169). Kur'an öğretimi dersinde kullanılan tahtalar derslik ortamına göre de farklılık göstermektedir. Cami ortamında işlenen derslerde duvara monte edilen tahtalar kullanılmaz, varsa üç ayaklı portatif-taşınabilir tahtalar tercih edilir. Yazı tahtası ile öğretim uygulaması konusundaki öğretici görüşlerinden bazıları şunlardır:

"Kurs ortamında yaptığım için masa, sıra, tahta, kalem vb. sınıf ortamında olan araç-gereçleri kullanabiliyoruz" (OG2:8). "Yazı tahtası var. Özellikle harflerin öğretilmesinde ve tecvit öğretiminde tahtadan yararlanıyoruz" (OG3:19).

Belirtilen görüşlerden anlaşılmaktadır ki öğrencilerin 19'u (% 55.88) Kur'an öğretiminde yazı tahtasını kullanmaktadır. Bazı öğrenciler yazı tahtasını özellikle Kur'an harflerini tanıtır öğretmek amacıyla kullandıklarını, bazılarının ise tecvit kurallarını anlatabilmek ve örneklendirebilmek amacıyla tercih ettiklerini söylemişlerdir. Bu iki hususun dışında öğrenciler yazı tahtasının kullanımına yönelik herhangi bir görüş ve açıklama yapmamışlardır. Buradan anlaşılmaktadır ki öğrenciler hem programı

uygulama konusunda hazırlık yapma gereği duymamışlar hem de Siyer, Ahlak ve Akait gibi derslerin -kursiyerin talep ve ihtiyacına istinaden ikinci planda tutmalarından dolayı öğretimini renklendirecek araç gereçleri kullanmamışlardır. Bu durum, öğretimin büyük ölçüde geleneksel yöntemlerle yürütüldüğünü düşündürmektedir.

4.6.3. Fotokopi, Afiş, Slayt, Ayna

Katılımcılardan elde edilen verilerde öğretimde kullandıkları araç gereçlerle ilgili olarak öne çıkan üçüncü tema fotokopi, afiş, slayt ve ayna kullanımı olmuştur. Öğreticilerden 7 kişi (% 20.58), Kur'an öğretiminde fotokopi, afiş, slayt ve ayna gibi araçlardan yararlandıklarını belirtmişlerdir. Konuyla ilgili öğretici görüşlerinden bazıları şunlardır:

“Harflerin çıkışları ile ilgili fotokopi çektirdik ve herkese dağıttık. Bir de yine harflerin çıkışları ile ilgili büyük bir pankart yaptırıp karşıya astık, Ayrıca ayna karşısına geçirerek hangi harfi nereden çıkardığını ayna karşısında kendisine bakarak çıkarmasını istiyorum. Bu da kursiyerin hangi harfi nereden çıkardığını görsel olarak kendi organlarında görmesini sağlıyor ve unutmasını zorlaştırıyor. Pazardan 10-15 adet ayna aldım hepsine dağıttım. Ayna tekniğinden sonra öğrenmede de bir hızlanma olduğunu fark ettim.” (OG1:2). Öğretici Kur'an öğretiminde görsellerden geniş ölçüde yararlandığını belirtmektedir. Fotokopi, afiş ve ayna kolay öğrenmeyi amaçlayan araçlar olarak kullanıldığı belirtilmektedir. Aynı şekilde kalıcı bilgiler sağlamak için dersin özetlenen kurallarını fotokopi çektirerek kursiyere dağıtıldığı ifade edilmektedir. İlgili görüşler şunlardır: *“Bu dersleri işlerken en sık başvurduğum araç-gereçler, fotokopi çektirerek hepsine dağıtmak. Tahta da kullanıyorum, ama fotokopideki bilgiler özet halinde kendilerinde kaldığından daha faydalı oluyor”* (OG4:33).

“Dersleri Kur'an kursunda işliyoruz. Burada eğitimde kullanılan projeksiyon, bilgisayar ve bilgisayarda kullanacağımız materyaller yüklü.” (OG4:32).

Bazı öğreticiler internet ve projeksiyon gibi araç-gereçleri ihtiyaç halinde kullandıklarını belirtmişlerdir. *“İnternet, projeksiyon gibi çeşitli araç-gereçler mevcut ve kullanma ihtiyacı duyduğumuzda kullanıyoruz”* (OG3:20).

“Özellikle Diyanet İşleri Başkanlığının sesli ve görüntülü yayınlarından yararlanıyorum. F. ÇOLLAK, D. Kaya, O. EĞİN gibi hocalardan sesli kayıtlardan dinlemek suretiyle bu tür materyallerden istifade ediyoruz” (OG3:22).

Araştırmaya katılan öğreticiler Kur’an öğretimi programı uygulamasında fotokopi, afiş, pankart, görüntülü yayın (CD, DVD), projeksiyon, görsel yayınlar için bilgisayar ve ayna kullandıklarını ifade etmişlerdir. Derslerde kullanılan görsel araçlar sözlü ve yazılı anlatımlara katkı sağlayabilir. ÖĞreticilerin kullandıkları fotokopiler ders içi ve ders dışı öğrenim faaliyetlerinde önemli bir gereç olarak hedeflenen harflerin ve tecvit kurallarının zihinlere yerleşmesinde rol oynayabilir. Aynı şekilde dersliklerin en çok görünen bir yerine asılan afiş, pankart gibi görseller, Kur’an öğretiminde harflerin şekillerinin zihne yerleştirilmesine, harflerin göğüsten dudaklara kadar çıkış noktalarını gösteren insan resmi de harf çıkış yerlerini öğrenmeye katkısı göz ardı edilemez (Korkmaz, 2014, s. 145-195). Projeksiyon, bilgisayar aracılığıyla kullanılan CD ve DVD nin namaz, hac, abdest vb. ibadetlerin uygulanışını görsel olarak anlatılmasına katkı sağladığı gibi, DİB tavsiye ettiği Kur’an tilavetinde yetkin kişilerin okuyuşlarının dinletilmesi öğretimde faydalı olabilir. ÖĞreticilerden bir kısmı bazen kendi seslerinden bir duayı telefona kaydederek, bazen de kursiyerin kendi sesinden kaydederek ders dışı çalışmalarda yararlandığı belirtmiştir. Bir öğretici (Ö2), kursiyerlerin Kur’an harflerini ve çıkış noktalarını kendi görüntülerinden görerek öğrenebilmeleri maksadıyla ayna kullandığını ifade etmiştir. Belirtilen araçlar duyu organları yoluyla kursiyerde bir yaşantı oluşmasına neden olabilir. Bu araçları öğreticilerin ve kursiyerlerin etkili ve yerinde kullanması halinde, örneğin istenildiğinde kolayca tekrarlanabilmesi nedeniyle gerçek yaşantının yerini alabilir (Hesapçioğlu, 2011, s. 411). Tüm bu kullanıldığı belirtilen araç-gereçler öğitime katkı sağlayan materyaller olarak değerlendirilebilir. Bununla beraber söz konusu araç-gereçlerin, kursiyerlerin, konunun ve çevre

şartlarının özelliklerine uygun olması, öğreticinin konu ile ilgili yeterli bilgi ve beceriye sahip olması ve ders öncesi hazırlık yapması gerekir. Öte yandan, araç-gereç kullanımına yer vermeyen bir öğreticinin, Kur'an öğretiminde istenen başarıyı göstermesi beklenemez.

4.7. Kur'an Öğretimi Ortamı Olarak Öğreticilerin Cami ve Kur'an Kursu Derslikleri İle İlgili Görüşleri

Kur'an öğretimi uygulayan öğretmenlerden, cami ortamı ve derslik gibi öğretim ortamlarını yönetmede yetenekli olmaları beklenir. Ders ortamlarının hazırlanması ve yönetilebilmesi için gerekli ilkeler vardır. Öğretici, ders ortamının aydınlık, ferah, mutedil sıcaklıkta ve kursiyer tarafından beğenilen bir mekân olmasına gayret etmelidir. Dersin disiplinini bozacak her türlü fiziksel ve psikolojik olumsuzlukları bertaraf etme becerisine sahip olmalıdır. Bu ilkeler doğrultusunda hazırlık yapan bir öğretici, verimli ve etkili öğretimin gerçekleştirilmesini sağlayabilir (Hesapçioğlu, 2011, s. 447). Bu anlamda Kur'an öğretimi programı uygulayan öğretmenlere; *“Programın uygulanış sürecinde eğitim ortamı ile ilgili düzenlemeleriniz nelerdir? Örneğin, özel bir düzenleme yaptınız mı? Eğitim ortamları ile ilgili problemlerinizi ve bunlara ilişkin çözüm yollarından bahsedebilir misiniz?”* soruları yöneltilmiştir. Öğreticiler öğretim mekânı/ortamı için yaptıkları hazırlıklar yerine cami veya Kur'an Kursu dersliklerinin kendileri ve kursiyerler açısından tercih etme nedenlerini belirtmişlerdir. Öğreticilerden 19 (%55.88) kişi Kur'an öğretimi programını cami ortamında; Buna karşılık 12 (%35.29) öğretici uygulamalarını Kur'an kursu dersliklerinde, diğer iki öğreticiden biri (Ö28) dernek odasında, (Ö29) ise camiye bağlı dış bir mekânda (odada) uygulama yaptıklarını ifade etmiştir. Öğreticiler, bu mekanların seçimlerini kursiyer ihtiyaç ve talepleri doğrultusunda gerçekleştirdiklerini belirtmişlerdir. Cami ve Kur'an Kursu dersliklerinin eğitim-öğretim ortamı için hazır bir mekan olduğunu, bu nedenle öğretim için ayrıca hazırlık yapmayı gerektirmediğini ifade etmişlerdir. Konu ile ilgili ortaya çıkan temalar: a) Cami ortamını tercih nedenleri ve b) Kur'an Kursu ortamını tercih nedenleri şeklindeki ifadelerdir.

Tablo 10. Öğretici görüşlerine göre Kur'an öğretimi ortamı olarak cami ve Kur'an Kursu dersliğinin tercih nedenleri

Öğreticilere Göre Kur'an Öğretimi Ortamı Olarak Cami Ve Kur'an Kursu Dersliğinin Tercih Nedenleri		Öğreticilere göre yetişkin kursiyerler camiye giriş çıkışları daha rahat/kolay bulmaktadırlar
	Öğreticilerin Cami Ortamını Tercih Nedenleri	Öğreticiye göre cami ortamının ısıtma ve soğutma sistemleri kursiyer için cami ortamını tercih nedenlerindedir
		Öğreticilere göre camiler eğitim öğretime hazır mekanlardır. Kur'an öğretimi için fazladan hazırlık gerektirmemektedir
		Öğreticilere göre kursiyerler camilerde Kur'an öğretimi yürütülmesini bir ibadetten başka bir ibadete devam etmiş gibi görmektedirler
	Öğreticilerin Kur'an Kursu/ Derslik Ortamını Tercih Nedenleri	Öğreticiye göre Kur'an öğretimi programı, camiye namaz için gelen cemaati de Kur'an öğrenmeye teşvik etmektedir
		Öğreticiye göre genç kursiyerler, Kur'an Kursu dersliğini, sınıf ortamı olması nedeniyle tercih etmektedirler
Öğreticiye göre kursiyerler, Kur'an Kursu dersliği ortamını ısı, ışık, öğretim araç-gereçleri nedeniyle tercih etmektedirler		
	Öğreticiler Kur'an Kursu dersliğini daha disiplinli bulmaktadırlar	

4.7.1. Öğreticilerin Cami Ortamını Tercih Nedenleri

Bu başlık altında, “Kur'an öğretimi ortamının hazırlanması”ndan çok, “Kur'an öğretimi ortamı” ile ilgili tercihler öne çıkmıştır. Bu tercih nedeni, öğretime hazırlık yapmaktan ya da öğretim ortamını hazır hale getirmek yerine hazır bulunan ortamı kullanma isteğinden dolayı olabilir. Tablo 18'de kursiyerlerin çoğunluğunun Kur'an öğrenimi konusunda cami ortamını tercih ettiği görülmektedir. Kur'an öğretimi uygulamasının, asr-ı saadetten günümüze kadar cami ve mescitlerde devam ettiği düşünüldüğünde bu tercih oldukça tabii karşılanabilir. Eğitim öğretim müesseselerinin ortaya çıkmasıyla birlikte, camide eğitim-öğretim faaliyetleri nitelik ve nicelik değiştirmesine rağmen etkisini ve devamlılığını hiçbir zaman kaybetmemiştir (Aydın, 2010, 126). Bununla beraber cami ortamında yürütülen Kur'an öğretimi programının uygulanmasına yönelik hazırlıklara ihtiyaç vardır. Kur'an öğretimi programına katılan kursiyerlerin genellikle yetişkin kişiler olduğu görülmektedir. İleri yaş grubu kursiyerlerinin görme, işitme kaybı, nefes darlığı, oturma güçlüğü, eklem ağrıları vb gibi sağlık sorunları olabilir. Ders ortamının hazırlanmasında, özellikle yaşlılığa bağlı bu sorunların göz önüne alınmalıdır. Kursiyerlerin öğrenim ortamında kendilerini rahat

hissedebilmeleri, öğretme-öğrenme süreçlerine etkin bir şekilde katılabilmeleri, öğrenmeye motive olabilmeleri için fiziki şartların (ısı, ışık, ders materyalleri, genişlik) uygun olması gereklidir (Korkmaz, 2012, 273). Öğretim ortamının hazırlanmasıyla ilgili öğretici görüşleri aşağıdaki örneklerde gösterilmiştir:

“Uzun süre oturmaktan rahatsız olanlar için caminin bir köşesine bu sene masa sandalye çıkarttık kullanıyoruz, dersleri camide yapıyoruz” (OG1:2). Öğretici ifadesine göre, ders ortamının öğretime hazır hale getirilmesinde kursiyer yaşı ve fiziksel özellikleri dikkate alınmıştır. Bu nedenle programın uygulanmasında cami ortamı tercih edilmesine rağmen rahat bir ortam oluşturulmaya çalışılmıştır denilebilir. Buna mukabil bazı öğretmenler cami ortamını hazır bir ortam olarak değerlendirirken, bazıları da kurs ortamını hazır bir öğretim mekanı olarak değerlendirmektedirler. Aşağıdaki ifadeler iki ayrı mekan hakkındaki görüşleri belirtmektedir:

“Dersleri cami ortamında, yatsıdan sonra yapıyorum. Bu nedenle öğretim ortamı hazır olmuş oluyor.” (OG1:3).

Cami ortamının herkese açık bir mekan olmasının altını çizen, mekanın kursiyer psikolojisine yansıdığını ifade eden bir öğretici görüşü şu şekildedir: *“Kur’an öğretiminin camide olması herkese açık bir mesaj veriyor. Cami ortamından kaynaklanan herhangi bir problem yok. Ayrıca caminin çok fonksiyonel kullanılabilmesine bir örnek oluyor. Camide cemaat psikolojisi, Kur’an Kursunda öğrenci psikolojisi hakim.”* (OG2:9).

“Biz diğer görevli arkadaşla aynı ortamda iki ayrı grup olarak yapıyoruz derslerimizi” (OG4:30).

Cami ortamının herkese açık olması, namaz kılmak için gelenleri cezbetmesi teşvik edici unsurlardan biridir denilebilir. İnsanların birbirlerinden etkilenmeleri suretiyle Kur’an öğrenmeye başlamaları camide işlenen dersleri incelemektedir.

4.7.2. Öğreticilerin Kur’an Kursu/Derslik Ortamını Tercih Nedenleri

Cami ortamı dışında Kur’an öğretimi programının uygulandığı diğer mekan Kur’an kursları dersliğidir. Öğreticiler kursiyerlerin tercihi ve uygun dersliğin mevcut olması halinde programı dersliklerde de uyguladıklarını belirtmektedirler.

“Kur’an Kursumuz var, orada sınıf ortamında yapıyoruz derslerimizi. Ben Kur’an derslerini camide de yaptım, son iki senedir de dersliklerde yapıyorum. Kursta daha çok verim aldığımı görüyorum. Sınıfta daha resmi hava içerisinde ve disiplinli oluyor. Benim kursiyerlerim geçen yıl yetişkinlerden oluşuyordu, bu yıl gençlerden oluşuyor ama ben aynı faydayı her iki yaş grubunda da gördüm mekanın sınıf ortamı olmasını bu bakımdan yararlı buluyorum.” (OG3:18).

“Dersleri Kur’an Kursu’nda yapıyoruz. Klima vb. ısıtıcılar var zaten onlardan yararlanıyoruz” (OG1:4).

Öğretim ortamı için ne tür hazırlıkların yapıldığı sorusuna öğretmenler, öncelikle öğretim ortamı tercihlerini belirten cevaplar vermişlerdir. Öğretim ortamı olarak öğretmenler cami ortamı veya derslik ortamı olmak üzere iki farklı mekan kullanmaktadırlar. Öğreticilerden ağırlıklı bir kısmın hazır bulunuşluk durumuna göre cami ortamını tercih ettikleri görülmektedir. Camii ortamını tercih eden öğretmenlerden geleneksel yöntemle Kur’an öğretimi gerçekleştirenler, bu tercihlerine kursiyerlerin taleplerini gerekçe göstermişlerdir. Bu öğretmenlere göre, camilerde öğretim yapmanın bir başka nedeni, Kur’an öğretimi uygulaması için ortam ve materyal hazırlığı gerektirmemesidir. Bu konuda cami hazır bir mekan olarak kabul edilmektedir. Ortamın aydınlatılması, havalandırılması, varsa ısınma ihtiyacının karşılanması gibi hazırlıklar ibadet için zaten gerçekleştirilmektedir. Bu öğretmenler, öğreticinin anlatım kabiliyetinin öğretim ortamından daha öncelikli olduğunu düşünmektedirler. Bu öğretmenlerin ifadelerinden programın içeriği ve hedefleri dışında bir öğretim uyguladıkları, herhangi bir hazırlık yapma ihtiyacı duymadıkları düşüncesine ulaşmak mümkündür. Derslik ortamını tercih eden öğretmenler, her iki ortamda da Kur’an öğretimi faaliyeti tecrübesi yaşadıklarını belirterek, cami ortamından daha verimli öğretim yaptıklarını düşünmektedirler. Öğretim için gerekli hazırlıkların yapılması durumunda, derslik ortamının, öğretime pozitif etki eden pek çok yönü olmakla beraber, her yaşta kursiyerin hazır bulunuşluklarını da etkilediğini belirtmişlerdir. Kur’an öğretim programını esas alarak öğretim uygulayan öğretmenlerin, programın amaçları doğrultusunda gerekli hazırlıkları yapmanın önemini kavramış oldukları söylenebilir.

4.8. Programda Kur'an Dersi Dışındaki İtikat, İbadet, Siyer ve Ahlak Gibi Derslerin Varlığına İlişkin Öğretici Görüşleri

Camilerde Kur'an öğretimi programı (CKÖP) temel ilkeleri başlığı altında md. 4, *“Programda, kursiyerlerin gündelik hayatlarında özellikle ibadetlerini yerine getirirken ihtiyaç duyacakları temel dini bilgileri edinmeleri ve bu bilgileri anlamlandırabilmeleri öngörülmüştür”* ifadesi yer almaktadır. VI. Başlık altında ise: *“Camilerde kur'an öğretimi programı alanları ve dersleri tablosu”* içerisinde ise dini bilgiler bölümünde, bu derslerin itikat, ibadet, siyer ve ahlak dersleri olduğu; dini bilgiler öğrenme alanı dersleri ve konularına genel bakış başlığı altında ise bu derslere ait konu başlıkları gösterilmiştir. Bu bölümün alt başlıklarında dini bilgiler öğrenme alanı ile ilgili derslerin konuları kur sistemi planına göre tablolarda gösterilmiştir. Kur'an öğretimi programında, Kur'an öğretiminin yanında, planlanan bu derslerin eğitim öğretim faaliyetine dahil edilmesi istenmektedir. Kur'an öğretimi dışında itikat, ibadet, siyer ve ahlak gibi derslerin bu program içerisinde uygulanmasının kursiyerler tarafından nasıl karşılandığı sorusuna cevap aramak amacıyla öğreticilere: *“Bildiğiniz gibi programda Kur'an öğretimi dışında uygulanan itikat, ibadet, siyer, ahlak gibi dersler de var. Programda bu derslere yer verebiliyor musunuz? Derslerin varlığına ilişkin düşüncelerinizi paylaşır mısınız?”* sorusu yöneltilmiştir.

Kur'an öğretimi dışındaki derslerle ilgili soruya 33 öğretici cevap vermişlerdir. Bu öğreticilerden 22 (%64.70) kişi bu dersleri gereksiz bulduklarını belirtmişlerdir. Katılımcılardan 11 (%32.35) öğretici ise gerekli bulduklarını ifade etmişlerdir. Bir öğretici (OG3:16) ise bu derslerle ilgili cevap vermek durumunda olmadığını ifade etmiştir.

Tablo 11. Programda Kur'an dersi dışındaki İtikat, ibadet, siyer ve ahlak derslerinin varlığı ile ilgili öğretici görüşleri

Öğreticilerin İtikat, ibadet, siyer ve ahlak derslerinin programda varlığı ve işlenip işlenmemesi ile ilgili görüşleri	Derslerin varlığını bilmediklerini ifade eden öğretmenler	Öğreticilerden bir kısmı programda söz konusu derslerin olduğunu bilmediğini belirtmektedir
		Öğretici Kur'an öğretim programını Kur'an dersinden ibaret olarak bildiğini belirtmektedir.
		Öğreticiler kursiyerlerin söz konusu dersleri istemediklerini, bu bilgileri kendi kendilerine kitaplardan okuyarak öğrenebileceklerini belirttiklerini ifade etmektedirler
		Öğretici diğer dersler Kur'an öğrenmeye engel teşkil ettiğini düşünmektedir
	Dersleri başka öğretim etkinlikleri ile işlediklerini belirten öğretmenler	Bazı öğretmenler bu dersler için sürenin yetmeyeceğini düşünmektedir
		Bir kısım öğretmenler okunan Kur'an mealinin diğer derslerin eksikliğini giderdiğini düşünmektedir
		Bazı öğretmenler camilerde yapılan vaaz ve sohbetlerin bu derslerin yerini dolduracağını belirtmektedirler
		Bazı öğretmenler bu dersleri planlanan şekilde değil de, sohbet tarzında kıssalar anlatarak yürüttüklerini belirtmektedirler
		Öğreticilerden bir kısmı bu dersleri kursiyerden gelen sorulara bağlı olarak işlediğini ifade etmektedir
		Öğretici söz konusu dersleri takvim yapraklarından konular seçerek yaptığını ifade etmektedir
Dersleri programa uygun şekilde işlediklerini belirten öğretmenler	Bazı öğretmenler bu dersleri programa uygun olarak işlemektedirler	

4.8.1. Derslerin varlığını bilmediklerini ifade eden öğretmenler

Kur'an öğretimi programında yer alan diğer derslerle ilgili olarak öğretici görüşlerinden bazıları şunlardır:

“Bazı derslerde “Kelime-i şehadet, abdest, namaza ait bazı bilgileri” öğretme girişimim oldu, ama müstakil olarak, ”ibadet, itikat, siyer, ahlak” gibi derslerin bu programda olduğunu bilmiyordum. Müstakil ders olarak işlense de çok kabul göreceğini düşünmüyorum açıkçası”(OG2:11). Kendi ifadesinde de belirttiği gibi öğreticinin program içindeki diğer dersler hakkında bilgisi yoktur. Program ve yapısı hakkında bilgisi olmadan geleneksel anlamda uygulanan Kur'an öğretiminde salt Kur'an dersi işlendiği görülmektedir. Başka bir öğretici ifadesinde bu görüşü teyit etmektedir. “Hocam bu dersler şimdi mi çıktı? Ben eskiden beri yapıyorum bu dersleri

iki saat Kur'an dersinden ibaretti. Şu anda da sadece Kur'an dersi olarak işliyorum, deftere kayıtları da bu şekliyle geçiyorum.” (OG1:4). Görüldüğü gibi uygulanan programın (işlenen cami dersinin) sadece Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okumaya yönelik işlenen bir ders olduğu anlaşılmaktadır. Diğer taraftan içeriği ve konuları öğretici tarafından bilinmediği anlaşılmaktadır.

4.8.2. Dersleri başka öğretim etkinlikleri ile işlediklerini belirten öğretmenler

Dersler varlığı hakkında bilgisi olan öğretici, ders esnasında sorulan sorulara verilen cevapları ve bu şekilde gelişen sohbet ortamını diğer dersleri bu şekilde işlediğine işaret etmektedir. *“Biz derslerin akışına göre, bazen de arada sorulan sorulara göre bu dersleri doğaçlama bir şekilde işliyoruz. Planlı bir şekilde haftanın belli gün ve saatleriyle, belli konu başlığı altında ders işlenmiyor”* (OG1:5).

Kur'an öğretimi programına uygun bir ders işlenmesi durumunda diğer derslerin uygulamayı engelleyici bir durum teşkil edeceğini belirten bir öğretici şu düşüncededir: *“Programın takip edilmesi hususuna dönecek olursak, yaptığımız bu işlem programın uygulanmasına sekte vurmuş oluyor”* (OG2:13). Öğreticilerden bu derslerle ilgili olarak en iyimser görüş belirtenler, doğaçlama ders işlediklerini belirtenlerdir. Bununla beraber bu derslerin programın uygulanmasına “sekte” vuracağı düşüncesinde olanlar söz konusu programın içerik, amaç ve hedeflerinden uzak oldukları hakkında ipuçları vermektedirler.

“Ben bu dersleri Diyanet'in takvim yapraklarından konular seçerek yapıyorum. O günkü, yaprakta olan konuyu başka kaynaklardan derinleştirerek, yani o konuda daha başka bilgiler edinerek, o günün konusunu oradan seçerek ders işliyorum” (OG2:7).

Bu çeşit bir yaklaşım kronolojik anlamda olayları hatırlamak ve o doğrultuda hazırlık yaparak konuyu işleme bakımından faydalı olabileceği düşünülse bile rastgele bir uygulama olacağı açıktır. Öğreticinin takvim yaprağındaki bilgiye ilave konuyla ilgili başka bilgileri de edindiğini ifade etmesine rağmen din eğitimi ciddiyeti ile bağdaştığı söylenemez. Takvim yaprağındaki bilgileri kursiyerlere sunmaya değer görebilmenin temel düşüncesi ne olabilir sorusuna öğretici, *“derse güncellik katma”*

cevabını vermesi, öğreticinin takvim yaprağı standardında bir aktüalite anlayışı olduğu fikrine götürmektedir.

“Biz bu dersleri programdaki gibi değil de, manevi yönden kıssalar şeklinde, yeri ve zamanı geldiğinde değiniyoruz” (OG4:30).

Öğreticilerin bir tanesi (Ö15), kursiyerlerinin Kur’an dersi dışında, programda olan dersler hakkında bilgilerinin olmadığını belirtmeleri, diğer bir tanesi ise (Ö11), kendisinin bu derslerin programdaki yerini bilmediğini ifade etmiştir. Programı sadece Kur’an öğretimi olarak uygulamaları, diğer dersleri gündemlerine almamaları, geleneksel yöntem uyguluyor olmaları, programı ve içeriğini bilmediklerini düşündürmektedir.

4.8.3. Dersleri programa uygun şekilde işlediklerini belirten öğretmenler

Buna mukabil İtikat, ibadet, siyer ve ahlak derslerini işledikleri yönünde görüş belirten öğretmenler de mevcuttur. Ayrıca öğretmenler bu derslere kursiyerlerin de istekli oldukları yolunda açıklamalarda bulunmuşlardır. Ne var ki, bazı öğretmenler söz konusu dersleri sadece ibadet dersine indirgemekte ve plansız bir öğretim yürüttükleri yolunda görüş belirtmektedirler. *“Biz Kur’an dersi dışındaki dersleri aynen programdaki gibi işliyoruz. Bu dersleri kursiyerler de çok ilgili olarak dinliyorlar.”* (OG4:31).

“Kursiyerlerin de çok istekli olduklarını gördük. Burada ibadetlerle ilgili bölüm öne çıkıyor. Ama bunu ders içerisine serpiştirmek suretiyle işliyoruz” (OG1:1). *“(Ö1’ kastederek) Ben de hocama aynen katılıyorum. Bu dersler Kur’an öğrenme dersini daha da teşvik edici oluyor”* (OG1:2).

Odak grup görüşmeleri esnasında öğretmenler birbirlerinin uygulamaları hakkında aynı görüşü paylaşabildikleri gibi aksi yöndeki görüşlerini de ifade edebilmektedirler. Burada da aynı gruptaki öğretmenlerin benzer izlenim edindikleri ve birbirlerinin görüşlerini destekledikleri görülmektedir. Benzer şekilde aynı grupta bulunan öğretmenlerden birisi örneğin (Ö4), Kur’an-ı Kerim dersi dışındaki derslerden hiç haberi olmadığını ifade etmiş, *“bu dersler yeni mi çıktı, daha önceleri ben hiç duymadım”* şeklinde şaşkınlığını dile getirmiştir. Öğreticilerin programla ve uygulamalarıyla ilgili sadece bildikleri ve uygulama benzerlikleri değil, bilmedikleri ve uygulama farklılıkları da açık bir şekilde ifade edilmektedir.

Öğreticilerden oldukça az bir kısmı derslere karşı kursiyerlerin olumlu yaklaşımlarını ifade etmişlerdir. Bu olumlu yaklaşımla ilgili olarak da somut bir örnek göstermedikleri görülmektedir. Bununla birlikte öğretmenler kursiyerlerin konuları ilgiyle dinlediklerini, hatta bazen ihtiyaç ve ilgiyle derslere katılmalarından bahsetmektedirler. Kursiyerlerin anlatılanları ilgiyle dinliyor olmaları, zaman zaman da gerek sorularıyla gerek kendi uygulamalarını belirtmeleri Kur'an dersi dışındaki derslere ilgilerini göstermesi açısından önemlidir. Söz konusu derslerle ilgili üniteler, belirli hazırlık döneminden sonra içeriğe uygun yöntemlerle işlenmeleri halinde etkili ve verimli, kursiyer tarafından ilgiyle izlenen dersler olabilir. Ayrıca Kur'an derslerinde uygulanan meal okumaları davranış kazandırmaya dönük anlatımlarla daha verimli uygulanabilir. Öğreticilerden biri (Ö1), dersleri Kur'an derslerinin içine serpiştirmek suretiyle uyguladıklarını belirtmektedir. Programa bakıldığında 50 saat Kur'an dersi yanında 16 saat itikat, ibadet, siyer ve ahlak dersi bulunduğu görülmektedir. Bu ders dağılımı iddia edildiği gibi Kur'an öğretimine engel olabilecek (Ö13) bir ders sayısı sayılmayacağı gibi, kursiyeri sıkacak sayıda da görülmemektedir.

4.9. Kur'an Öğretimi Programının Uygulanmasında Sürenin Kullanımı İle öğretici görüşleri

Kur'an öğretimi programı planlı bir öğretim sürecini ifade eder. Bu programda planlanan öğretimin gerçekleştirilebilmesi, öğretmenlerin belirlenen süreye uygun faaliyette bulunmalarına bağlıdır (Url⁹) Kursiyer profilinde belirtildiği gibi, programa katılan kursiyerler genellikle yetişkin ve yaşlılardan oluşmaktadır. Bu durum zamanın daha dikkatli kullanılması gerektiği anlamına gelir. Bu nedenle öğretmenler dersleri uygulama sürecinde zamanı etkili ve verimli kullanma konusunda daha dikkatli davranmalıdırlar (Korkmaz, 2012, s. 288; Köylü, 2014, s. 145; Kurt, 2000, s. 184). Kur'an öğretimi programının uygulanmasında önerilen süreyi kullanabilmenin şartı öğreticinin, öğretim ortamını öğretime hazır hale getirmesi ile başlar. Bu hazırlık kursiyeri derse güdüler, uygulanacak faaliyetleri zaman kaybetmeden planlanan süre içerisinde gerçekleştirmeye yardım eder. Söz konusu sürenin yeterli olup olmadığı, ders saatlerindeki esnekliğin yararlı olup olmadığı hususu, çoktan aza doğru ifade edilen öğretici görüşlerinden bazıları aşağıdaki gibidir.

Bu konu ile ilgili katılımcılara: *a) Programın uygulanmasında planlanan süre yeterli midir? Yeterli değilse nedenleri neler olabilir? Bununla ilgili neler yapılabilir?*

b) Programın uygulama saatlerinin esnek olması ne anlama geliyor? Esneklik uygulanabiliyor mu? Ne tür sorunlar ortaya çıkıyor? Sorunları aşmada ne tür çözümlere başvuruyorsunuz? Soruları yöneltilmiştir.

Programla, ilgili derslerin uygulama sürelerinin yeterliliği ve ders saatlerinin esnekliği ile ilgili sorulara bütün katılımcılar 34 (% 100) görüş belirtmişlerdir. Araştırmaya katılan 20 öğretici (% 58.82) yürütülecek derslerle ilgili planlanan sürenin yeterli olmadığını belirtirken, 14 (% 41.16) öğretici süreyi yeterli buldukları yönünde görüş belirtmişlerdir. Ayrıca 18 (% 52.94) öğretici ders saatlerindeki esnekliğin programın uygulanmasına olumlu katkı sağladığını ifade etmişlerdir. Öğretici görüşlerinden elde edilen verilerle ilgili tema aşağıdaki tabloda özetlenmiştir:

Tablo 12. Kur'an Öğretimi Programının Uygulanmasında Sürenin Kullanımı İle öğretici görüşleri

Kur'an Öğretimi Programının Uygulanmasında Sürenin Kullanımı İle öğretici görüşleri	Ders süresini yeterli bulmayan öğretici görüşler	Bir yıl içerisindeki ders saatini (100 saatlik süreyi) yeterli bulmayanlar
		Sadece Kur'an dersi için süre yeterli görüşünde olanlar (diğer dersleri dışarıda tutanlar)
		Dersleri uygulamaya daha erken başlayarak süreyi yetiştirdiğini belirtenler
		Derslerin en geç Kasım ayında başlamasını isteyenler. Haftalık ders saati dolayısıyla süreyi az bulanlar Öğrenci sayısı fazla öğretmenlerden süreyi yetersiz bulanlar
	Ders süresini yeterli bulan öğretici görüşleri	Program uygulandığında süre yetmiyor ama sürenin daha fazla uzaması da kursiyeri sıkıyor/ (bu haliyle süre yeterli) görüşünde olanlar
		Kursiyer gönüllülük esasına göre programa katılmıştır. Programı belirlenen saatlerde uygulamak esastır, süre ile ilgili değişikliğe gerek yoktur görüşünde olanlar
	Ders saatlerini esnek kullandığını belirten öğretmenler	Farklı gruplara farklı zamanlarda ders yapma imkanı vermesi bakımından süreyi esnek kullanma öğretime olumlu katkısı var görüşünde olanlar
		EHYS, eğitim hizmetleri sisteminin esnekliğe uyumlu olmadığını belirtenler
		Esnek program uygulamasının daha çok kursiyere ulaşma imkanı sağladığı düşüncesinde olanlar
		Uygulama zamanının (esnek süre) öğreticiye bırakılmasını öğretici için avantaj olarak değerlendirenler
	Programın uygulama süresinin esnek olması yanında programın başlama tarihleri bölgesel olmalı görüşünde olanlar	

4.9.1. Ders süresini yeterli bulmayan öğretici görüşler

Programdaki sürenin yetmediğini belirten öğretmenlerden biri (OG1:1), süreyi öğrenci/ kursiyer sayısına oranla değerlendirmektedir. Kursiyer sayısının çok olmasının süreyi doğal olara olumsuz etkilediği görüşünde. İlgili görüş şu şekildedir:

“Süre yetmiyor, öğrenci sayısı süreyi etkiliyor. Öğrenci az olduğu durumlarda sürede sorun yok. Ancak öğrenci çok olursa biz de süre konusunda tedbirimizi alıp ona göre ayarlama yapıyoruz” (OG1:1).

“Ders saati yetmiyor. Ancak gitmek isteyenlere izin veriyoruz, okuması yetişmeyen kişileri dersi uzatmak suretiyle tamamlıyoruz” (OG1:3). Bu ifade öğretmenlerin grupla öğretimi bilmediklerini göstermektedir. Bu nedenle programın Kur’an dersine odaklı geleneksel yöntemle uygulandığını göstermektedir. Programda gösterildiği şekliyle uygulanmaması doğal olarak dersin konusunun dağılmasına farklı boyutlara savrulmasına neden olduğu anlaşılmaktadır ki, bu savruluşa engel olmak, belli bir çerçeveye yerleştirmek ancak programın sınırlarında kalmakla mümkün olabilir. Diğer taraftan başka bir öğretici günlük iki saat ders işlenmesinin süre için yeterli ancak, haftalık programın uygulanmasına yetemediği görüşündedir: *“Günde iki saat ders yaptığımızda yetiyor. Ama haftada altı saat üzerinden haftalık süre yetmiyor. Çünkü biz, çoğu zaman altı saatin dışına çıkıyoruz. Görünürde haftada altı saat olan bu program aslında haftanın diğer günlerinde de devam etmektedir”* (OG1:5). Benzer bir görüş de başka bir öğreticinin ifadesinde vardır. Ancak bu öğretici saat ya da haftalık değil, dönem içindeki ders saatlerinin sınırlı oluşuna dikkat çekmektedir. Bu anlamdaki ifade şu şekildedir:

“Süre yetmiyor. Ama biz her türlü haklarımızdan feragat ediyoruz. Buna rağmen haftada altı saat ders süresi yeterli değil. Ayrıca ocak ayında başlaması çok saçma kasımda başlamalı ki, programı cemaatin en yoğun olduğu dönemde verim alabilelim. Biz her şeye rağmen programa kasım-aralık aylarında ücretsiz olarak başlıyoruz. Bu nedenle şunu söylemek gerekir, verilen program yıllık bazda süresi içinde yetiştirilmesi mümkün değil. Haftalık bazda düşünüldüğünde haftada en az on saat olmalı. Ancak daha fazlasında da öğrenci bulamayız.” (OG2:8).

Sürenin yeterli olmadığını savunan bir öğretici, zaten belirlenen saat içerisinde programı uygulayan kimsenin olmadığı görüşünü paylaşmaktadır. Uygulanmak

istenmesi halinde, sadece öğretici yönüyle değil kursiyer yönünden de iki saatten fazla öğretici kalmayacağı düşüncesiyle mümkün olmadığını düşünmektedir:

“Programı incelediğinizde zaten oradaki bir konuyu iki saate sığdır diye bir durum yok. Ancak bu programı aynen uygulayan bir kimse olduğunu sanmıyorum. Özellikle zaman bu konuda yetersizdir zaten. Bunu söylerken şunu da göz önünde bulundurmak gerekiyor. Eve iki saat belki yetersiz ama iki saten fazla da zaten kursiyer bulunamaz”(OG2:14).

Başka bir öğretici yıllık ders saatlerinin yeterli olmadığı yönüyle ders saatlerinin yetmediğini düşünmektedir: *“Bir de süre ile ilgili ek ders saati sınırlanmasın. Herkes yıl içerisinde istediği zaman bu programı uygulayabilsin. Yıl içerisinde yüz saati geçmeyecek diye ocaktan önce dersleri resmi anlamada başlatamıyoruz. Bu sınırlama kaldırılсын. Ben de derslere kasım ayından itibaren başlıyorum. Bundan bir ücret talep edemiyoruz zaten. Haftalık ders saatleri günde iki saat yerine üç saat olarak haftanın üç günü dersler uygulanabilir” (OG4:27).*

Kur’an öğretimi programı uygulaması için süreyi yeterli bulmayan öğreticilerin en sık dile getirdikleri husus, bir yıl için ön görülen ders miktarı 100 saat üzerinden ücretlendirilmesidir. Her yılın haziran ayı geldiğinde söz konusu 100 saat limiti dolduğundan, bundan başka uygulanacak yeni dersler için ek ders ücreti ödenmemektedir. Ancak öğreticiler sadece ek ders verilmemesi üzerinde durmamaktadırlar. Öğreticiler bu dersleri uygulamaya her yıl ekim ayından itibaren başladıklarını belirtmektedirler. Yaşadıkları sıkıntının ders ücretinden çok, sistemli, resmiyet kazandırılmış bir öğretim faaliyeti başlatamamadan kaynaklandığını dile getirmektedirler. Bir başka ifade ile öğreticiler, 100 saat limiti dolduğunda yeni bir programın başlamasının resmi hüviyet kazanmadığı algısına sahipler. Bu nedenle, söz konusu ders sınırı kalktığında (çözüme kavuşturulduğunda), Adana şartlarında uygulanan programın haziran ayına kadar uzamasına engel olan durumun ortadan kaldırılması beklenmektedir. Çünkü, bölgede yaşayan insanların nisan ayı sonlarında yayla seyahatleri başlamaktadır. Bu durumda haziran sonuna kadar sürmesi gereken program öne çekilmiş olur. Öğretici bu durumu bildiği için ekim ayından itibaren bu programı uygulamaya başlar.

Öğreticilerden bir tanesi bölgesel anlamda sürenin yetmediğini düşünmektedir: *“Biz Adana şartlarında yaşıyoruz. Belki bu program bölgesel olmalı. Ben de normal*

başlama süresinden önce programı uygulamaya başladım” (OG2:9). Bölgesel olmasını istemesinin ardındaki nedenin, Çukurova bölgesinde insanların erken yaz aylarında yayla hayatına başlamasıyla ilgili olduğu düşünülmektedir.

Öğretici görüşlerinde sıklıkla değinilen konulardan bir diğeri haftalık ders saatleri. Altı saat olan haftalık ders saatlerinin yeterli olmadığı görüşleri belirtilmiştir. Bu durumda programda belirtilen konuların ders saatlerinde arttırmaya gidilmesi suretiyle sığdırılabileceği ifade edilmektedir. Öğreticiler yetersiz gördükleri ders saatlerini ilave ders ve sohbetlerle telafi etmeye çalıştıklarını belirtmektedirler. Bazı öğretmenler ise genç kursiyerler için yetişkin kursiyerlerden yararlandıklarını ifade etmektedirler. Sonuç olarak öğretmenlerin çoğunluğu süreyi yetersiz bulduklarını, çözüm olarak ise ders saati sınırlamalarını kaldırarak, kendi zamanlarından feragat etmek suretiyle aşmaya çalıştıklarını belirtmişlerdir. Buradan hareketle ders saatlerinin resmen uzatılmasa bile dileyen öğreticinin fiilen öğretim süresini uzatmasının mümkün olduğu anlaşılmaktadır.

4.9.2. Ders süresini yeterli bulan öğretici görüşler

Araştırmaya katılan öğretmenlerden 15’i (%44.11), süre ile ilgili bir sorun yaşamadıklarını, sürenin yeterli olduğunu belirtmişlerdir. Bu öğretmenlere ait bazı ifadeler şu şekildedir:

“Günde iki saat ders yaptığımızda yetiyor” (OG1:5).

“Ders süresi ile ilgili bir problem yok. Kursiyer geldiği zaman gönüllü gelmiş oluyor. Bir sıkıntısı olsa zaten gelmiyor” (OG2:7).

“Ben derslere ikindi namazını müteakip başlıyorum, yatsı namazına kadar. Bu anlamda süre yetiyor” (OG1:4)

Günde iki saat olarak düzenlenen derslerin haftada beş güne yayılması beklentisi yani haftalık on saate çıkarılması beklentisi dile getirildiğinde ders saatlerinin yeterli olduğunu düşünmektedir: *“Günde iki saat ders yapmak yeterli çünkü günde iki saatten fazla ders yapılmaz zaten. Ders yapacak öğrenci bulunamaz. Ama günde iki saat ve haftada beş gün olarak haftalık ders saati altıdan hiç olmazsa on saate çıkartılmalıdır” (OG2:13).*

Öğreticinin dikkat çektiği hususlardan bir tanesi, kursiyerlerin aynı anda derse iştirak etmelerinin daha yararlı olduğudur. Çoğunluğun bulunduğu bir ders ortamı

kaynaşmaya katkı sağlamaktadır. Kursiyerlerin birbirlerini olumlu etkilemeleri de öğretim esnasında gerçekleşen önemli kazanımlardan biri olarak belirtilebilir.

“Program bize süre zorunluluğu getiriyor. Belli saatte, belli mekanda, şu kadar saat, şu şu konuları uygulayacaksın diyor. Program öncesi dönemde zaman ve konu dağınıktı, sınırlı değildi. Bir de mesela bu yıl için mayıs ayı sonuna kadar bitecek deniliyor, çalışmalarını ona göre planlamak gerekiyor. Bu sınırlamanın olumlu yönü, kursiyer bunu bildiği zaman, süreyi kullanma adına gayreti artıyor” (OG3:22).

Görüldüğü üzere, programın uygulanmasında süreyi yeterli bulan öğretmenlerden bir kısmı planlanan süre içerisinde gerçekleştirilen Kur’an öğretimi faaliyetinin, kursiyeri de kendilerini de planlı hareket etmeye sevk ettiğini ifade etmişlerdir. Öğreticilerden diğer bir kısmı ise belirlenen süreden daha fazla derslerin uygulanması halinde kursiyere bıkkınlık vereceğini, kursiyerin bundan memnun olmayacağını belirtmişlerdir. Diğer taraftan programın uygulama süresi her ne kadara haftada altı saatle sınırlandırılmış olsa da, öğretmenler öğretimi disiplin etme anlamında olumlu buldukları ders/saat planlamasını çoğu kez süresini aşarak verimli olmaya çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Bu konudaki hassasiyetin oluşmasında, sıklıkla değinildiği gibi Kur’an öğretimi faaliyeti dolayısıyla alınan ücretin etkili olduğu söylenebilir. Söz konusu öğretmenler planlanan zamanı çok dikkatli kullandıklarını ya da zamanın dışına çıkarak öğretim gerçekleştirdiklerini ifade etmişlerdir. Programı uygulayan öğretmenler programın belli saatler üzerinden planlanmış olmasını, öncelikle (çoğunlukla süre aşımı olmasına rağmen), kendi vakitlerinin israfının önlenmiş olduğunu ve bunun öğretmenler açısından memnuniyet verici bir durum olduğunu belirtmektedirler. Diğer taraftan öğretmenler, kursiyerlerin genellikle cami cemaati olmasının, Kur’an öğretim programı dolayısıyla cemaat arasında samimi ve kalıcı dostlukların oluşmasında büyük katkısı olduğunu belirtmişlerdir. Yaygın din eğitiminin ana unsuru olan öğretmenlerin cemaat ve kursiyerleri gözlemlemesi, aralarındaki ilişkileri değerlendirmesi, verdiği hizmetten dönüt alabilmesi önemlidir.

4.9.3. Ders saatlerini esnek kullandığını belirten öğretmenler

Öğreticilere, *“Programın uygulama saatlerinin esnek olması ne anlama geliyor? Esneklik uygulanabiliyor mu? Ne tür sorunlar ortaya çıkıyor? Sorunları aşmada ne tür çözümlere başvuruyorsunuz?”* sorusu yöneltilmiştir. Bu soru karşısında öğretmenlerden bazılarının, programın teorik yapısı hakkında bilgi sahibi olmadıkları, programda geçen

çoğu uygulama unsurlarına yabancı oldukları, soruların yöneltildiği esnasında uzunca bir süre düşüncelerinden, soruyu ikinci kez farklı bir cümle ile yineledikten sonra anlayabildiklerini, bu anlamayı da programa göre değil, tecrübî bilgilerine göre yorumladıklarını söylemek mümkündür. Buradaki ders saatlerindeki “esneklik” ten ne anlaşılması gerektiği hususu yeterli derecede anlaşılmamış gözükmektedir. Dolayısıyla alınan cevaplar çoğu kez soruyla ilgisiz, bazen de derslerin süre ve yerlerinde keyfi bir uygulama anlamı çağrıştırdığı düşünülmektedir. Bununla beraber öğretmenlerin programın uygulanmasında ders saatlerinin esnekliği ile ilgili belirttikleri görüşleri şunlardır:

“Bu saatlerin esnek olması çok iyi. Benim görev mahallimdeki insanlar kırsal kesimden gelmiş insanlar. Çalışmaya sabah namazından sonra gidiyor, akşam namazından sonra dönüyor. Herkesin durumuna göre zamanı ayarlaması açısından uygulanacak programın sürelerinin esnek olması aslında bir zarurettir. Ancak bu şekilde olabilir ve verimli de oluyor. Uygulama zamanının bize bırakılması çok güzel bir şey” (OG1:1).

“Diğer taraftan süre her ne kadar programda esnek gözükse de mesela akşam ile yatsı arası ders gireceğim internette sistem buna izin vermiyor. Bizim uygulamamız sistemde sadece ikindi sonrası gözüküyor. Sistem programı iki saat üzerinden görüyor. O şekilde yapılandırılmış. Uygulamada esneklik var, sisteme girişte esneklik daha sınırlı”. Esneklik uygulanabilir mi sorusuna aynı öğretici: “Sürede esnekliğin olması bazı problemleri beraberinde getirmekle birlikte hem öğretici ve hem de öğrenci için faydalıdır. Bununla beraber benim tarafımdan esneklikten kast ettiğiniz ne, açık ve net değil. Yani bu esnekliği ben çok anlaşılır bulmadım” (OG1:4). Şeklinde ayrı bir görüş belirtmiştir.

Programı uygulamada öğretimi yeterli sayıda kursiyerle haftada üç gün ikişer saat olarak icra etmek programın temel hedefidir. Bunun yanında, kursiyerlerin farklı zamanlarda öğretime katılabilmeleri için az sayıda da olsa öğretim görmelerini mümkün hale getirme durumudur. Programın yapısı hakkında fikri olmayan birisi için bu durumu değerlendirme imkanı yoktur. Dolayısıyla öncelikle öğretmenlerin programı çok ayrıntılı bir şekilde incelemeleri gereklidir.

“Bizim iki-üç tane esnaf kardeşimiz var. Biz bu kardeşlerimizi kendilerinin de müsait olduğunu düşündüğümüz saatlerde ziyaret ediyoruz. Her gün 15-20 dk süre ile

dersimizi yapıyoruz. Bizim ziyaretimizden de çok memnun oluyorlar. Verdiğimiz derslere de bu yüzden fırsat buldukça gayretle çalışıyorlar.” (OG2:11).

“Ne zaman isterse gelip Kur’an dersi yapacağını biliyor. Programda sürenin esnekliğini bilmesi bizim de uygulamamız tabii ki daha iyi” (OG4:33).

Camilerde Kur’an öğretimi programı uygulama esaslarına bakıldığında, ders saatlerinde olduğu gibi, dersin uygulayıcıları olan öğreticilerin işleyecekleri derslerin seçimi konusunda da seçim yapma imkanlarının olduğu görülmektedir. Yeterli sayıda kursiyer olması halinde, farklı dersliklerde ayrı derslerin uygulanması yapılabilecektir. Diğer yandan derslerin uygulanması hafta içi ile sınırlı olmayıp, kursiyerin ihtiyaç ve talepleri doğrultusunda öğretim yapma imkanı sağlanmıştır (Bk.CKÖP).

Öğreticilere göre programın esnekliği, zamanın sabitlenmemesi olarak algılanmaktadır, içeriğin esnekliği düşünülmemektedir. Oysa günümüzde geliştirilen bilimsel programların ortak noktaları, esnek yapıda hazırlanmış olmalarıdır. Kur’an öğretimi programındaki esneklik sadece ders saatleri ile ilgili olmayıp, bu programın uygulanması için bir çerçeve çizip onun doğrultusunu belirleyerek disiplin edilmesini sağlamaktır. Bu durum öğreticinin hareket alanını kısıtlamak, belli kalıplar sıkıştırmak anlamı taşımamaktadır. Uyguladığı program çerçevesinde ilgili tüm argümanları kullanarak daha etkin ve verimli bir öğretim yapabilmesini sağlayabilir. Ayrıca öğretim uygulama bilgi ve becerilerini geliştirebilir, özgünleştirebilir (Aydın, 2010, s. 149).

Ders saatlerinin esnekliğini öğreticiler, dersi kursiyerin istediği mekanda ve saate yapabilecekleri şeklinde yorumlayarak uygulamaktadırlar. Bununla beraber öğreticiler programın esasları doğrultusunda uygulama gerçekleştirmekte olduklarını belirtmektedirler. Ayrıca belirtilen öğretici görüşlerinde, ders saatlerindeki esnekliği olumlu hatta zorunlu bulduklarını belirtmişlerdir. Öğreticiler, bu konuda kursiyer memnuniyetini belirtmeyi de ihmal etmemişlerdir. Öğreticiler, özellikle işyerlerine yaptıkları ziyaretlerde uyguladıkları derslerden olumlu dönütler aldıklarını ifade etmişlerdir. Araştırmaya katılan öğreticiler esnek ders saati uygulaması çerçevesinde cami dışı faaliyetleri de gerçekleştirdiklerini de belirtmişlerdir. Diğer yandan öğreticiye göre kursiyerler ve cemaat, programın bu şekilde uygulanması sonucu görevliden her an din hizmeti alabileceği duygusunu ve rahatlığını yaşamaktadır. Ders saatlerinde esnekliğin uygulanabilirliğini belirten öğreticiler, bu işlemi internet üzerinden yapılan kayıt sisteminde oluşturamadıklarını, sistemde farklı saat uygulamalarının tanımlı

olmadığını belirtmişlerdir. Bu uygulama süresi ve saati ile ilgili idare (müftülük) ile sorunlar yaşadıklarını belirtmişlerdir. Belirtilen bu sorunlar ve öğretmenlerin çözüm önerileri “Programın uygulanması ile ilgili karşılaşılan problemler ve çözüm önerileri” başlığı altında sunulmaktadır.

4.10. Öğreticilere Göre Programın Kursiyere Sağladığı Faydalar

Kur’an öğretimi programı ile programa katılan kursiyerlerde yaşantıya dönüştürülecek belli hedefler amaçlanır. Bu amaçlardan bazıları, kursiyerlerin ihtiyaçları doğrultusunda Kur’an-ı Kerim’i yüzünden hatasız okuyabilme, bazı kısa süreleri namazlarda okuyabilecek kadar ezberlemek ve ibadetlerini doğru bir şekilde yerine getirebilmelerine yardımcı olacak öğrenmeleri sağlamaktır. Bu hedeflerin gerçekleştirilmesinde görev alacak öğretmenler öğretimin gerçekleşmesi sürecinde çeşitli etkinlikler düzenlemek durumundadırlar. Kursiyerleri öğrenmeye hazırlamak, öğretim ortamlarının düzenlenmesi, öğretim ortamlarında kullanılacak materyallerin temini, öğretim esnasında kullanılacak yöntemler ve bu etkinlikler için yapılan hazırlıklar bunlardan bazılarıdır. Öğreticilerin bu programı uygulamalarında sorumlulukları bu kadarla sınırlı değildir. Öğreticiler aynı zamanda yürüttükleri eğitim-öğretim etkinlikleri sonucunda, daha önce belirlenen amaçlara ne ölçüde ulaşıldığını tespit edip değerlendirmek durumundadır. Öğreticinin değerlendirme becerisi, programın aksayan yönlerini zamanında tespit edip müdahalesini, kullandığı araç-gereçleri, yöntemleri, öğretim ortamını yeniden düzenlemesini kolaylaştırabilir (Aydın, 1996, s. 190). Hatta kursiyerlerin tutum ve davranışlarında olabilecek uyumsuzluk ve uygunsuzluk durumlarına karşı uygun zamanda tavır geliştirmesine yardımcı olabilir. Öğreticiler yaptıkları değerlendirme faaliyetleri ile kursiyerlerin öğrenme düzeylerini gözlemleyebilirler. Kur’an öğretimi programında gerçekleştirilen eğitim-öğretimin kursiyer davranışlarına katkısı, kursiyerlerin uygulanan programdan memnun olma durumları, öğretici görüşleri doğrultusunda ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede öğretmenlere, kursiyerlerden aldıkları geri bildirimlerle ilgili: “*Programın sonuçlarıyla ilgili geri bildirim alıyor musunuz? Kursiyerin genel tepkileri, eleştiri ve önerileri neler oluyor?*” soruları yöneltilmiştir.

Geri bildirimle sorulan sorulara öğretmenlerin verdikleri cevaplar temalarına göre en çoktan aza doğru, üç başlık altında toplanmıştır. Öğreticilerden 30 (% 88.23) kişisi, kursiyerlerin memnuniyet, minnet ve mutluluklarını ifade ettiklerini belirtmişlerdir. 29

(% 85.29) Öğretici, kursiyerlerin öğrenme isteklerini, gayret ve kazanımlarını kursiyerlerin ifadeleri doğrultusunda belirtmişlerdir. Ayrıca programa katılan kursiyerlerin eğitim-öğretim sonucu özgüven kazandıklarını, öğrendiklerini çeşitli törenlerde uygulayabilecek seviyeye ulaştıklarını yine kursiyerlerin ifadeleri doğrultusunda belirtmişlerdir. Bununla beraber öğreticilerin, uygulama sürecinde teknik anlamda derslerle ilgili yazılı ve mülakat şeklinde değerlendirme yaptıklarına dair veri elde edilemediği söylenebilir. Öğreticilerin görüşleri doğrultusunda elde edilen veriler aşağıdaki tabloda tematik olarak belirtilmiştir:

Tablo 13. Öğreticilere göre programın kursiyere sağladığı faydalar

Öğreticilere göre programın kursiyere sağladığı faydalar	Parogramın Kursiyere sağladığı Faydalar	Öğreticilere göre kursiyerler, Kur'an öğretimi programından beklentilerinin üstünde fayda gördüklerini belirtmektedirler
		Öğreticiler kursiyerlerin Kur'an öğretimini, öğreticinin en üstü ve en öncelikle görevi olarak gördüklerini belirtmektedir
		Öğreticiye göre kursiyer hatalı öğrenmişliklerinin düzeltilmesini çok önemli bulmaktadır. Kursiyerler yeni öğrendikleri mahreç ve tecvit bilgisinin önceki (kuralsız rastgele okuyuşların, teleffuzlarına ve tecvit kurallarına uyarak okumaya dönüşmesi) okuma hızlarını yavaşlattığını düşünmektedirler
		Öğreticiler kursiyerlerin öğrenmeyi geçiştirmeden özenle gerçekleştirdiklerini belirtmektedirler
		Öğretici kursiyerlerin Kur'an öğrenme sevinci ile kendilerine sürekli dua ettiklerini belirtmektedirler
		Öğreticiye göre programa bir kaç yıl devam eden kursiyerler öğretimi daha iyi değerlendirebilmekte, okuyuş farklılıklarını daha iyi görebilmektedir
		Öğreticiye göre kursiyerde Kur'an'ın öğrenilmesi zor ön yargısı var. Kursiyerler bu ön yargıyı şaşkınlık ve sevinçle kısa sürede aşmaktadırlar
		Öğreticiler programa devam eden kursiyerlerin, kırgın/küskün Müslümanların arasını bulma, camiye sahiplenme, gerektiğinde imamlık ve müezzinlik yapma gibi kazanımlar elde ettiğini belirtmektedirler

Odak grup görüşmesi ile elde edilen bu görüşlerinde öğreticilerden hemen hepsi olumlu, pozitif dönütler aldıklarını belirtmektedirler. Bu durum öğreticinin öğretimde gösterdiği gayret hakkında olumlu fikirler vermektedir. Burada göz ardı edilmemesi gereken bir husus da kursiyerlerin yaşadıkları manevi hazlardır. Bu mutluluk küçük olumsuzluklar yanında bazı kimselerde beklentilerine göre önemli olumsuzlukların bile görmezden gelinmesine neden olabilmektedir. Bu bakış açısında olanlar yaşamak

istedikleri öğrenimlere odaklanmaları nedeniyle beklentilerinin kaşıldığını düşündükleri sürece olumlu görüşler belirtmektedirler. Öğretici görüşlerinden nlaşıldığı kadarı ile kursiyerler kendilerine sunulan programın kazanımlarından memnun olmaktadır. Dahası çoğunluk bu programın içeriğini ve sunumunu yeterli ve tatmin edici bulmaktadır. Aşağıdaki öğretici görüşlerinde bu öğrenimlerin sonucunu örneklerle görebilmek mümkündür:

“Biz Kur’an okumasını bilmiyorduk siz öğrettiniz, diye dua ediyorlar. Minnettar olduklarını söylüyorlar. Hatta daha önceki görev yaptığım yerden arayarak yanlışlarını söylememi isteyen kursiyerlerim var. Dönüşüm çok güzel. Memnuniyetini defalarca, defalarca söylüyor.” (OG1:6).

Kur’an okumayı daha önceden bilenlerin de bilgilerini arttırdıkları ve bundan duyulan memnuniyet ifadesi de şu şekildedir: *“Hep olumlu tepkiler alıyoruz. Bana gelenlerin hepsi Kur’an okumasını bilenler”* (OG2:7).

Öğreticinin öğretim aşamasında kursiyere yaklaşımı, motive edici söz ve davranışlar sergilemesi, kursiyerlerin azmini arttırması yeterli olmayabilir. Öğrenmeyi teşvik etme konusundaki gayretleri sonuç vermeyebilir. Kursiyerin öğrenememe korkusu programa katılımdan vazgeçmesine neden olabilir ya da kursiyer öğrenmekte zorlanabilir. Bu durumda tüm bu olumsuzlukların üstesinden gelecek başka bir faktör etkisini göstermelidir O da, öğreticilerin ifade ettikleri kursiyerlerin programa, Kur’an öğrenme faaliyetine gönüllü, azimli katılımları. Öğreticiler kursiyerlerin programa katılmalarındaki isteklilik haline dikkat çekmişlerdir. İstekli olmayanların zaten çeşitli bahanelerle gelmediklerini, öğrenenlerin başarılarını ise gönüllü katılım ve kararlılıklarına bağlamışlardır.

Bir öğretim programına katılan kursiyerin, programın içeriği ile ilgili bilgilere sahip olması gerekmektedir, ya da sahip olduğu varsayılır. Yukarıdaki öğretici ifadelerine bakıldığında kursiyerlerin uygulanan dersler hakkında (Kur’an öğrenme dışında) yeterli bilgiye sahip olmadıkları görülmektedir. Dolayısıyla hem öğretici ve hem de kursiyerin programın hedeflerinin, içeriğinin neler olduğu konusunda bilgilendirilmeleri gereklidir. Burada öğretici ve kursiyerlerin hedeflerinin Kur’an-ı Kerim’i yüzünden okutabilmek ve okuyabilmek, biraz daha üst seviyede olan beklentilerinse, harflerin doğru teleffuzu, tecvitli okuma, belirli surelerin ezberlenmesi öncelikleri arasında görünmemektedir. Bununla beraber mensubu oldukları dinin

kitabını okuyarak sevap kazanmak, hatim yapmak gibi manevi duyguları tatmin etmek, şeklinde ifade edilebilir. Kur'an öğretimi programın içeriği ve hedeflerine bakıldığında, kursiyerlerin ifade ettikleri önceliklere ilave olarak, Müslümanların öğrenmeleri zaruri dua ve surelerin ezberlenmesi, bazı sure/dua ve ayetlerin meal ve tefsirleri hakkında malumat sahibi olunması hedeflenmektedir. Aynı şekilde, itikat, ibadet, siyer ve ahlak gibi derslerle öğrenilen Kur'an ve meallerin zenginleştirilmesi, ibadetlere ait ritüellerin uygulanma şekillerini doğru bir şekilde öğretilmesi, davranış değişikliği oluşturulması hedefler arasındadır.

Kursiyerlerin Kur'an öğrenmelerinden duydukları hazzı belirtmiş ve bu mutluluğu şükran duyguları ile öğreticilere yansıtmış olmaları, öğreticilere göre önemli bir başarı gibi görünebilir. Ancak, hedeflenen içeriğin sınırlarına bakıldığında, daha başlangıç noktasında bir kazanım sağlandığını belirtmek gerekir. Bu konudaki özveri şüphesiz önemlidir. Ancak, öğretim süreci başından sonuna kadar kontrollü bir şekilde yönetilmeyi gerektirir. Beklenen sonucun elde edilmesi, gerekli şartların yerine getirilmesine, sürecin kontrol edilmesine, gereken şekilde yönetilip yönlendirilmesine bağlıdır. Aksi durumda rastgelelik, gelişigüzellik sürece hakim olabilir. Bu durumda beklenen, hedeflenen sonuç değil, tahmin edilemeyen/istenmeyen ürünler ortaya çıkabilir (Aydın, 2011, s. 15).

Kursiyerlerin program dolayısıyla kendi kendilerini değerlendirmeleri diyebileceğimiz bazı ifadeleri vardır. Kursiyerlerin Kur'an öğrenme programı ile kendi kazanımları hakkındaki öğretici düşünceleri aşağıdaki gibidir:

“Biz en çok harf çalışıyoruz. Kalın, ince, peltek harfler, derken “peltek ne demek?” diyor. Hiç duymamış mesela pelteği. Harf çalışmalarında en çok kalın ince harf hataları var. Bu hataları düzeltmekte her ne kadar zorlansalar da sonunda, “biz bu harfleri şimdiye dek hep şöyle biliyorduk,” diye doğrusunu öğrenmekten kaynaklanan bir sevinçle teşekkür ediyorlar” (OG2:7).

“Geçen sene katılmalarına rağmen bu sene daha sağlaştırdıklarını söylüyorlar. Her yıl okuyuşları arasındaki farkı görerek programın faydalarının farkına varıyorlar. Bu tabii sadece Kur'an okurken değil, namaz kılarken de değişiklikler oluyor. Bazen abdest hatalarını anlatırken, şu uzvumuzu yıkarken sağ elimizi kullanmayız, dediğimizde; “şimdiye kadar ben böyle yaptım bir şey olmadı, kimse de bir şey söylemedi,” diyor.” (OG2:8).

“Bir okul idarecisi arkadaşımız, bu kadar kolay olduğunu bilseydim, öğrenmek için bu zamana kadar beklemezdim, şimdi artık evimde hatimler okuyabiliyorum, derken, bir başkası, “eskiden başkaları okurken, biz öyle bakıyorduk, şimdi düzgün bir şekilde okuyamasak da, harfleri birleştiriyoruz, kelime olarak okuyoruz, diye sevinçlerini ifade ediyorlar” (OG4:31).

Bu bölümde kursiyerlerin Kur’an öğretimi konusundaki kazanımları ile ilgili geri bildirimlerine öğretici görüşleri çerçevesinde yer verilmiştir. Kursiyer yaşantılarının erken dönemlerinde Kur’an öğrenimi kazanımlarında rastlanılan hataların düzeltilmesi kursiyerleri mutlu ederken, bazı öğretmenler bu hataların telafisinin zor hatta imkansız olduğunu düşünmektedirler. Bu nedenle öğretimde kendilerine tanınan esneklikten yararlanmak suretiyle, küçük ve kolay öğrenilebilir bilgilerin yeterli olduğunu düşünmektedirler.

Öğreticilerden bir diğeri (OG2:8), geri bildirim alıp almadığı sorusunu, kursiyerin öğretimde ilerleme kaydetmiş olmasını daha dikkatli ve yavaş okumasına bağlı olarak açıklamaktadır. Ancak öğretici Kur’an dersinde programın ve kur sisteminin uygulanmasının mümkün olmadığını, gerekli de bulmadığını öğrenci sayısını gerekçe göstererek ifade etmektedir.

Öğretici görüşlerinde dikkat çeken diğeri bir husus, eğitimci bir kursiyerin programla ilgili düşüncesi olmuştur. Eğitim idarecisi olan kursiyerin, programdan beklentisinin sadece Kur’an- Kerim’i lafzından okuyabilmekle sınırlandırmış olması düşündürücüdür. Eğitimli bir kursiyerden, bu programla ilgili asgari öğrenme ve uygulama hedeflerinin Kur’an’ın meal ve tefsiri hakkında istek ve ihtiyaç belirtmesi beklenir. Ya da, öğreticinin bu özellikte bir kursiyerin hedeflerini daha ileriye taşıma gibi bir öneri, bir güdüleme geliştirmesi gerekirdi. Öğreticilerin düşünce ve itiraflarından hareketle öğretimi bir sanatçı maharetiyle uygulayamamaları anlaşılır bulunsa bile, söz konusu programın gereklilikleri üzerinde kafa yormaları, yapılan işin ciddiyeti açısından önemlidir.

Bireyler kendilerini kişisel olarak değerli, olumlu, beğenilmeye ve sevilmeye layık olarak görürler. Bu bağlamda özgüveni ve kendine saygısı yüksek olan bireylerin kendileri ve çevreleriyle barışık, pozitif ilişkilerde başarılı oldukları söylenebilir (Yapıcı, 2013, s. 99). Bireyin Kur’an okuma becerisini hem kendi kendine, hem de

toplum içinde uygulayabilmesi öğrenme faaliyeti ile birlikte bir kazanılan özgüvenin sonucu olarak ortaya çıkabilir.

Araştırmaya katılan öğretici görüşleri doğrultusunda, kursiyerlerin Kur'an öğrenme programı sürecinde özgüven kazanımları öne çıkan temalardan olmuştur. Programın amaçlarında görüldüğü gibi, katılımcıların Kur'an-ı Kerim'i hatasız ve tecvit kurallarına uygun bir şekilde yüzünden okumalarına yardımcı olmak, ibadetlerini yerine getirirken okudukları sure ve duaları hatasız ve tecvit kurallarına uygun bir şekilde ezberden okumalarına yardımcı olmak, söz konusu sure ve duaların anlamlarını öğrenmelerine yardımcı olmak, İslam'ın inanç, ibadet ve ahlak prensiplerini öğrenerek yaşantıya dönüştürmelerini sağlayacak, kursiyerler arası müzakerelerle bilinç geliştirmelerinin önünü açmak öğreticinin rehberlik yapması gerekli alanlardır. Söz konusu amaçların kazanımlara dönüşmesi halinde kursiyerlerin bunları davranış haline getirmeleri beklenen bir durumdur. Bu kazanımlardan bazıları, namazları usulüne uygun okuyuş ve hareketlerle kendi başına kılabilme olabileceği gibi, başkalarına kıldırabilecek yeterliği kendisinde görmek olarak da düşünülebilir. Ezan okumasını, kamet okumasını bilmekle beraber, kendisini toplu halde kılınan namazlarda bu çeşit uygulamaları yapabilecek yeterlikte görebilir ve uygulayabilir. Bu çeşit kazanımların davranışa dönüşmesi kursiyere bilgi-beceri yanında özgüven kazandırır. Öğrendikleri bilgileri farklı şekillerde uygulayan kursiyerlerin yaşadıkları özgüven ve mutlulukla ilgili öğretici görüşlerinden bazıları şu şekildedir:

“Kursiyer bir gün beni telefonla aradı, Hocam, ben bir cenaze evine gittim. Açtım Kur'an'ı cemaate mikrofonla Yasin okudum, diyor. Camilerde müezzinlik yapmayı öğrendiler. Hatta ve hatta biz olmadığımızda camimizde sessiz namazları kıldırabilecek duruma geldiler.” (OG1:1).

Yukarıdaki ifadelerden öğreticilerin programı uygulama sürecinde her hangi bir değerlendirmede bulunmadığı, kursiyerlere öğretim süreci ile ilgili dönüt vermediği anlaşılmaktadır. Genellikle dönem sonrası, çok nadir olarak da dönem içinde programı uygulama aşamasında kursiyerlerin öğrenme becerilerine dayalı mutluluk ve memnuniyet belirten ifadelerinden söz edilebilir. Geri bildirimle öğreticilerden istenen düşünceler, öğretim sürecinde seçilen yöntemin programın amaçlarına hizmet edip etmediğinin, uygunluğunun ayrıntıları ile izlenip izlenmediği; malzeme ve araç-gereçlerin seçiminde uygunlukları dikkate alınmış mıdır, bu hususların takibini

yapmakla ilgili idi. Bu çerçevede uygulanan programın değerlendirilmesi için, bilişsel, devinişsel ve duyuşsal araçları kullanmaları beklenmektedir. Bilişsel davranışlar, yazılı, sözlü vb yoklamalar yapılabilir. Devinişsel davranışlar, gözlem formları geliştirmek suretiyle kursiyerin kazanımlarını kullanılan form çerçevesinde değerlendirmeye tabi tutabilir. Çeşitli beceri testleri uygulanabilir. Duyuşsal kazanımlara yönelik becerilere kursiyerlerin ifadelerinde rastlamak mümkündür (Aydın, 2014, s. 123). Sonuç olarak öğreticilerin, öğretim sürecinde rasyonel bir değerlendirmede bulunmadıklarını, kursiyerlerin duyuşsal kazanımlarından hareketle ifade ettikleri duyguları görüş olarak belirttiklerini söylemek mümkündür.

4.11. Öğreticilere Göre Programın Uygulanmasında Karşılaşılan Problemler

Kur'an öğretimi programını uygulayan öğreticilere son olarak, *“Programın uygulanmasında karşılaştığınız problemleri genel anlamda değerlendirirsek, neler söylemek istersiniz? Bu sorunların çözümü için önerileriniz nelerdir?”* Sorusu sorulmuştur.

Programın uygulanması ile ilgili karşılaşılan problemlerin neler olduğundan hareketle öğreticilerin uygulama aşamasındaki mesleki formasyonları ile ilgili bazı ipuçlarına ulaşmak hedeflenmiştir. Bu noktadan hareketle programın uygulan(a)maması ya da uygulanması durumunda ortaya çıkan muhtemel engellere ne tür çözümler geliştirilebilir tespit edilmesinde bu görüşler önemlidir (Aydın, 1996, s. 219).

Tablo 14. Öğreticilere Göre Programın Uygulanmasında Karşılaşılan Problemler

Programın uygulanmasında karşılaşılan problemler	Kurumsal (Müftülükle ilgili) problemler	Öğreticiye göre müftülükler rehberlik yapmada yetersiz Öğreticiye göre müftülükler öğreticinin karşılaştığı problemlere karşı duyarsız öğretici illegal örgütlere karşı tek başına bırakıldığını iddia etmektedir Öğreticiye göre, müftülükçe denetleme görevi yürütenler program konusunda sadece kursiyer sayısı ile ilgilenmekte, eğitime rehberlik yapmamaktadır Öğreticiler yürüttükleri hizmetlerde müftülüklerini çoğunlukla yanlarında göremediklerini ifade etmektedirler
	Programın uygulama sürecinde kursiyer den kaynaklanan problemler	Denetleyiciler, farklı saatlerde uygulanan farklı kursiyer sayısını öğreticilerin istismar ettiğini düşünmektedir. Bu hususu öğreticiler problem olarak değerlendirilmektedir Öğretici yapılan denetimlerin amacını aşır psikolojik baskıya (mobbinge) dönüştüğünü düşünmektedir Öğreticiye göre programın uygulanmasında yaşlılarda hatalı öğrenmeleri düzeltmemek bir problemdir Öğreticiye göre ek ders tahakkuku için 15 olan kursiyer sayısı düşürülmelidir Öğreticilere göre fazla kursiyer olan yerlere öğretici takviyesi yapılamamaktadır
	Kursiyer kayıt sistemi ve süresi ile ilgili problemler	Öğretici programın uygulanmasında tanımlanan esneklikle EHYS sistemine kayıt işlemlerinin uyuşmadığını düşünmektedir (bu husus esneklik konusunun öğretici tarafından doğru algılanmadığından kaynaklanabilir)
	Görev mahalli ile ilgili problemler	Öğreticiye göre farklı dernek ve vakıflar (gruplar) camileri Kur'an öğretimi adı altında belirsiz amaçlarla kullanılmaktadır. Öğretici bu grupları engellemekte yetersiz kalmaktadır. Öğreticiye göre müftülüklerin tavrı bu durumlarda net değil
	Hizmetiçi Eğitim ve öğretimde yetersizlik itirafı	Öğreticiye göre hizmetiçi eğitim, yerine getirilen hizmet için olduğu kadar programın uygulanması için de önemlidir. Bu bağlamda tashihi huruf, aşare takrib gibi kurslar mesleki eğitimde yararı tartışılmayacak kurslardır

4.11.1. Kurumsal (Müftülükle İlgili) Problemler

Öğreticilerin Kur'an öğretimi programında karşılaştıkları problemler kategorisinde ilk tema, kurumdan (müftülük) kaynaklanan problemler olmuştur. Öğreticilere göre (14, %41.17), programın uygulanmasında mesleki performans ve formasyonlarını etkileyen en önemli neden kurumdan kaynaklanan problemlerdir. Konu ile ilgili öğretici görüşlerinden bazıları şunlardır:

“Sistemi önce açarlarsa, bir de ödenek noktasında düzenleme yaparlarsa bizim bu anlamdaki sorunumuz giderilmiş olur. Bir de biz ders yaparken, kimse bize derslerle ilgili bir rehberlik yapacak kontrole gelmiyor. Bazı hocalarımızı ziyaret ettiklerini duyduk, onları da sadece öğrenci sayısının tam olup olmadığını kontrol ettiklerini öğrendik. Müftülüğümüzün bu anlamda desteklerini bekliyoruz” (OG1:6). Öğreticinin sistemin açılması ile ilgili talebi ocak ayı öncesinden kursiyer kaydı yapabilmek için EHYS (Eğitim Hizmetleri Yönetim Sistemi) nin eğitim öğretim için uygun hale getirilmesidir. Bu talep çerçevesinde, yıl içerisindeki yüz saatlik ders sınırının arttırılması beklentisi dile getirilmektedir. Ayrıca programın uygulanış sürecinde kurum tarafından yeterli rehberlik hizmeti alamadıkları, kontrol maksatlı gelen murakıpların programın sadece nicelik yönüyle ilgilendikleri ifade edilmektedir. Bu öğreticiden sonraki öğreticilerde de sıklıkla dillendirilen bu konu denetimlerde öğreticiler tarafından belli başlı problem olarak belirtilmektedir. Aşağıdaki öğretici görüşleri de aynı problemi ifade etmektedir:

“Gelen murakıplar bu programı uygularken bu dersleri nasıl yapıyorsunuz diye sormadı. Sadece murakıplar gelip, neden yangın tüpün yok, dediler” (OG2:7).

“DİB bu programı hazırlarken “ihtiyaç odaklı” demiş. Tabi bu programı uygulayanlarla müftülükleri kontrol etmesi gerekiyor. Biz bu programı çoğu esnaf, memur, işçi hatta öğrencilerle uyguluyoruz. Bütün bunların programa iştirak etme zamanları farklı olabiliyor. Sisteme belli bir zaman dilimine kaydettiğimiz öğrenciye sistem dışı dersler yapabiliyoruz. Bizleri kontrole gelen görevliler (murakıp, şube müdürü.) bunu bilmiyormuş gibi, geldiklerinde belli sayıdaki kursiyeri bir arada görmek istediklerini söylüyorlar” (OG4:31).

Camilerde Kur'an Öğretimi programı (CKÖP), Uygulama esasları adı altında md. 10,

“Programda görev alan personelin rehberlik ve denetimi il/ilçe müftülüklerince yapılacak ve kurs faaliyetleri başarılı görülen personel ile yürütülecektir” ifadesi yer almaktadır.

Öğreticilerin programın uygulanmasını engelleyebilecek en önemli problem olarak ifade ettikleri tema, karşılaştıkları çeşitli problemlerde, bağlı oldukları

müftülüklerden yeterli desteği görmedikleri yolunda. Öğreticiler, rehberliğini bekledikleri denetleyicilerin, öğretim dışında cami müstemilatına yönelik eksikliklere öncelik verdiklerini belirtmektedirler.

Programda belirlenen amaçların elde edilebilmesinde öğreticilerin bireysel gayretleri hiç şüphesiz çok önemlidir. Öğreticilerin nasıl bir plan ve sınırlar çerçevesinde uygulama yapacakları hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıkları görülmektedir. Program hakkında gerekli ön hazırlıkların yapılabilmesi, programla ilgili kısa süreli de olsa bir seminer gerektirmektedir. Eğitim-öğretim hakkında formasyona tabi tutulmamış, geleneksel yöntemlerle öğretim yapan öğreticiler telafisi imkansız hatalar yapabilir. Cemaat-imam sevgi ve hürmetine dayalı bir uygulama, sadece Kur'an okuma öğretiminin gerçekleştirildiği bir faaliyetle sınırlı kalır. Müftülüklerin yeterli rehberlik hizmeti ver(e)mediği böyle bir uygulamada hedeflenen programın gerçekleşmesini beklemek gerçekçi gözükmemektedir.

4.11.2. Programın Uygulama Sürecinde Kursiyerden Kaynaklanan Problemler

Öğretici ifadelerinde (12, %35.12), programın uygulanmasında karşılaşılan bir başka problem kursiyer yaş farklılıkları ve sayıları ile ilgili olmuştur. Konu ile ilgili öğretici görüşlerinden bazıları şunlardır:

“Programın öğrenci sayısını zorunlu tutması benim için problemdir” (OG4:34).

“Bu konulan sayı sınırı mutlaka bir kritere istinaden konulmuştur ama kenar mahalleleri de hesaba katmak gerekir. Ben daha önce görev yaptığım köylerde hiçbir zaman on beş kişi kaydederek bu programın ek ders ücretinden yararlanamadım. Ama her zaman da üç beş kişiye Kur'an öğretimi yaptım. Bu az sayıda nüfusa hitap edilen yerler için müftülüklere insiyatif tanınsa faydalı olur düşüncesindeyim” (OG4:32).

Öğreticilerin problem olarak gördüğü programın resmiyet kazanarak ek ders ücreti tahakkuk ettirilmesi için öğrenci/kursiyer sayısına ait sınır DİB Kur'an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar İle Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönergesi'nde ayrıntılı bir şekilde belirtilmiştir (Ur¹¹). Aşağıdaki öğreticinin problem olarak ifade ettiği kursiyer sayısının fazla olması halinde sayı durumuna göre birden fazla öğretici görevlendirilmesi söz konusu yönergede belirtilmiştir. Fahri görevlendirilmenin

uygulanamadığı (aşağıda ifade edildiği gibi, görev alacak kişilerce tercih edilmediği) durumlarda, öğretimin aksayacağı, verimli alınamayacağı ortadadır.

“Ben yüz yirmi öğrenci kaydediyorum. Her yıl da yalvarıyorum bu çocuklara yazık diye. Alınan fahri görevliler bu yerleri tercih etmiyor diye yardımcı görevli vermiyorlar. İkinci görevliyi bile vermiyorlar. O zaman bu programdı, kurdu bana söylemenin anlamı yok.” (OG2:8).

Öğretici ifadelerinde, camilerde Kur'an öğretimi programı için istenen kursiyer sayısının yüksek olduğunu bulanlar olduğu gibi, kursiyer fazlalığından dolayı problem yaşadığını belirten öğretmenler olduğu görülmektedir. Görev mahalline göre değişiklik arz eden kursiyer sayısı problemi, kursiyer sayısının eksik olması problemi uygulama saatlerinin esnekliği ile çözülmüş gözükmektedir. Öğretici farklı zamanlarda kursiyerlere programı uyguladıklarını ifade etmişlerdir. Bu uygulamada denetleyicilerin (murakıp veya şube müdürlerinin), eksik buldukları kursiyer sayısının yeterli olmadığını öne sürerek manevi baskı yaptıklarını belirtmektedirler.

Programa katılan kursiyerlerin fazla olması durumunda, yaz kurslarında uygulanan fahri öğretici uygulaması tercih edilebileceği, programın uygulama esasları bölümü md. 4 ve 7'de belirtilen, *“Görevli ve kursiyer sayısına göre, bir camide birden fazla kurs düzenlenebilecektir; İhtiyaç duyulması halinde Kur'an-ı Kerim alanı derslerine bir personel, dini bilgiler alanı derslerine başka bir personel görevlendirilebilecektir”* şeklindeki uygulama tercih edilebilir. Bu durumdaki uygulamada öğretmenler öğretimde bir birlerinin uygulama yöntemlerinden ve mesleki tecrübelerinden yararlanabilirler. Eğitim Hizmetleri Yönetimi Sistemi (EHYS)'nin kurumca (müftülükçe) takibi yapılmak suretiyle öğreticinin öğretimde faydalı olmasına katkıda bulunulabilir. Öğreticilerden bazıları ise kursiyer yaşı ile ilgili öğretim problemlerine değindiği görülmektedir.

4.11.3. Kursiyer Kayıt Sistemi Ve Süresi İle İlgili Problemler

Öğreticilerden 8 kişi (%23.52), kayıt sisteminin öğretimin uygulanmasında problem oluşturduğunu belirtmişlerdir. Kursiyer kaydetme usul ve yöntemleri daha önce ifade edildiği gibi Kurs ve Pansiyonlar Yönetmeliği'nde ifadesini bulmuştur. Ancak öğretmenler dönemsel düzenlemenin diğer eğitim dönemlerinde olduğu gibi eylül veya

ekim aylarından itibaren başlamasının uygun olacağı düşüncesindedirler. Aşağıdaki öğretici, ek ders ve ücretlendirme konusunun bu anlamda değerlendirilmesi beklentisini belirtmektedir.

“Bizim öncelikli problemimiz programın ocak ayından başlaması. Bu çalışmaya biz daha kasım ayında başlıyoruz. Resmi anlamda yani ek ders ve ücretlendirmenin de kasım ayında başlamasını istiyoruz” (OG1:4).

4.11.4. Görev Mahalli ile İlgili Problemler

Öğreticilerden 8 (%23.52) kişi programı etkileyen problemin programı uyguladıkları görev mahalli ile ilgili olduğunu ifade etmişlerdir. Tema ile ilgili bazı ifadeler şunlardır:

“Daha önce bahsettiğim radikal gruplar camide ders yaptıkları için ben onlarla bir araya gelmemeyi yeğliyorum. Başka gruplar müftülükten izinsiz içeriğini çok bilmediğim dersler yapıyorlar. Ben onlara mani olamıyorum. Çünkü bana kin tutabilirler, başka bir grubu alet ederek bizi çok farklı şekillerde suçlayabilirler. Bu noktada müftülüğümün bana sahip çıkmayacağını biliyorum. Hiç suçu olmadığı halde Hizbullahçı yaftasıyla görevden alınan imamlar oldu. Biz de ekmeğimizden olmamak için onlarla sürtüşmemeye gayret gösteriyoruz. Derslerde camiye kullanamıyorum. Cemaat de bu konuda aman hocam sen onlara uyma şeklinde beni uyarıyor” (OG1:3).

Öğreticilerin görev yerlerinde kendi etki gücünü oluşturmuş gruplardan bahsedilmektedir. Bu gruplar din kisvesi altında halkı biraz da korutarak kendi ideolojilerini yerleştirme imkanı bulmaktadırlar. Burada dikkat çeken husus öğreticinin kendi kurumuna olan güvensizliği. Herhangi çözemediği bir problem karşısında kurumundan rehberlik ve yardım göremeyeceği şeklindeki olumsuz inancı düşündürücü. Özellikle 15 Temmuz sonrası bazı terör örgütlerine vurulan darbeler bu grupların faaliyetlerine de darbe vurmuştur. Emniyet güçlerinin çalışmaları arasında devlet kurumları görevlilerinin (özellikle öğretmen ve imam-hatiplerin) örgüt elemanları tarafından pasifleştirilmesi önlenmeye çalışılmış, müftülüklerin aylık mutat toplantısında gündemdeki yerini alarak, görevlilerin grup veya örgüt elemanları tarafından kendilerine yönelik fiziki ve psikolojik baskı durumunu kurumu aracılığıyla emniyet birimlerine bildirmeleri istenmiştir (aylık ilçe müftülüğü personel toplantısı Eylül 2016).

Konu ile ilgili olarak karşı tavır sergileyerek bu grupları etkisizleştirme faaliyetlerinin varlığından da söz edilebilir. Şu örneklerde olduğu gibi: *“Bir de benim görev yaptığım ortam çoğunluğu Güneydoğu bölgesi insanların yoğunlukta olduğu bir bölge ve farklı örgütlerin faal olduğu bir yer. Bu gruplar izinsiz olarak bizim camimizde çeşitli dersler ve kendi ideolojisini anlatan, yayan bir eğitim yapıyor. El-Kaide, İşid, Hizbullah, Furkan Vakfi, PKK, uyuşturucu çeteleri olmak üzere çok sayıda grup meydana kendi taraftarını toplamak üzere yoğun çalışma yapıyor. Biz bu durumu murakıplarımız aracılığıyla yöneticilerimize iletiyoruz. Ancak özellikle bunlara karşı kendimizin Kur’an ve dini bilgiler yönünden onlardan daha fazla çalışmamız gerektiğini görüyoruz ve bu program bize yol gösteriyor.”*(OG3:18).

Programın uygulanamama nedenlerinden biri de bu ve benzeri acil eylem faaliyetleri gerektiren hareketli bölgelerdir denilebilir. Buralarda öğretmenler Kur’an öğretmenin yanında gençlerle sıcak ilişkiler kurmak, sevgi ve samimiyeti derinleştirmek ve güven oluşturacak stratejiler geliştirmek durumundadır. Eğer bu gençler din görevlinsin çevresinde toplanmazlar ise yönecekleri ikinci adresleri karanlık odakların kirli emellerine alet olmak olacaktır. Bu nedenle öğretmenlerin programı öne çıkararak içeriğini dini ve milli değer motifleri ile süslemek ve gelecek neslin beğenisine sunmak önemiyet arz etmektedir. Bu bağlamda şu öğreticinin uygulaması anlamlıdır denilebilir: *“Öncelikle benim üzerinde çalıştığım kitle, daha ziyade genç bir kitle. Bu bölge uyuşturucunun, terörün çok yoğun olduğu bir bölge. Aileler çok kalabalık. Program çerçevesinde Kur’an dersini verimli bir şekilde yapmış isek, sohbe geçiyoruz. Açık söyleyeyim hedefim, daha ziyade insanların uyuşturucu vb. kötü davranışlardan bu program altında kurtarabilmek. Çünkü bu bölge siyasi bir bölge. Vatana-milliete ihanetle dolu insanlar var. Biz bu insanlara Kur’an-ı Kerimden önce vatana-milliete karşı sorumlulukları ve değerleri anlatmaya çalışıyorum müftülüğümün de en azından manevi desteğini bekliyorum”* (OG3:16).

Eğitim ortamıyla ilgili en belli başlı problemimiz başka grupların camimizde ders yapma talepleri. Bu taleplere karşı tedbirlerim, ya birlikte ders yapma, ya da benim yaptığım programa uymalarını teklif etmektir. Ben bir ders uyguluyorum zaten. Başka birinin gelip kendine göre benim görevli olduğum camide ders yapmasını uygun bulmuyorum, buna izin vermem söz konusu olamaz” (OG3:19).

Katılımcı ifadelerinden elde edilen verilerde, uygulama yapılan görev yerlerinde karşılaşılan ciddi toplumsal problemlerden biri, toplumun farklılık arz eden grupları arasında iyi ilişkilerin devam ettirilmesinde yaşanan problemdir. Bir DİB personeli olarak öğreticinin (imam-hatip, müezzin kayyım) başlıca görevi, din, dil, ırk, renk, mezhep, farkı gözetmeksizin toplumu dini konularda aydınlatmaktır. Bu görev anayasada belirlenen sınırlar çerçevesinde (Bk. DİB Kuruluş Amacı), DİB'e dolayısıyla personeline tevdi edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde, yaygın din eğitimi alanında, en fazla faaliyet göstermeye yetkili kurum da yine DİB ve bağlı bulunan personelleridir. Bu bağlamda bina ve müstemilatı hukuki anlamda da Türkiye Diyanet Vakfına (TDV) ait olan kurumda devletin (mülki amirin) izni olmaksızın faaliyet gerçekleştirmek hukuka uygun değildir. Görevli personelin faaliyetleri mülki amir onayına bağlı iken, resmi görevi bulunmayan, sivil şahısların ya da sivil toplum kurumlarının izin olmaksızın faaliyet gerçekleştirmesi söz konusu olamaz. Ancak uygulamada “Allah’ın evleri” olan camiler herkese açık mekanlar olarak hizmet vermektedirler. Camilerin bu özellikleri kötü niyetli kişilerin suistimallerine fırsat verebilmektedir. Belirli vakitlerde, mutena olması uyuşturucu müptelalarına, öğretim mekanı olması illegal örgütlerin çıkarları doğrultusunda eğitim yapmasına, İslam’ı yanlış algılayanların bu yanlışları yaygınlaştırmalarına fırsat teşkil edip, önünü açabilmektedir. Bazen görevli (öğretici) bu tür olayların üstesinden gelmekte tek başına yeterli olmayabilir. Bu durumda öğreticinin uyguladığı bütün faaliyetlerinde en yakınındaki öğretici ile birlikteliği arttırması önerilir. Ayrıca cemaati ile olan ilişkileri de daha sıkı tutması zorunludur. Öğreticiler bu önemli hususta müftülüklerinden yeterli desteği bulamadıklarını ifade etmektedirler. Müftülüklerin bu durumu konjonktüre göre değerlendirip, güvenlik kurumlarıyla bilgi paylaşımında bulunmaları ve gerekli tedbirleri almaları lüzumludur. Kurumunun psikolojik desteğini hissetmeyen öğretici beklenen faydayı sağlayamayabilir. Kendisine sahip çıkıldığını hisseden öğretici, yalnız olduğu düşüncesinden kurtulup, kurumuna karşı aidiyet duyguları besleyecek ve karşılıklı işbirliği ile verimli eğitim-öğretim hizmetlerinde bulunabilecektir.

4.11.5. Hizmet İçi Eğitim Eksikliğinden Kaynaklanan Problemler ve Öğretimde Yetersizlik İtirafı

Öğreticilerden 7 kişi (%20.58), Kur'an öğretimi programının uygulanmasında kurumun öğreticilere uygulayacağı mesleki eğitim faaliyetlerinin önemini belirtmişlerdir. Öğretici görüşlerinden bazıları şu şekildedir:

“Başkanlığımızın bize yapacağı şeylerden biri, bir konservatuara alacak. Ses eğitimine alacak. Tashihi huruf gerekiyorsa alacak. Biz deneme yanılma yöntemiyle geldik. Biz de formasyon alsak... Yirmi yaşında imam olacaksın, milletin karşısına geçeceksin ama bom boş bir adamsın” (OG1:6). Öğreticilerin kendi eksikliklerinin farkında olmaları ve bu konuda yardım istemeleri anlamlı bir tavidir. Din görevlisi olarak yaygın din öğretimi faaliyeti gerçekleştirmenin hem öğretmenlik vasıflarını ve hem de imamlık vasıflarını gerektirdiği ifade edilmektedir. Toplumun en önemli değerlerinin öğreticisi olan bu görevlilerin yetiştirilmesinde DİB in son zamanlarda uyguladığı uzun dönem hizmet içi kursların önemini göstermektedir.

Ayrıca öğretim faaliyeti için gerekli niteliklerin eksikliği öğretmenler tarafından itiraf edilmiştir. *“Bizde büyük bir eksiklik. Şimdi öğretmenler formasyon almadan atanamıyorlar. Biz hem öğretmen hem imamız”* (OG3:9).

Derslerin uygulanması sürecinde, bir öğretim programı uygulayan öğretmenlerin formasyon bilgisine sahip olmaları önemlidir. Kursiyerleri yaşları, eğitimleri, kültürel ve ekonomik durumlarına göre tanımaları, değerlendirmeleri ve bu doğrultuda rehberlik yapmaları gerekir (Öcal, 2003, s. 29). Söz konusu bilgi ve becerileri yanında, Aydın'a göre (2010, s. 234), öğreticide şu niteliklerin olması öngörülmektedir:

- a) Zengin alan bilgisi,
- b) Yeterli genel kültür,
- c) Pedagojik formasyon ve
- d) Tutarlı ve dengeli bir örnek kişilik.

Kur'an öğretimi uygulayan öğretici öğretim gerçekleştirme yanında dini kişilik oluşturabilecek davranışların kazandırılmasında kendi örneğiyle katkı sağlayandır.

Sadece öğretim yapan değil, eğitebilme özelliklerini taşımalıdır. Bu vasıflarına rağmen, Kur'an öğrenme programının uygulanması sürecinde, öğretmenler, öğretimi engelleyebilecek, süreci kesintiye uğratabilecek problemlerle karşılaşabilirler (Korkmaz, 2012, s. 283). Bu problemler kursiyerlerden kaynaklanan, öğretim ortamından (görev mahallinden) kaynaklanan, müftülükten kaynaklanan, öğreticideki formasyon eksikliğinden kaynaklanan problemler olarak ortaya çıkabilir. Öğreticinin uygulama sürecinde, ortaya çıkabilecek söz konusu problemleri anlamlandırıp, değerlendirip etkili tedbirler geliştirebilmesi beklenir. Bu bağlamda araştırmaya katılan öğretmenlerin, öğretimde yetersizliklerini itiraf ederek formasyon konusunda müftülüklerden beklentilerini ifade etmeleri önem taşımaktadır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç

DİB, yaygın din eğitimi çerçevesinde 2010 yılında uygulamaya konulan “Camilerde Kur’an Öğretimi Programı” nın uygulanmasını öğretici görüşleri çerçevesinde konu alan bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden yararlanılmıştır. Araştırma verileri Adana ili kent merkezinde görevli söz konusu programı uygulayan 34 öğretici ile yapılan odak/fokus grup görüşmesi ile elde edilmiştir.

Araştırmada camilerde Kur’an öğretimi programı uygulayan öğreticilere (imam-hatip ve müezzin kayımlara) araştırma problemine bağlı olarak programın uygulanışına ilişkin on bir soru yöneltilmiştir. Programın uygulanmasını öğretici görüşleri doğrultusunda değerlendirebilmek için yapılan odak grup görüşmede şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Araştırmada ilk olarak Kur’an öğretimi programını uygulamakla görevlendirilen öğreticilere Kur’an öğretimini DİB in uygulanmak üzere hazırladığı program çerçevesinde mi, öğreticilerin kişisel mesleki tecrübeleri doğrultusunda mı yürüttükleri hususu sorgulanmıştır. Ayrıca söz konusu programı 2016 yılından daha önceki yıllarda uygulayıp uygulamadığı şeklindeki soruyla, uygulanması istenen programdaki tecrübesi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Araştırmaya katılan öğreticilerin tümü (n= 34; % 100), bu ilk kategorideki sorulara daha önceki yıllarda da Kur’an öğretimi faaliyeti gerçekleştirdiklerini belirtmişlerdir. Ancak daha önceleri zaten geleneksel yöntemlerle gerçekleştirilen Kur’an öğretimi faaliyeti DİB tarafından 2010 yılında belli program çerçevesinde

uygulanması istenmektedir. Bu noktada Kur'an öğretimi faaliyeti gerçekleştirdiğini ifade eden öğretici görüşlerinden çoktan aza doğru üç ayrı tema ortaya çıkmıştır. Öğreticilerin büyük çoğunluğu (n= 14; % 41.17), Kur'an öğretimi programı dendiğinde, müftülük bilgisinde, ek ders ücreti alınabilen, resmi kayıt gerçekleştirilmiş işlemler prosedürünü anlamaktadırlar. Resmi süreç konusunda ihtiyaçları olan bilgilere erişebildikleri anlaşılan öğretmenlerin, Kur'an öğretimi uygulamasını hangi esaslara göre yapacakları bilgisini öğrenmek istememeleri kabul edilebilir değildir. Eğitim portalı (EHYS) üzerinden elektronik ortamda gerçekleştirilmesi zorunlu olan kayıt işlemlerine dair malumatı elde edebilen öğretici uygulama esasları ile ilgili bilgileri öğrenmeleri ve bu çerçevede uygulama yapmaları zorunluluktur. Ayrıca, müftülük ilgili birimlerinin uygulama yapan öğretmenlere ait iş ve işlemleri olduğu kadar, eğitim-öğretim faaliyetlerinin usulüne uygun yapılması hususunu denetlemesi ve rehberlik etmesi beklenir.

Öğretici görüşlerinden bir kısmı (n= 10 % 29.41), programı uygulamadıklarını tecrübi (mesleki kişisel tecrübeleri doğrultusunda) yöntemle öğretim gerçekleştirdiklerini ifade etmişlerdir. Programı bilmediklerini, sadece "yaz Kur'an kursları" ile ilgili programdan haberleri olduğunu belirtmişlerdir. Camilerde uygulanan Kur'an öğretim programını müftülüklerin kendilerine vermediklerini, sadece kayıt yapıp getirmeleri istendiğini ifade etmişlerdir. Bazı öğretmenler, program olsa dahi öğrenci sayısı çok fazla olması nedeniyle uygulamanın imkansız olduğunu savunmaktadır. Bu noktada "kur sistemi" nden neden yararlanmadığı sorulduğunda, faydasına inanmadığını, amaçlarının geleneksel yöntemle Kur'an okumayı öğretmek olduğunu ifade etmişlerdir. Bu şekilde Kur'an'ı yüzünden okuyabilme becerisi kazandırmanın yeterli olduğu kanaatinde oldukları anlaşılmaktadır. Bu düşünce öğreticinin programın içeriğinden ve hedeflerinden habersiz olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Öğreticilerden diğer bir kısmı ise (n= 10; % 29.41), programı bildiklerini ve uyguladıklarını ifade etmişlerdir. Bu ifade sahibi öğretmenler, plansız, programsız bir uygulamayı yürütmekte başarılı olamayacaklarına vurgulamışlardır. Hedeflerini ve kazanımlarını görmek bakımından programın var olması ve uygulanması şarttır, anlamında görüş belirtmişlerdir. Bu programları nasıl elde ettikleri sorusuna ise, internette indirdiğini söyleyenlerle beraber müftülüklerden temin ettiklerini belirtenler de olmuştur. Programı uygulayan öğretmenler, programın uygulamaya konulmasından

önce de tecrübi/geleneksel yöntemlerle Kur'an öğrettiklerini ancak verimliliğini bilmediklerini, programın uygulamaya konulmasıyla kursiyerlere neleri öğretebildikleri konusunda fikir sahibi olduklarını belirtmektedirler. Öğreticilerin, programdan öncesi ve sonrası ifadesi ile programla Kur'an öğretimi yapmadan önce ve Kur'an öğretimi programının uygulanması ile yapılan öğretimin (programı bilen ve uygulayan öğretmenler) farkını vurgulama ihtiyacı hissetmişlerdir.

Bu başlık altındaki görüşler değerlendirildiğinde öğretmenlerin programı bilmedikleri, bir kısmının söz konusu programa ihtiyaç hissetmedikleri, programı bir ihtiyaç/gereklilik olarak fark edenler ise bu konuda müftülükler tarafından desteklenmedikleri görüşlerini belirtmişlerdir. Bir başka ifade ile öğretmenlerin program hakkında malumatlarının olmadığı, geleneksel öğretim yöntemi ile rastgele bir öğretimle programın işlendiğini söylemek mümkündür.

Programın uygulama esasları bölümünde de belirtildiği gibi, programdan verim elde edebilmek, görev alan öğretmenlerin rehberlik ve denetimlerinin yapılması, böylece sonraki dönemlerde uygulama faaliyetlerinde başarılı olan öğretmenlerin seçilmesi istenmektedir. Öğreticilerin bireysel gayretleri yanında kurumun öğretmenleri motive etmesi uygulamada verimliliği artırması bakımında önemlidir.

2. Kur'an öğretimi programının içerik, konu, dil ve anlatımının öğretmenler tarafından yeteri kadar anlaşılır bulunup bulunmadığı hususunun araştırıldığı ikinci soruya 24'ü (% 74.58) öğrenciden görüş alınabilmiştir. Bunlardan 13'ü (% 38.23) dil ve anlatım açısından programı anlaşılabilir bulduklarını; 11'i (% 32.35) öğretici anlaşılır ev programın kolaylıkla uygulanabilirliğini ifade etmişlerdir. On öğretici (% 29.41) program hakkında bilgisi olmadığından cevap vermemeyi, yani suskun kalmayı tercih etmişlerdir. Ancak muhtemeldir ki, olumsuz/ programı anlaşılır bulmayanların çoğunluğu aynı şekilde programın yapısı konusunda bilgi sahibi olmamaları nedeniyle bu şekilde cevap vermeyi tercih etmişlerdir. Söz konusu öğretmenler, kendi görüşleri istenmesine rağmen, "kursiyerin beklentisi programdan farklı" şeklinde görüşlerini kursiyerler üzerinden ifade etme yoluna gitmişlerdir. Bazı öğretmenler programın karışık olduğunu, bazı öğretmenler programı uygulamadıklarını, ihtiyaca cevap vermeye çalıştıklarını belirtmişlerdir. Görüldüğü gibi programın dili, anlatım tarzı konusunda değil anlaşılabilirliğini belirtmişlerdir. Öğreticinin alanı ile ilgili bir programı

anlayamaması, alan bilgisi konusunda ipucu verir. Alan bilgisi konusunda yeterli olmayan öğreticinin verimli bir öğretim faaliyeti gerçekleştirilmesi beklenemez. Kur'an öğretimi yaparken programa bakmaya fırsat olmadığını sadece defter kaydında programa baktığını belirten öğretici, neye göre nasıl bir öğretim gerçekleştirebilir? Programı kursiyerlerin seviyelerinin üstünde olduğunu ifade eden öğretmenler, programdan yararlanma hususunda sıkıntı yaşamaktadır. Öğreticilerden programı anlaşılır buluyor olması önemli olmakla beraber uygulamada kursiyerlere anlaşılır bir yöntemle aktarabilmeleri ve dönüt almaları beklenir. Ancak programı anlayıp, özellikle tecvit öğretmede başarısız olduklarını belirtmekte. Öğretebilenler de tecvit kurallarının isimlerini değil sadece uygulanışını öğretebildiklerini ifade etmektedirler. Öğreticilerin çoğunluğu 13'ü (% 38.23) programın dili ve anlatımını yeterli bulmadıklarını belirtirken aslında programda anlaşılmaz buldukları noktaların, öğretime konu olan tecvit ve benzeri bilgilere ait terim ve kavramları kast ettikleri anlaşılmaktadır. Bu anlaşılmama durumunu da kursiyerlere atfederek ifade etmişlerdir. Buradan hareketle kavram öğretimi konusunda yetersiz olan öğretmenler programın dili ve anlatımının yetersizliğini savunarak ortaya koymaktadırlar.

3. Programın öğretmenlere yüklediği rol ve sorumlulukla ilgili olarak öğretmenler, programın dini bir vecibenin öğretim yoluyla yerine getirilmesi sorumluluğu verdiğini ve sonucunda da öğretme hazzı duyduklarını belirtmişlerdir. Diğer yandan program dolayısıyla farklı yaşlardaki kursiyerlerle öğretim uygulama becerisi kazandıklarını ifade etmişlerdir. Müftülüklerin denetim ve gözetimi altında yapılan uygulamanın disiplin ve ciddiyet konusu, öğretici görüşlerini oluşturan bir başka tema olmuştur. Program dolayısıyla öğretmenlere ödenen ek ders ücretleri öğrencileri sorumlu kılan bir başka tema olarak ifade edilmiştir.

Din hizmeti görevlisinin üstlenmiş olduğu misyon gereği, yaptığı din eğitimi faaliyetlerinden mutluluk duyması tabiidir. Bu mutluluğu yaşamak sadece din hizmeti yürütenler değil, inandığı dinin gereklerini başkalarına ulaştıran her bir kimse benzer hazlar yaşayabilir. Çünkü Müslüman öğrenmeyi ve öğretmeyi ibadet bilir. İbadet şuuruyla yapılan bu faaliyetin ibadet hazzı vermesi beklenen bir yaşantıdır. Programın öğretimde disiplin ve ciddiyet sağladığı sık ifade edilen görüşlerdendir. Programın, öğretici ve kursiyer üzerinde sınırlayıcı, zamanı kullanma bağlamından disiplin edici müeyyidesinin olması, öğretim sürecinde içeriğin eğitim öğretime katkı sağlaması

hedeflenir. Bu hedefleri gerçekleştirmede öğreticinin uygulamadaki becerisi de önemlidir. Eğitim öğretimde sağlanan ciddiyet ve disiplin programın uygulanmasını kolaylaştırdığı ve verimli kıldığı öğretici görüşlerinden anlaşılmaktadır. Kursiyer yaş aralığı/farklılığı, öğreticinin formasyonu anlamında önemli bir çeşitliliktir. Programda kur sisteminin uygulanmasını zorunlu kılar. Ne var ki, formasyon yetersizliklerini itiraf eden öğretmenler, kur sisteminden yararlanmadıkları gibi faydasına inanmadıklarını belirtmektedirler. Bu durumda üstlerine düşen sorumluluğu yerine getirmede başarılı olamamalarına dışsal farklı nedenlere sığınmaları yanında, kendilerine kolay öğretim yapabilecekleri yöntemler öğretilmesi gerektiğini vurgulamaktadırlar. Programı uygulayan öğretmenlerin kendi ifadelerine göre gerek ders saatleri konusundaki hassasiyetleri, gerekse program dışı da olsa öğretimde gösterdikleri gayretleri dikkate alırsak ek ders ücretini hak edecek çalışmalar yürüttüklerini söyleyebiliriz. Öteden beri uygulanagelen Kur'an öğretimi faaliyeti karşılığında ücret alınması, disiplin, ciddiyet ve öğretimi verimli kılma anlamında etkili olduğu söylenebilir.

Öğreticiler programın yüklediği sorumluluğu duygusal bağlamda anlamlandırmaktadırlar. Bu anlam her ne kadar programın yükü içerisinde mevcut ise de müşahhas bir planlama, hazırlık, öğretim sürecini yönetme, değerlendirme ve sonuç itibarıyla kazanımlarının ortaya konacağı yükümlülüğün altında kalmaktadır. Programın yüklediği sorumluluk vicdani sorumluluktan öteye geçmemiştir.

4. Programın uygulanış süreci öncesi öğretmenlerin derslere hazırlanmaları ile ilgili görüşlerinin ortaya konulmaya çalışıldığı dördüncü soruda kursiyerleri programa katılmaya teşvik etmek amacıyla yapılan hazırlıklar, dersin uygulanmasına yönelik yapılan hazırlıklar ve hazırlık yapma ihtiyacı duymayan öğretmenler şeklinde temalar ortaya çıkmıştır.

Birincisi, programa ilişkin hazırlık yaptığını belirten öğretmenlerin bu hazırlıkları iki şekilde yaptıkları anlaşılmaktadır. Biri, programın uygulama öncesi ve cami/derslik dışı hazırlıklar, diğeri ise programın uygulama süreci öncesi veya esnasında yapılan dersin uygulanmasına yönelik hazırlıklardır. Öğreticilerin görev mahallinde, çevresinde bulunan insanları Kur'an öğrenmeye teşvik etmek için yaptıkları faaliyetler bağlamında önemli faaliyetlerdir. Bu faaliyetlere cemaatten bazı kimseleri katarak hareket alanının genişletilmesi öğretici-halk ilişkileri açısından etkili ve yararlıdır. Bu aynı zamanda

öğreticinin toplumda saygınlığını da pozitif yönde etkileyebilir. Program başlama sürecinde yapılan hazırlıklar öğretici görüşleri doğrultusunda çoğunlukla ‘*zihni*’ hazırlıklar olarak ifade edilmiştir. Programın içeriğine uygun materyal hazırlıkları, öğretim yöntemlerinde işlenecek konuya uygun hazırlıklar en az ifade edilen hazırlıklardır. Program öncesi hazırlıkla ilgili üçüncü tema, öğretici dışında oluşan kursiyerin kendiliğinden programa katılma isteği olarak öne çıkmıştır. Bazen kursiyer adayının söz konusu program hakkında bilgi sahibi olduktan sonra etrafındaki kendisi gibi Kur’an öğrenmeye istekli kişileri de teşvik etmek suretiyle programa katılma isteği belirtmişlerdir. Bu isteklerini/katılma nedenlerini kimi Kur’an öğrenme arzusuna bağlamışlar, kimi inandıkları dinin kitabını okuyamama ezikliğini öne sürmüşler ve kimi de Kur’an okuma ve dini bilgilerini tazelemenin/arttırmanın akranları arasındaki kendilerine kattığı değerlere bağlayarak açıklamışlardır. Daha önceki öğretici beyanları gibi yapılması gereken hazırlıklar kursiyeri Kur’an okumaya teşvik olarak algılanmıştır. Program için yapılan yöntem ve materyal hazırlıklarına çok az değinilmektedir.

İkincisi ise, program için hazırlık yapma gereği duymayan öğretmenler. Bu konuda öğretici program için hazır olup olmamaktan öte, kursiyer bilgi seviyesini kendisiyle kıyaslayarak yeterli olduğunu ifade etmişlerdir. Bu öğretmenler kursiyere nasıl yararlı olabileceğinden çok, kendi birikimlerini aktarması durumunda hedeflerine ulaşmış olacağına inanmaktadır. Oysa öğretici özellikle yaygın din eğitimi uygulamalarında hedef kitlenin yukarıda da ifade edildiği gibi farklı yaş gruplarından oluştuğunu, yapacağı faaliyetlerin planlamasını buna göre yapmak durumunda olduğunu bilmelidir. Gerekli durumlarda hizmet içi kurs ve seminerlerle müftülükler tarafından öğretim faaliyeti yürütecek görevliler desteklenmelidir. Öğreticinin kendini yeterli görmesi gelişime ve değişime kapalı olması anlamına gelir. Bu ise öğretici olma yolunda en büyük engellerden biridir.

5. Öğreticilerin programın uygulanışı sürecinde kullandıkları yöntemlerin ortaya çıkarılmaya çalışıldığı “*programın uygulanış sürecinde kullandığımız teknik ve yöntemler nelerdir*” sorusu, kullanılan yöntemi belirtmekten çok, dersi nasıl yürüttüklerini örnekler üzerinden ifade edilmeye çalışmışlardır.

Söz konusu örneklerde en fazla anlatım yöntemi ve buna bağlı olarak gösterip yaptırma yöntemi kullandıkları söylenebilir. Oldukça az bir kısmının soru-cevap

yöntemi kullandıkları ve ödev ve tekrar çalışması yaptıkları belirtilmiştir. Öğreticiler her ne kadar bu yöntemleri kullandıklarını belirtmiş olsalar da, uygulanan odak grup görüşmesinde öğretmenlerin çoğunluğunun belirtilen yöntemleri etkin bir şekilde kullanma konusunda belirgin ifadeleri yoktur. Yöntemlere ait özellikleri, tercih edilme/öncelenme ve üstün yönleri, zayıf ve yetersiz yönleri hususunda tepkisiz olmaları uygulamalarında bilinçli ve tecrübeli olmadıklarını göstermektedir. Çoğunlukla düz anlatımla uygulama yapan, çok az bir kısmı dönüt alma anlamında sorular sorduğunu ifade etmiştir. Gösterip yaptırma en etkili öğretim yöntemlerinden biri olarak öğretici görüşlerinde yerini almıştır. Bir harfin okunuşunu, bir kelimedeki tecvit kuralının nasıl okunduğunu, isminden çok uygulamasını öğretmeye çalıştıklarını belirtmişlerdir. Bu uygulamayı yaparken bireysel ve grup çalışmalarından yararlandığını belirten çok az sayıda öğretici vardır. Öğretime katkı sağlaması için içerik özelliklerine bağlı olarak öğreticinin söz konusu yöntemleri kullanırken kursiyerin katılımını sağlayacak tedbirleri alırken, uygun materyallerden de faydalanması gerekir. Bu husus, programda Kur'an dersinden başka derslerin bulunduğu ayrı bir önem arz etmektedir. Diğer derslerin uygulanmasında farklı yöntemlerle araç-gereçlerin yerli yerince kullanılması öğretime katkı sağlayabilir. Öğreticilerin programdan verim aldıklarından söz edebilmek için uyguladıkları yöntem ve teknikleri nasıl kullandıkları ve nasıl sonuçlar elde ettiklerine dair muşahhas örneklerle ifade edebilmeleri beklenir. Ancak özellikle mesleki tecrübesi on yılın üstünde olan öğretmenlerin ifadelerinden anlaşılmaktadır ki öğretmenler yaz dönemi Kur'an kursları için açılan seminerler ve hizmet içi uygulanan seminerlerde elde ettikleri bilgi ve becerileri, birikim ve tecrübeleri ile yetersiz formasyon eğitimlerine rağmen Kur'an öğretimi yapmaya çalışmaktadırlar. Önemli bir husus da öğretmenler formasyon konusundaki yetersizliklerinin farkındadırlar, bunu ifade ve itiraf etmekle de aslında en azından hizmet içi kurs ve seminerlerle desteklenmek istemektedirler.

6. Programın uygulanma sürecinde kullanılan araç-gereçlerle ilgili öğretmenlerin tamamı (n= 34; % 100), DİB'in tavsiye ettiği/yayınladığı ders kitaplarını kullandıklarını belirtmişlerdir. Ancak öğretmenler, "*Kur'an dersinden başka diğer derslerin uygulanması*" ile ilgili soruya verdikleri cevaplarda, söz konusu derslere zaman kalmadığını, kursiyerlerin de beklentileri doğrultusunda en fazla Kur'an öğretimi gerçekleştirdiklerini belirtmektedirler. Başkanlık tarafından yayınlanan Kur'an

meallerini kursiyerlerle okuyanların sayısı ise çok azdır. Başkanlık yayınlarından olan Kur'an okumaya giriş kitabı olan *Elif Ba* kitabı ya da Kur'an-ı Kerim kitapları öğreticilerin belirttiği kitaplar olabilir. Bununla beraber temel ders kitaplarından yararlandıklarını belirten öğretmenler, ilmihal kitapları, ibadetim, ahlakım, peygamberim, dinimi öğreniyorum kitaplarını kullanılan materyaller arasında saymışlardır. Öğreticilerden bir kısmı programın uygulandığı yerin derslik/kurs ortamı olması nedeniyle, öğretimde kullanılan materyal konusunda sıkıntı yaşamadıklarını belirtmişlerdir. Bununla beraber öğretmenlerin en sık kullandıkları araç-gereç yazı tahtası olmuştur. Bilgisayar, tepegöz, CD çalar kullandıklarını belirtenler 6 kişidir. Kur'an öğretimi programının etkin ve başarılı olması, önerilen araç-gereçlerin uygun zamanda kullanılması öğretime katkı sağlayabilir. Ayrıca, kursiyerin kendi öğrenimlerini kaydedip dinlemesi, devinışsel/psikomotor kazanımların sağlanmasına katkıda bulunabilir. Bu katkı, öğretmenlerin kullanılacak araç-gereçlerin kullanılmasına rehberlik etmesiyle mümkün olabilir. Yeterli yöntem ve tekniklerle desteklenmesi halinde program için yeterli araç-gereçlerin bulunduğu söylenebilir. Materyal konusunda gereklilik ve yetersizlik belirten öğretici yoktur. Her biri kullandığı az sayıdaki materyali bile yeterli görmektedir.

7. Kur'an öğretimi programı ortamı için yapılan hazırlıklarla ilgili görüşlerinde öğretmenler, cami ve Kur'an kursu dersliklerini öğretim ortamına hazır bulduklarını, herhangi bir hazırlık yapmak yerine kursiyer talepleri doğrultusunda cami ve Kur'an kursundan hangisini tercih ettiklerini ifade etmişlerdir.

Günümüzde birçok camiye bağlı bir de Kur'an kursu bulunmaktadır. Yaygın din eğitimi alanında faaliyet gösteren bu kurslar, daha çok kadınların eğitim gördüğü ortamlardır. Bununla beraber uygun zamanda müftülük ve kurs görevlisinin oluru ile cami görevlileri de buralarda eğitim öğretim yapabilmektedirler. Bazı camilerde derslik sayısının birden fazla üç, dört kadar olduğu düşünüldüğünde, buralardan eğitim öğretimde yararlanmanın tabii olduğu anlaşılır. Bu bağlamda öğretici çoğunlukla kursiyerin talebi doğrultusunda söz konusu ortamdan (cami, derslik) birini tercih eder. Tercih nedeni çoğunlukla kursiyerlerin yaşları ile ilgili olabilmektedir. Yetişkin ve yaşlılar yerde oturmadaki rahatlığı, manevi havası dolayısıyla cami ortamlarını tercih ettikleri görülmektedir. Cami ortamında program uygulayan öğretmenler, ortamı hazırlama konusunda, ısı, ışık vb. dışında herhangi bir hazırlık yapma gereği

duymamaktadırlar. Öğretim genellikle kitaptan takip ederek yapılmaktadır. Öğrenimin başlangıç aşamasında varsa yazı tahtasından yararlanır, eğer yoksa rahle üzerinde Kur'an dili kitaplarından takiple öğretim gerçekleştirilir. Buradan bu tarz bir uygulamanın araştırma konumuz olan Kur'an öğretim programından uzak bir uygulama, geleneksel bir uygulama gerçekleştirildiğinden bahsetmek mümkündür. Derslikleri ortamını tercih eden öğreticiler, kursiyerlerin öğrenci psikolojisine girmekten hoşlanmadıklarını söylemekle beraber, daha verimli bir uygulama gerçekleştirdiklerini ifade etmektedirler. Kullanılan araç-gereçlerin öğretime katkı sağladığını, dolayısıyla derslik ortamlarında görsel işitsel bazı hazırlıklar yaptıklarını belirtmektedirler.

8. Kur'an öğretimi dersi dışındaki derslerle ilgili öğreticiler genellikle kursiyerlerin dini yaşama hususunda günlük hayatlarında karşılaştıkları problemlerle ilgili soruları üzerine bilgiler verdiklerini belirtmektedirler. Ancak ders kitapları incelendiğinde bir Müslümanın günlük hayatında gerekli olan bilgi ve içeriğe sahip olduğu görülmektedir.

Programa katılan kursiyerlerin eğitim öğretime dayalı ihtiyaçları göz ardı edilemez. Ancak dini hayatı tanzim etme anlamında en az öğretici kadar program için hazırlanan ibadet, itikat, ahlak ve siyer kitapları da önem arz etmektedir. Kursiyerin, hazırlanan program çerçevesinde eğitim görmesi rastgele uygulanan bir öğretimden daha kazançlı olacağı muhakkaktır. Ancak bu gerekliliğe kursiyerden önce uygulayıcı rolünü üstlenen öğreticilerin inanması, benimsemesi ve uygulaması gerekir. Uygulamayı gerçekleştiren öğreticilerden 22'si (% 64.70), gereksiz bulduklarını/umursamadıklarını ifade etmiş olmaları uygulamada sağlanacak kazanımların ne kadar yetersiz olacağını göstermektedir. Bazı öğreticiler bu dersleri kursiyerlerin sıkıcı bulduklarını, özellikle ileri yaştaki kursiyerlerin sadece Kur'an öğrenmek üzere (seçici) geldiklerini, kendilerinin de belirtilen ihtiyaç doğrultusunda öğretim gerçekleştirdiklerini belirtmektedirler. Öğreticilerin bu beklentileri sadece Kur'an öğretmekle gerçekleştirdiklerini dolayısıyla diğer ders kitaplarına ihtiyaç duymadıkları anlaşılmaktadır. Diğer ders kitaplarını çoğunluğun programın içerisine almadıkları anlaşılmaktadır.

9. Kur'an öğretimi programının uygulanmasında sürenin kullanımı ve uygulama saatlerinin esnek olması konusunda elde edilen verilerde ortaya çıkan temalar, ders

süresini yeterli bulmayanlar, süreyi yeterli bulmayanlar ve programı esnek kullandığını belirten öğretmenler şeklinde olmuştur. Bu bağlamda öğretmenlerden 20'si (% 58.82), programda planlanan sürenin yeterli olmadığı görüşündeler. Sürenin yeterli olmadığını ifade eden öğretmenlerin ifadelerinde ve uygulamalarında kendileri ile çeliştiklerini söylemek mümkündür. Kendileri ile çelişmektedirler çünkü sadece Kur'an okuma faaliyeti şeklinde gerçekleştirdikleri uygulamada, planlanan sürenin kursiyeri okutmak için yetersiz olduğunu öne sürmektedirler. Uygulama noktasında diğer derslerin program dışı tutulması halinde daha kısa sürede öğretimin gerçekleştirilmesi gerekir. Oysa geleneksel şekilde yapılan Kur'an öğretiminden söz edilmektedir. Ortaya konulan program dışında ihtiyaca yönelik Kur'an öğretme faaliyetinden söz edilebilir. Bu durumda hazırlıksız, plansız, kursiyeri günün öğretim konularına güdülemeyen bir okuma faaliyeti gerçekleştirilmektedir.

Sürenin yetmemesi, programda hedeflenen içeriğin kursiyere uygulanması noktasında, haftalık ders saatleri şeklinde düşünülebilir. Öğretmenlerden çok az bir kısmının belirttiği kursiyer sayısının fazla olması sürenin yetmeme nedeni olabilir mi? Kur sistemi uygulanmasına rağmen rehberlik edecek murakıplarında gözlemlemesiyle, müftülüklerin öğrencisi/kursiyeri fazla olan camilerde ikinci bir öğretmenin görevlendirilmesi programa katkı sağlayabilir. Söz konusu programın uygulama esaslarında bu noktaya değinilmektedir. Bununla beraber haftalık ders saatleri içerisine içeriğin doldurulması uygulamada yeterli olmayabilir. Öğretmenler genellikle, sürenin yetersiz olduğu görüşündedirler. Yetersiz buldukları süre problemini fedakârlık yapmak suretiyle çözdüklerini belirtmektedirler.

Süre ile ilgili haftada altı saatten fazla uygulamanın kursiyere bıkkınlık vereceği görüşü de vardır. Diğer taraftan Çukurova şartlarında yayla mevsiminin erken başlaması süreyi etkileyen başka bir faktör olarak ifade edilmiştir.

Uygulama saatlerinin esnek olması ile planlı bir şekilde programa katılma imkânı olmayan kimselerin/kursiyerlerin istedikleri zaman ve yerde kısa süreli de olsa bu öğrenim hizmetinden yararlanması hedeflenmektedir. Bu durum, Kur'an öğrenmek isteyenler için bir avantajdır. Öğretmenler de bu uygulamadan şikâyetçi değiller. Bundan öte, Başkanlığın cami dışı hizmetleri çerçevesinin genişletilmesine katkı sağladığı düşünülebilir. Ancak programı denetleyenlerin cami/derslik ortamında yeterli sayıda

kursiyer bulamadıkları, kayıtlı kursiyerlerin cami dışındaki kursiyerler olması nedeniyle suistimal edilmesi düşüncesi de ifadeler arasında yer almaktadır. Programın uygulanmasında sadece süre ile ilgili esneklik söz konusu edilmiştir. Programın uygulanmasında içeriğin esnekliğinden bahsedilmemiştir. Her ne kadar kursiyer ihtiyaçları göz önüne alınarak, istek ve ihtiyaçlar doğrultusunda Kur'an öğretimi uyguladığını belirten öğretmenlerden söz edilse de bunlar da programda ön görüldüğü üzere değil kendi öngörülerine göre uygulandığı anlaşılmaktadır.

10. Öğreticilerin programla ilgili kursiyerlerden aldıkları geri bildirimler kategorisinde üç temadan söz edilebilir.

Birincisi, öğretmenlere göre kursiyerler, Kur'an öğrenimi kazanımları dolayısıyla öğretmenlere minnet ve teşekkür duygularını ifade etmektedirler. İkincisi, aradan uzunca bir süre geçmiş olsa dahi kursiyer öğreticiyi telefonla ayararak teşekkür etmektedir. Üçüncüsü ise, öğretici görüşlerine göre Kur'an öğrenmiş olmayı kişiliğine değer katan bir olgu olarak ifade eden kursiyer, bu değer diğer maddi değerlerle eş tutulamayacak kadar önemli olduğunu belirtmektedir. Bütün bu kazanımların sonucu olarak kursiyer sosyal davranışlarının geliştiğini, kendine özgüvenin arttığını, daha önce toplum içerisinde cesaret edemediği cemaate müezzinlik yapma, bazen namaz kıldırma, taziyelerde Kur'an okuyabilme vb. davranışları rahatça gerçekleştirebildiğini ifade etmektedir.

11. Son olarak katılımcılara programın uygulanmasında karşılaştıkları problemler ve bu problemlerin çözülmesi için ne tür öneriler sunabildikleri sorulmuştur. Öğreticiler bu kategoride, kurumsal (müftülükle ilgili), kursiyer yaş farkları, program süresindeki esneklik, görev yerleri ve hizmet içi eğitim eksikliğinden kaynaklanan problemler olmak üzere beş temadan söz etmişleridir.

Müftülüklerin rehberlik yapmakta yetersiz kaldıkları, öğretmenlerin karşılaştıkları problemlere duyarsız oldukları, illegal örgütler karşısında yalnız bırakıldıkları, denetleyicilerin sadece (kursiyer sayısı, mekana ait müştemilat eksikleri gibi) din hizmetleri ile ilgili diğer unsurlarla ilgilendikleri ifade edilmektedir. Kur'an öğretim programı hakkında denetçilerin rehberliklerini istediklerini belirtmişlerdir. Bunun yanında öğretmenler denetimlerde kendilerine öğrenci sayısı gibi nedenlerle mobing yapıldığını savunmaktadırlar. EHYS kayıtları, programın ders saat ve zamanında

esneklik uygulamasına engel olduğu düşünülmektedir. Belirtilen problemlerle baş edebilme noktasında hizmet içi eğitimin zorunlu olduğu öğretmenler tarafından sıklıkla vurgulanmaktadır. Uzun dönem hizmet içi eğitime katılmış olan öğretmenler her fırsatta söz konusu kursların kendilerine sağladığı yararları ve kolaylıkları ifade etmelerinin yanında söz konusu kursların yetersiz olduğunu, çoğu görevlilerin hizmet içi kurslardan yoksun kaldığını ifade etmişlerdir.

Kur'an öğretimi programının hedefleri incelendiğinde genel bir din eğitiminden söz etmek mümkündür. Programın uygulayıcıları olan öğretmenlerin (imam-hatiplerin) uygulamaları her ne kadar genellikle geleneksel uygulamalar olsa da, yaygın din eğitimi adına önemli çalışmalar yapıldığı söylenebilir. Bu çalışmalarda cami dışı hizmetlerin çeşitliliğinin artmış olduğu görülmektedir. Öğretmenler dolayısıyla din görevlileri verdikleri din eğitimi hizmeti çerçevesinde toplumun psiko-sosyal yaşantısına katkıda bulunan, maddi manevi toplumsal birlikteliği sağlayan, milli birlik ve beraberliğin en önemli bileşenlerini bir araya getirmektedirler.

5.2. Öneriler

a) Kur'an Öğretimi Programı Uygulayan Öğretmenlere (İmam-Hatip, Müezzin Kayımlar) Yönelik Öneriler:

1. Cami görevlilerinin/öğretmenlerinin namaz kıldırma, hutbe okuma vb. görevleri yanında isteklerine Kur'an öğretme görevinin de olduğu dikkate alınarak, genelde din öğretimi, özelde Kur'an öğretimi konusunda öğretim yöntem ve teknikleri ile ilgili kaynaklardan yararlanmasını uyguladığı öğretime katkı sağlayabilir.

2. DİB Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğüne hazırlanan ve yayınlanan Kur'an kursu yönergeler ve programlar da dâhil olmak üzere, 4-6 yaş, genç ve yetişkinler için hazırlanan materyallerden yararlanabilir.

3. Programda bulunan Kur'an okuma dersi dışındaki dersler öğreten ve öğrenen açısından birbirinden bağımsız dersler değil, aksine tamamlayıcı niteliktedir. Uygulama hazırlıkları aşamasında öğretmenin kendisinden başlayarak kursiyerlerini söz konusu derslerin içeriğine uygun güdülemesi, öğrenim çıktısı açısından önemlidir. Öğretmenin

öğretimde devinişsel kazanımları sağlayacak tedbirleri alması eğitimin sonuçlarına katkı sağlayabilir.

4. Başkanlığın hazırladığı öğretim materyalleri öğreticilere uygulanması istenen programın dil, içerik ve anlatımı ile ilgili genel bilgiler vermesi bakımından, uygulama öncesi öğreticiler bu yayınlardan yararlanabilir. Kursiyerlere yeni kavramların öğretilmesinde yardımcı olabilir.

5. Programa katılan kursiyerlerle olduğu kadar katılmak isteyip katılmayan, ilgisi olmayan, başka kişileri de gözlemleyerek, ifa ettiği din hizmeti duyarlılığıyla öğretime kazandırma adına çalışmalar yapabilir. Bu çeşit yakınlaşma çalışmalarında duruma göre, katılım sağlayan kursiyerlerin katkı sağlayabileceği göz ardı edilmemelidir.

6. Öğreticiler uyguladıkları programda kullandıkları yöntem ve teknikleri eksik ve üstün yönleri hakkında bilgi sahibi olmalı, yöntem ve tekniklerin kullanımında yardımcı araç-gereçlerden gerektiği şekilde faydalanabilmelidir. Bu anlamda, diğer öğreticilerin tecrübe ve uygulamalarından da yararlanmak mümkündür.

9. Öğreticiler uyguladıkları programın zamanlaması ile ilgili sorun yaşamamak için müftülüklerle iletişim halinde bulunabilirler. Uygun dönem yahut zamanlarda başta müftü olmak üzere, bir yetkiliyi davet ederek programın işleyişi ile ilgili bilgi sahibi olmasını ve kendilerine rehberlik etmelerini isteyebilirler.

10. Öğreticiler, program sonunda ve sair zamanlarda programa katılan kursiyerleri kazanımları ile ilgili davranışlarını sürdürmeleri için sadece kursiyerlerden geri bildirim beklemek yerine kendileri de girişimde bulunabilirler.

11. Yaygın din hizmeti veren camiler ve görevlileri olan öğreticiler, görevleri sürecinde yaşadıkları problemleri çözmede, müftülüğün bilgisi dâhilinde görev mahallinde her yaştan kanaat önderi özelliği taşıyan küçük birimler oluşturabilir. Bu birim cemaatten olabileceği gibi cemaat dışından şahıslardan da oluşması mümkündür. Böylece söz konusu birim, merkezi cami olan bir mahalde oluşabilecek sorunları yerinde çözmeye katkı sağlayabilir.

b) Müftülüklere Yönelik Öneriler

1. Kur'an öğretimi uygulayacak görevlilere/öğreticilere hizmetiçi kurslar düzenlemek suretiyle, öğretim kabiliyetlerine katkıda bulunulabilir. Yaygın din eğitiminde yaş farklılıkları göz önüne alınarak öğreticilere gelişim basamaklarına uygun öğretim yöntemleri ile ilgili, özel öğretim yöntemlerini kullanabilmeleri öğretilmelidir.

2. Kursiyer kayıtlarının EHYS 'ye girişlerinden itibaren dönem sonuna kadar uygun zamanlarda öğreticilere rehberlik etmek öğretimi daha verimli kılabilir.

3. Müftülüklerin, illegal örgütlerle olan problemlerde camilerin yönetiminde yasadan alınan güçle görevlinin arkasında destek olduğunu hem görevliye hissettirmek görevliyi motive edebilir. Hissettirilen bu destek öğreticinin çalışmalarını huzurlu bir şekilde sürdürmesine etki eder. Ayrıca müftülük, kolluk kuvvetleriyle iletişime geçerek söz konusu yerle ilgili bilgileri paylaşmak suretiyle yardım isteyebilir. Bu ve benzeri hizmet alanlarına müftülük periyodik olarak grup halinde vaaz ve irşad görevlileri ve orada bulunan görevliye manevi destek amaçlı personel görevlendirebilir.

c) Diyanet İşleri Başkanlığı'na Yönelik Öneriler

1. Programın uygulanmasına yönelik başlama tarihlerinin mahalli şartlara göre düzenlenmesi imkanı getirilmesi, coğrafi şartlara göre uygulama yapılmasının önünü açabilir.

2. Öğreticilerin yıl içerisinde 100 saatten fazla ek ders alabilmesi konusunda düzenlemeler yapılması, öğretimin daha etkin olmasına hizmet edebilir.

3. Uygulama yöntemlerinin tanıtılması bakımından Camilerde Kur'an Öğretimi Programına da Yaz Kurslarına gösterilen ilgi gösterilmesi programı ve uygulamasını daha bilir ve verimli yapabilir.

4. Gelecekte planlanacak programların içeriğinde kültürel etkinlik, dini ve milli değerlerin kazandırılmasına yönelik başlıkların ilave edilmesi, ilgili konu başlıkları ile görevlilerin düzenlenecek seminerlerle eğitilmesi tartışılabilir.

KAYNAKÇA

- Aksan, D. (2003). *Her Yönüyle Dil* (Ana çizgileriyle dilbilim) (2. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınlar.
- Akşener, T (2012). *DİB'e Bağlı Kur'an Kurslarında Yeni Düzenlemeler ve Din Eğitimi (Adana Örneği)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana
- Akyüz, Y. (1999). *Türk Eğitim Tarihi*. İstanbul: Alfa Yayın
- Akyürek, S. (2013). *Din Öğretimi*. (3.Basım) Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık
- Altıntaş, M. E. (2016). *Öğretmenler Gözüyle Değerler Eğitimi*. Konya: Damla Ofset Matbaası
- Apak, A. (2011). *Anahatlarıyla İslam tarihi -1*, (7. Baskı), İstanbul: Ensar Neşriyat
- Aydın, M. Ş. (1996). *Din Dersi Öğretmenlerinin Pedagojik Formasyonlar Yeterlikleri*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi yayınları.
- Aydın, M. Ş. (2010). *Bir Din Eğitimi Kurumu Olarak Kur'an Kursu*. (2. Baskı). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
- Aydın, M. Ş. (2011). *Açık Toplumda Din Eğitimi*. (Yeni Paradigma İhtiyacı) Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık
- Aydın, M. Ş. (2014). *İslam Ahlak Eğitimi*. ss. 201-25. İslam Ahlakı içinde. (Ed. M.Şevki Aydın, A. Hadi Adanalı. Diyanet İşleri Yayınları. Ankara.
- Aydın, M. Z. (2005). *Din Öğretiminde Yöntemler*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık
- Ayhan, H. (2004). *Türkiye'de Din Eğitimi*. İstanbul: Dem Yayınları
- Bayraktar, M.F. (1994) *İslam Eğitiminde Öğretmen Öğrenci Münasebetleri*. 4. Baskı Ankara: MÜFİAV Yayınları
- Bozkurt, N. Önkal, A., (1993) "Cami", Diyanet İslam Ansiklopedisi. (C. VII. ss.46-51). Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı

- Buyrukçu, R. (2011). *Din Görevlisinin Mesleği Temsil Gücü*. (4. Baskı) Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
- Büyüköztürk, Ş. (2014). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. (18. Baskı) Ankara: PegemA.
- Çakan, İ. L., (2012). *Cami Yazılar* Küçük, R., Çakan, İ.L., Karagöz, İ. vd. içinde,. Cami ve Medeniyet (ss. 45-55), Ankara. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
- Çağrı, M. (2002). “Kur’an Kursu”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. (Cilt XXVI, 390-393) Ankara. Türkiye Diyanet Vakfı
- Çelebi, A. (1998). *İslam’da Eğitim-Öğretim Tarihi* (3. Baskı) İstanbul: Damla Yayınları
- Çelenk, S. (2002). İlkokuma-Yazma Öğretiminde Karşılaşılan Sorunlara İlişkin Öğretmen Görüşleri. İlköğretim-Online. 1(2). 2002. ss. 40-47 <http://www.ilkogretim-online.org.tr/> Erişim Nisan 2016
- Demirel, Ö. (2014). *Eğitimde Program Geliştirme*. (21. Baskı) Ankara Pegem
- El-Kınanî, B. İbn.C. (2012) *İslamî Gelenekte Eğitim Ahlakı*. (Çev. M. Şevki Aydın). Ankara: TDV Yayınları
- Erden, M. (2014) *Eğitim Bilimlerine Giriş*. (8. Baskı) Ankara. Arkadaş Yayınları
- Ergin, O. (1977). *Türk Maarif Tarihi I-V*. İstanbul. Eser Kitabevi
- Hamidullah, M. (1972). *Hız. Peygamber’in Savaşları*. (Çev. Salih Tuğ) İstanbul(Yayınevi yok)
- Hamidullah, M. (2003). *İslam Peygamberi* (Çev. Salih Tuğ). Ankara: İmaj Yayınları
- Hamidullah, M. (2013). *İslam Müesseselerine Giriş*. (Çev. İ.Süreyya Sırma). İstanbul: Beyan Yayınları
- Hesapçioğlu, M. (2011) *Öğretim İlke ve Yöntemleri*,(7.Baskı). Ankara: Nobel Yayınları
- Karasar, N. (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (25. Basım) Ankara. Nobel Yayınları

- Kazıcı, Z. (2013). *İslam Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi*. (11. Baskı). İstanbul İFAV Yayınları
- Kazıcı, Z. (1995). *Anahatlarıyla İslam Eğitim Tarihi*. İstanbul. İFAV Yayınları
- Keleş, E. (2012). *Cami Yazıları*. Yazıcı N; Küçük R. Karagöz İ., vd. içinde. Camilerin Manevi Mimarları (ss. 57-77). Ankara. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
- Keyifli, Ş. (2014). Camilerde Din Eğitimi (ss.349-372). *Din Eğitimi* içinde (M. Köylü,N. Altaş). Ensar Neşriyat. 3. Baskı
- Korkmaz, M. (2012). *Kur'an Kursu Öğreticilerinin Eğitim-Öğretim Yeterlikleri*, Ankara. Türkiye Diyanet Vakfı
- Korkmaz, M. (2013) Kur'an Kurslarında Din Eğitimi (ss. 366-387). *Din Eğitimi El Kitabı* içinde (Ed. R. Doğan ve R. Ege). Grafiker. Ankara
- Korkmaz, M. (2014) *Din Öğretimi Teknolojisi ve Materyal Geliştirme*. Kayseri: Tezmer
- Koç, A, (2014) Kur'an Kurslarında Din Eğitimi. ss. 375-399. (Ed. M. Köylü ve N. Altaş) *Din Eğitimi* içinde. Ensar . (3. Baskı). İstanbul
- Koçer, H.A. (1991) *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi*. İstanbul: MEB
- Kodaman, B. (1999) *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi* (3.Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları
- Köylü, M.(2000). *Yetişkin Din Eğitiminin Teorik Temelleri*. Samsun: Etüt Yayınları
- Köylü, M. (2014). Kur'an ve Ruh Sağlığı. ss. 57-59. *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri* içinde (Ed. Nurullah ALTAŞ, Mustafa KÖYLÜ) Ensar. İstanbul
- Kumar, R. (2011). *Araştırma Yöntemleri*. (Çev. Ömay Çokluk) Ankara: Ayrıntı Yayınları
- Kuş, E. (2003). *Nitel-nicel Araştırma Teknikleri*. Ankara. Anı Yayıncılık
- Kurt, İ.(2000). *Yetişkin Eğitim*. Ankara. Nobel Yayınları

- Lings, M. (2006). *Hız Muhammed'in Hayatı*. (Çev. Nazife Şişman) İstanbul: İnsan Yayınları
- Mehmedoğlu, Y. (2001). *Tanzimat Sonrasında Okullarda Din Eğitimi*. İstanbul. İFAV
- Murray, R. (2014). *Tez Nasıl Yazılır*. (Çev. Şakir Çinkır) Ankara: Anı Yayıncılık
- Neuman, W. L. (2013). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar* (Çev.S. Özge). Ankara: Yayınodası Yayıncılık
- Onay, A. (2008) *Türkiye'nin Cami Profili*. İstanbul. Dem Yayınları
- Onur, B. (2014). *Gelişim Psikolojisi* (10. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Öcal, M. (2004). "Türkiye'de Kur'an eğitim ve öğretiminde görülen gelişmeler ve bir icazetname örneği" *UÜİFD*, 13 (2), 81-140.
- Önkal, A. (1986) "Hz. Peygamber'in Ümmiliği" file:///C:/Users/pc/Downloads/5000125818-5000191876-1-PB.pdf Erişim Ocak 2016.
- Özbay, M. (1997). "Türkçe Öğretiminde Programın Önemi". *Çağdaş Eğitim*. 22. (232). 34-35
- Özdemir, S., H.İ.Yalın ve F.Sezgin (2012). *Eğitim Bilimine Giriş*.(8.Basım). Akara: Nobel Yayınları
- Özler İ. (2007). *Camilerin Zihniyet Değişimindeki Rolü* (Erzurum Örneği), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Öztürk, F.Z. (2007). *Kur'an Kursu Öğrencilerinin Sosyo-Ekonomik, Kültürel Temelleri ve Sorunları* (Konya Örneği). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya,
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri* (Çev. Ed. Mesut Bütün, S. Beşir Demir) Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

- Punch, K.F. (2014). Sosyal Araştırmalara Giriş (Çev. D. Bayrak, H. B. Arslan, Z. Akyüz), Ankara:Siyasal Kitabevi
- Resmi Gazete. (2012, Nisan 7). *Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar ile Öğrenci Yurt ve Pansiyon Yönetmeliği*. sy. 28257 <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/04/20120407-13.htm> (Kasım2016)
- Saritosun, N. (1995). *Bilim ve Öğretim Dili Olarak Türkçe*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Yayınları
- Sönmez, V, (2012). *Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı*. (17. Baskı) Ankara: Anı Yayıncılık
- Tosun, C.(2002). *Din Eğitimi Bilimine Giriş* (2.Baskı). Ankara. PegemA Yayınları.
- Tosun, C. (2010). *Din ve Kimlik* (2. Baskı). Ankara. Türkiye Diyanet Vakfı.
- Yapıcı, A. (2013). *Ruh Sağlığı ve Din* (2. Baskı). Adana. Karahan Kitabevi.
- Yılmaz, H. (2013). *Camilerin Eğitim Fonksiyonu*, (2. Baskı) İstanbul Ensar Neşriyat
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (9. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Zengin, Z.S. (2011). *Medreseden Darulfünuna Türkiye’de Yüksek Din Eğitimi*.İstanbul: Çamlıca Yayınları
- Zengin, Z.S. (2002). *II. Meşrutiyette Medreseler Ve Din Eğitimi*. Ankara: Akçağ Yayınları
- Zengin, Z. S.(2014) Başlangıçtan Cumhuriyet Dönemine (ss. 23-44). *Din Eğitimi* içinde. (Ed. M. Köylü, ve N. Altaş). Ensar. İstanbul.
- Url¹ Diyanet Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü (t.y.) . Camilerde Kur'an Öğretimi. <http://www2.diyaret.gov.tr/EgitimHizmetleriGenelMudurlugu/Sayfalar/CamilerdeKuran.aspx> (Temmuz 2016)

- Url² Diyanet İşleri Başkanlığı. (08.16.2016). KYK Yurtlarında Personel Görevlendirmesi. Evrak tarih ve sayısı. 04.08.2016-E.38133 (12.11.2016).
- Url^{3,9,12} Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Tarihi Gelişimi (2012).(<http://www.diyamet.gov.tr/tr/icerik/kurulus-ve-tarihce/8>). (Mayıs 2016)
- Url⁴ Gençlik ve Spor Bakanlığı-Diyanet İşleri Başkanlığı Değerler Eğitimi İş Birliği Protokolü (2015) <http://www.gsb.gov.tr/HaberDetaylari/1/33369/genclik-ve-spor-bakanligi-ile-diyamet-isleri-baskanligi-degerler-egitimi-isbirligi-protokolu-imzalandi.aspx> (Kasım 2016)
- Url⁵ Diyanet işleri Başkanlığı-AFAD arasında yapılan protokol (<http://www.diyamet.gov.tr/tr/icerik/diyamet-ile-afad-arasinda-isbirligi-protokolu/39372>). (Haziran 2016).
- Url⁶ TDK Anlatım. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.587dd0a3df8d67.47111554 (Ekim 2016)
- Url⁸- Diyanet İşleri Başkanlığı (t.y.). Güzel Okuma ve Ders Planı (Derslerde kullanılacak araç-gereçler) <http://www2.diyamet.gov.tr/EgitimHizmetleriGenelMudurlugu/Sayfalar/Materyaller.aspx> (Kasım 2016)
- Url¹⁰ - Diyanet İşleri Başkanlığı (2010) Camilerde Kur'an Öğretimi Programı <http://www2.diyamet.gov.tr/EgitimHizmetleriGenelMudurlugu/KuranKursuOgretimProgrami/Camilerde%20Kur'an%20%C3%96%C4%9Fretim%20Program%C4%B1%20-%202010.pdf> (Ekim 2016)
- Url¹¹<http://www2.diyamet.gov.tr/EgitimHizmetleriGenelMudurlugu/Sayfalar/Mevzuat.aspx> (Aralık 2016)

EKLER

EK-1 ODAK GRUP GÖRÜŞME FORMU

Araştırma Problemi:

Camilerde Kur'an Öğretimi Programının Uygulanmasına İlişkin Öğretici Görüşleri Nelerdir?

Yer : Darü'ş-Şifa Cami Şifa Hatun Kur'an Kursu

Tarih ve Saat (Başlangıç ve Bitiş):

1. Grup Oturum: 25 Ocak 2016, Saat: 09:00-11:05, 6 Kişi, 125 Dk.
2. Grup Oturum: 25 Ocak 2016, Saat: 13:30-14:41, 9 Kişi, 81 Dk.
3. Grup Oturum: 26 Ocak 2016, Saat: 09:00-10:44, 11 Kişi, 104 Dk.
4. Grup Oturum: 16 Nisan 2016, Saat: 09:00-10:30, 8 Kişi, 90 Dk.

Moderatör : Sabri KARARMAZ

Yardımcı Moderatör : Muhammed Emre KARARMAZ

Hoş geldiniz Arkadaşlar!

Benim adım Sabri KARARMAZ, Adana, Seyhan Müftülüğü Darü'ş-Şifa Camiinde İmam-Hatibim. “*Camilerde Kur'an Öğretimi Programının uygulanmasına yönelik öğretici görüşlerinin değerlendirilmesi*” üzerine bir araştırma yapıyorum. Sizinle, cami veya Kur'an kursu dersliğinde uyguladığınız Kur'an öğretimi programının uygulanması hakkında konuşmak istiyorum. Bu görüşmede amacım Camilerde uygulanan Kur'an öğretimi programını tüm boyutları ile ele alarak, öğreticilerin, programın uygulanması aşamasında yaşadıkları sorunları, başarıları ve eksiklikleri tespit etmek ve çözüm önerileri sunmaktır.

ÇALIŞMA KONUSU : “*CAMİLERDE KUR’AN ÖĞRETİMİ PROGRAMININ UYGULAMASININ DEĞERLENDİRİLMESİ*”

YÖNTEM : MÜLAKAT (ODAK/FOKUS GRUP GÖRÜŞMESİ)

Gerekli fiziki ve teknik hazırlıklar yapıldıktan sonra giriş yapıldı ve aşağıdaki sorularla odak grup çalışması uygulamasına geçilmiştir.

- 1- Odak grup çalışması öncesi kolaylaştırıcı kendisini tanıttı.
- 2- Araştırma ve odak grup çalışmasının amaçları açıklandı.
- 3- Odak grup görüşmesinin her bir oturumunun muhtemel süresi belirtildi.
- 4- Kolaylaştırıcı/moderatör, tartışmada kullanılacak format ya da izlenecek yol hakkında katılımcıları bilgilendirdi.
- 5- Odak grup görüşmesine, tartışma sorusu olmayan ısıdırma soruları ile başlandı.

Bu girişten sonra tartışma sorularına geçildi:

- 1- Kısaca kendinizden bahseder misiniz? (Mesleki tecrübeniz, Tahsil durumunuz vb.)
- 2- Kur’an Öğretimi Programını bu yıl ilk kez mi uygulamaktasınız? (Ya da, daha önceki yıllarda uyguladınız mı? Kaç öğrenciniz var? Öğrencilerin yaş aralığı hakkında neler söylersiniz?)
- 3- Kur’an öğretimi programını (içerik, konu, dil ve anlatım tarzı vb. yönlerden) yeteri kadar anlaşılır buluyor musunuz? Varsa anlaşılmayan yönleri nelerdir?
- 4- Programın işe koşulmasında/kullanımında siz öğreticilere biçilen rol ve yüklenen sorumluluklar hakkında neler söylemek istersiniz?
- 5- Programın uygulanış süreci öncesi hazırlık yapar mısınız, ne gibi? Bahseder misiniz?

6- Programın uygulanış sürecinde kullandığınız yöntem ve tekniklerden bahsedermisiniz? Bununla ilgili bir ders üzerinden örnek verecek olursanız; genelde dersleri nasıl işlersiniz? Ayrıca size özgü yöntemleriniz var mı?

7- Programın uygulanış sürecinde ne tür araç-gereçlerden faydalanmaktasınız, bu araç gereçleri kullanım şeklinizi bir örnekle açabilir misiniz?

8- Programın uygulanış sürecinde eğitim ortamı ile ilgili düzenlemeleriniz nelerdir? Örneğin özel bir düzenleme yaptınız mı? Eğitim ortamı ile ilgili problemleriniz ve bunlara ilişkin kullandığınız çözüm yollarından bahsedermisiniz?

9- Size göre, kursiyerlerin bu programa katılma isteğinin nedenleri neler olabilir? Programa ilgileri nasıl, katılma-katılmama nedenleri neler olabilir?

10- Derse hazırlık aşamasında öğrencilerin istek ve beklentileri derse hazırlanmanızı etkiliyor mu? Derse hazırlık yapma ihtiyacı hissediyor musunuz?

11- Bildiğiniz gibi programda Kur'an öğretimi dışında uygulanan itikat, ibadet, siyer, ahlak gibi diğer dersler de var. Bu derslere kursiyerin yaklaşımı nasıl, izlenimlerinizi paylaşır mısınız?

12- Süre yetişiyor mu? Yetişmiyorsa nedenleri neler olabilir? Bununla ilgili neler yapılabilir?

13- Programın uygulama saatlerinin esnek olması ne anlama geliyor? Esneklik uygulanabiliyor mu? Ne tür sorunlar ortaya çıkıyor? Sorunları aşmada ne tür çözümlere başvuruyorsunuz?

14- Programın sonuçları ile ilgili geri bildirim alıyor musunuz? Kursiyerlerin genel tepkileri, eleştiri ve önerileri neler oluyor?

15- Programın uygulanmasında karşılaştığınız problemleri genel anlamda değerlendirirsek, neler söylemek istersiniz? Bu sorunların çözümü için önerileriniz nelerdir?

- Katılımcılara özellikle kimlik bilgilerinin saklı tutulacağı konusunda tekrar vurgu yapıldıktan sonra, katılımları ve sağladıkları bilgiler dolayısıyla teşekkür edildi.
- Çalışma süresince sıkılmalarını önleyecek tedbirler alındı. Çeşitli ikramlarla da daha rahat ve samimi bir ortam oluşturulmaya çalışıldı.
- Çalışma, birincisi pilot/test olmak üzere dört gruptan oluşturulmuştur. Her biri 8-12 kişiden oluşan üç asil gruptur.
- Çalışma için fiziki ortam, araç-gereçler hazırlandı. Görüşme yapılan katılımcı müftülükleri bilgilendirildi. Kur'an öğretimi programının uygulamasına öğretmenler resmi anlamda 1 Ocak itibarıyla başladılar. Görüşmelerin katılımı kolaylık olması için sömestr tatili içerisinde yapılması planlandı.

Ek-2 ERÜ Araştırma İzin İsteği

Evrak Tarih ve Sayısı: 24/11/2015-18040

* 0 E 6 L 3 R 2 V B *

T.C.
ERCİYES ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı

T.C.
DIYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI
(Adana İl Müftülüğüne)

Alidede Mah. Alimünif Cad.2 Sk No:6 PK:01020 Yağ Camii Yanı ADANA

Üniversitemiz Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Eğitimi Bilim Dalı Tezli Yüksek Lisans programı öğrencilerinden **Sabri KARARMAZ**, "Camiilerde Kur'an öğretimi Programının Uygulanmasının Değerlendirilmesi (Adana Örneği)" konulu yüksek lisans tez çalışması ile ilgili olarak Adana İl Müftülüğüne bağlı camiilerde ve Kur'an öğretimi programı uygulayan camii görevlileri ile kursiyerlere ekte örneği gönderilen anket çalışmasını uygulamak için izin istemektedir.

Bilgilerinizi ve adı geçen öğrencimizin söz konusu çalışmayı yapmasına izin verilmesi hususunda gereğini rica ederim.

e-İmzalıdır
Prof.Dr. Murat DOĞAN
Rektör a.
Rektör Yardımcısı

Ekler :
1- Dilekçe (1 Sayfa)
2- Anket Örneği (1 Sayfa)

Pin : 56012

Evrak Doğrulama İçin : http://ebys.erciyes.edu.tr/enVision-Sorgula/validate_doc.aspx?V=BE6L3R2VB
Erciyes Üniversitesi Talas Yolu Melikgazi 38039 KAYSERİ
Telefon: +90 352 437 49 47

Ayrıntılı bilgi için İrtibat: Bekir Yılmaz
Faks: +90 352 437 20 23
Elektronik Ad: ebys@erciyes.edu.tr

Bu belge, 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununa göre Güvenli Elektronik İmza ile imzalanmıştır.
Evrak Doğrulaması http://ebys.erciyes.edu.tr/enVision-Sorgula/validate_doc.aspx?V=BE6L3R2VB adresinden yapılabilir. (

EK-3 İl Müftülüğü Araştırma İzni

T.C.
ADANA VALİLİĞİ
İl Müftülüğü

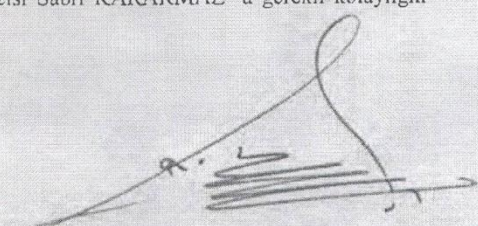
Sayı : 66572158/774/- **3945**
Konu : Camilerde Kur'an Öğretimi

23./12/2015

..... KAYMAKAMLIĞINA
(Müftülük)

İlgi : Erciyes Üniversitesi Rektörlüğünün 24.11.2015 tarihli ve 18040 sayılı yazısı.

İlçenizde "Camilerde Kur'an Öğretimi" programının uygulandığı camilerde anket çalışması yapacak olan Yüksek Lisans Öğrencisi Sabri KARARMAZ 'a gerekli kolaylığın sağlanmasını rica ederim.

Arif GÖKCE
Vali a.
İl Müftüsü

Ek : İlgi yazı ve ekleri (3sayfa)

Alıdece Mh. Alimünif Cd.2.Sk.No:6 P.K:01010 Yağ Camii yanı-Seyhan/ADANA
Elektronik Aç: adana.muf@divanct.gov.tr Tel: 0 322-352 64 75 -142

İrtibat Bilgi için: Eğt.Uzm N.BOLAT
0 505 604 48 00

EK-3 CAMİLERDE KUR'AN ÖĞRETİMİ KURS BAŞI BİLGİ FORMU

KURS BİLGİLERİ		GÖREVLİ PERSONEL BİLGİLERİ	
İl		T.C. Kimlik No	
İlçe		Adı Soyadı	
Cami		Sicil No	
Başlama Tarihi		Unvanı	
Öngörülen Bitiş Tarihi		Cinsiyeti	
Kursiyer Sayısı	Erkek	Eğitim Durumu	
	Bayan		

EK-4 CAMİLERDE KUR'AN ÖĞRETİMİ KURS SONU BİLGİ FORMU

KURS BİLGİLERİ					
İl		Başlama Tarihi			
İlçe		Bitiş Tarihi			
Cami		Kursiyer Sayısı			
Düzenlendiği Günler	1.		Düzenlendiği Zaman Dilimi	Sabah	
	2.			Öğle	
				İkindi	
				Akşam	
	3.			Yatsı	
GÖREVLİ PERSONELİN					
Adı Soyadı	Sicil No	Unva nı	Cinsiy eti	Eğitim Durumu	Hafızlık Durumu

KURSIYERİN							
Sıra No	Adı Soyadı	T.C. Kimlik No	Cinsiyeti	Yaş	Eğitim Durumu	Mesleği	Katıldığı Kurular
1							
2							
3							
4							
5							
6							

*Kursiyerin eğitim durumuyla ilgili olarak “Okur-yazar Değil/Okur-Yazar/İlköğretim Birinci Kademe (İlkokul)/İlköğretim (Orta Okul)/ Lise ve dengi okul/Yüksek öğrenim” seçeneklerinden uygun olanı yazılacaktır.

EK-5 ODAK GRUP GÖRÜŞMESİ UYGULAMA ORTAMI

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı-Soyadı : Sabri KARARMAZ

Doğum Tarihi /Yeri : 01.01.1966 / ÇAMİÇİ

E-posta : sabrikararmaz@gmail.com

ÖĞRENİM DURUMU

2014-2017: Yüksek Lisans, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Din Eğitimi Anabilim Dalı, Kayseri.

2009-2014: Lisans, İLİTAM, Malatya.

2009-2013: Lisans, AÖF, Sosyoloji, Eskişehir.

2007-2009: Ön Lisans, İlahiyat, AÖF, Eskişehir.

1998-2000: Önlisans, Sosyal Bilimler, AÖF, Eskişehir.

1982-1988: Lise, İmam-Hatip Lisesi, Osmaniye.

1979-1982: Ortaokul, İmam-Hatip Lisesi, Osmaniye

1974-1979: İlkokul, Osmaniye.

İŞ DENEYİMİ

1989-1994: İmam-Hatip, Adana.

2000-2009: Müezzin-Kayyım, Osmaniye.

2009-2011: İmam-Hatip, Osmaniye.

2011-2017 İmam-Hatip, Adana